

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF KYRGHYZ REPUBLIK
NATIONAL CENTRE OF MANAS STUDIES AND ARTISTIC CULTURE
THE «MEERIM» INTERNATIONAL CHARITABLE FOUNDATION
FOR SUPPORT OF CHILHOOD AND MATERNITY

MUNDUK, ZARLYK KYZ DARIKA NARIKBAY

THE 11-TH VOLUME
OF «EL ADABIATY» (PEOPLES'S LITERATURE) SERIES

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

АЙТМАТОВ Ч. Т. — башкы редактор

АКАЕВА М. Д.

АКМАТАЛИЕВ А. А. — башкы редактордун
орун басары.

ЖАЙНАКОВА А.

ИШИМКАНОВ К. К.

КАКЕЕВ А. Ч.

КАРЫПКУЛОВ А. К.

КЕБЕКОВА Б. К.

КЫРБАШЕВ К. К.

МУСАЕВ С. М.

ШАРШЕНАЛИЕВ Ө .

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК
ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ

МАНАСТААНУУ ЖАНА КӨРКӨМ МАДАНИЯТТЫН
УЛУТТУК БОРБОРУ

ЭЛ АРАЛЫК «МЭЭРИМ» КАЙРЫМДУУЛУК
ФОНДУСУ

МУҢДУК, ЗАРЛЫК КЫЗ ДАРЫЙКА НАРИКБАЙ

«ЭЛ АДАБИЯТЫ» СЕРИЯСЫНЫН
11-ТОМУ

КРУИАсынын корреспондент-мүчөсү,
филология илимдеринин доктору, профессор
АБДЫЛДАЖАН АКМАТАЛИЕВДИН
жалпы редакциясы астында

Түзгөн жана баш сөздөрүн жазган — филология
илимдеринин кандидаты ГҮЛБАРА ОРОЗОВА

ББК 82.3 (2 Ки)

М—95

М—95

Муңдук, Зарлык. Кыз Дарыйка. Нарикбай:
поэмалар; /А. Акматалиевдин ред. астында. Түз.
ж-а баш сөздөрүн жазган Г. Орозова; Кырг.
Улут. И. А. ж. б. —Б.: Шам, 2002—448 б. —
(«Эл адабияты»).

ISBN 5-7499-0124-6

Түрк элдери фольклордук чыгармаларга өтө бай. Алардын түпкү башаты бир болуп, өз ара карым-катышынын натыйжасында көркөм мурасы да бири-бирине жуурулушуп, үндөшүп, орток чыгармаларга айлангандыгы маалым. Мында жарыяланып жаткан «Муңдук, Зарлык», «Кыз Дарыйка», «Нарикбай» поэмалары түрк элдерине орток чыгарма болуп, кыргыз арасына кеңири жайылып, элдик дастандардын катарын байытып, жалпы элдик идеалды даңазалаган поэтикалык чыгармалар катары таанылат.

М $\frac{4702300500}{М 455(11)-2002}$ 126 — 2002

ББК 82.3 (2 Ки)

Басмага Манастануу жана көркөм маданияттын улуттук борборунун
Окумуштуулар Кеңеши тарабынан сунуш кылынган.

Рецензенттер: — филология илимдеринин кандидаттары —
Батма КЕБЕКОВА, Абдыкерим АБДЫПАЗАКОВ

ISBN 5-7499-0124-6

© Манастануу жана көркөм маданияттын улуттук борбору.
© Эл аралык «Мээрим» кайрымдуулук фондусу.
© «Шам» басмасы 2002.

«МУҢДУК, ЗАРЛЫК» ПОЭМАСЫНЫН БАШАТЫ, ТАРАЛУУ АЙМАГЫ ЖАНА КЫРГЫЗ ФОЛЬКЛОРУНАН АЛГАН ОРДУ

«Мундук, Зарлык» түрк элдерине кеңири тараган поэма. Аны алгач Жусупбек Шайхулисламов¹ китеп кылып (1905, 1915, Казань) басып чыгарган. Бизге белгилүү казак, кыргыз, каракалпак версиялары өздөрүнүн жалпылыгы жана айырмачылыгы менен калың элдин катмарына терең сиңип кеткендиги көрүнүп турат.

Чыгарманын башатына, мазмунуна, образдар системасына карап, жакынкы түрк элдеринин арасында түзүлгөн деп айтууга негиз бар. Поэманын оозеки түрүндө жашашы түрк урууларынын чыгармачылык байланышын салыштырмалуу алганда байыркы учуру сыяктуу. Анткени поэма алгач түрк урууларынын арасында жөө жомок түрүндө тараган. Мисалы, «Аралбай хандын баласы»², «Падыша Салтан жөнүндө жомок»³, «Езензулхар сулуу»⁴, «Цецен хан менен анын акылдуу келини жөнүндө»⁵, «Осодор-Мерген»⁶, «Алтын кылыч»⁷, «Боктукириш, Бора-Шээлей»⁸ сыяктуу (Тува, авар, орус, Сибирде жашаган түрк, монгол элдеринин жомокторунун сюжеттик, образдык түзүлүштөрү «Мундук, Зарлык»⁹ поэмасы менен окшош. Каармандардын аттары гана ар башка. Сюжет түзүүчү архаикалык мотивдердин да жалпылыгы бар.

«Мундук, Зарлыктын» башатын аныктоо үчүн жогоркудай материалдарды карап жана поэманын түрк элдеринде айтылган версияларынын сюжеттик звеносунан орун алган тарыхый-этнографиялык окуялардын, турмуштук көрүнүштөрдүн спецификасын, эпикалык кыймыл-аракеттердин мүнөзүн, каармандардын образдык системасын, поэтикасын, дегеле чыгарманын эволюциялык өсүшүн анализдеп отуруп, поэманын башаты Сибирдеги түрк-монгол элдеринде деп айтууга болот.

Поэманын Орто Азиядагы түрк элдерине таралышы тарыхый шартка жана элдик оозеки чыгармачылык табиятына таандык законченемдүүлүктүн натыйжасында ишке ашкан. «Мундук, Зарлык» поэмасы кыргыз жергесинин булуң бурчунан кеңири таралып, эл сүйүп уккан дастанга айланган. Эл арасында Бүбү Байсынова¹⁰ менен Нурдөөлөт Самсалиевден¹¹ жазылып алынган жөө жомок түрүндөгү, Муратаалы Күренкеев¹², Үмөт Молдодон¹³, Барпы Алыкулов¹⁴, К. Салибаевден¹⁵ жазылган поэмалар бар.

¹ Шайхысламов (Шайхулисламов Жусупбек 1857, Каратоо өрөөнү,— 1936, Шыңжаң АО, Кулжа областы, Кызылкүрө району, Төрткүл). Түрк элдеринин элдик оозеки чыгармаларынан тышкары чыгыш классикасын, фольклорун окуп үйрөнгөн. Фирдоуси, Хафиз, Низами, Жами, Физули, Навоинин чыгармалары менен жакындан таанышып, чыгармачылык менен өздөштүргөн.

(«Кыз Жибек» (1894), «Айман-Шолпан» (1986), «Кисса Биржан менен Сара кыздын айтканы» 1898), «Алпамыш» (1899) басмадан чыгарган. «Сал-сал», «Заркум», «Жусуп — Зулайка», «Мундук, Зарлык», «Шакир-Шакират», «Миң бир түн», «Тоту намэ», «Кербаланын чөлү», «Дарика кыз» чыгармаларын эл арасында айткан. (Акын — жыраулар. Алматы, «Гылым», 1979, 139-6.).

³ Тувинские народные сказки. (Сын Аралбай хана). Кызыл. 1964. С. 97-104.

⁴ Пушкин А. С. Сказка о царе Салтане. М., 1957.

⁵ Сказки народов СССР (Аварская народная сказка «Красавица Езензулхар») Фрунзе: «Мектеп», 1985, С. 59—66.

⁶ Калмыцкие сказки (О хане Цецене и его мудрой невестке). М., 1978.

⁷ Уланов А. И. К характеристике героического эпоса бурят. Улан-Удэ. 1957. С. 40 и сл.

⁸ «Ай-Толай». Народные героические поэма и сказки горной Шории. Новосибирск, 1948.

⁹ Гребнев Л. В. Тувинский героический эпос. М., 1960.

¹⁰ КИУАнын Манастануу жана көркөм маданияттын улуттук борборунун кол жазмалар фондусу. (Мындан ары Инв. номери гана көрсөтүлөт). Инв. № 531 (5150) № 3 дептер.

Инв. № 542 (5180) № 3 дептер.

¹² Инв. № 113 (316).

¹³ Инв. № 130 (337).

¹⁴ Инв. № 198 (410).

¹⁵ Инв. № 864.

Үмөт Молдо менен М. Күрөңкеевден жазылып алынган нускалар китептик мазмунда айтылып, акындык чыгармачылык өнөрканада электен өтпөгөнү байкалат. Тек гана китептен үйрөнүп, ошол сюжетти эл арасында айтып жүрүшкөн өңдөнөт. Барпы айткан вариант көркөмдүгү менен айырмаланып кыргыз фольклоруна мүнөздүү салттуу ыкма сакталып, поэма жогору деңгээлге көтөрүлгөн.

К. Салибаевдики жазма вариантка жакын, айрым учурда фольклордук чыгарманын жанрдык чегинен четке чыгып, кээ бир туруктуу каармандар алгачкы салттуу мүнөздөмөсүнөн ажыраганы байкалат. Бул вариантта К. Салибаевдин жеке чыгармачылык өнөрканасына таандык өзгөчөлүктөр басымдуу болуп, эпикалык чыгармалардын өсүш процессиндеги азыркы учуруна көбүрөөк ыңгайлашат.

Поэманын жаралуу доору, таралуу аймагы, көркөмдүк, жанрдык өзгөчөлүгү туурасында окумуштуулар ар түрдүү пикир¹⁶ айтып жүрүшөт. Казактын белгилүү окумуштуулары А. Коңыратбаев менен Р. Бердибаевдин пикирине кошулуп, изилдөө учурундагы көптөгөн фактыларга таянуу менен поэма түрк тилдүү элдердин өзүндө жаралып, орток сюжет катары өсүп, кеңейип, жаңы түс алып, көп доорду карытып келе жаткан эпикалык поэзиянын үлгүсү деген жыйынтыкка келдик. Жанрдык жагынан көөнө архаикалык жомоктун негизинде жаралган турмуштук поэма деп айтууга негиз бар. Поэманын көркөмдүгү жогору, композициялык курушу жагынан ынанымдуу. Баяндоонун, сүрөттөөнүн көптөгөн көркөм ыкмалары колдонулуп, окурманды да, тыңшоочуну да өзүнө тартат.

Негизинен бардык кол жазмалардын мазмундук өзөгү окшош, окуяларында анчалык өзгөрүү жок, каармандардын ысымдары да туруктуу. Бирок ар бир айтуучунун стилинде айырмачылык бар. Карт атанын жашы алтымыштан эңкейип калганда узак зарыгуудан кийин балалуу болушу түрк элдеринин фольклорунда салттуу көрүнүштү түзөт. «Мундук, Зарлыкта» да баласыздык негизги мотивден болуп, окуянын андан ары өнүгүшүнүн башаты болуп эсептелет. Ошондуктан туюксыз Жанчаркан «өзүмдөн перзент болбосо, кандык доорум курусун» деп арман кылат.

«Тоого да бердиң баланы,
Ташка да бердиң баланы,
Эй, жараткан кудай, ай,
Тындырбаның санааны»,— Инв. № 113 (316)

деп, алла-таалага зарын айтат. Баласыз атанын муңзаны, күйүтү негизинен түрк элдеринин дастандарында окшош мүнөздөмөгө ээ. Туюксыз ата кудай-тааладан жөн гана бала эмес, өзүнүн көргөн ыза-кордугу үчүн өч ала турган баатыр уулдун төрөлүшүн суранат. Нечен убарачылыктан, жер кыдыруудан мазар таюудан кийин тилеги кабыл болуп, максаты орундалат.

¹⁶ «Мундук, Заплык» поэмасынын байыркылыгын далилдеген казак окумуштуусу А. Коңыратбаевдин пикирин туура беп белгилейбиз. Ал «Эпос жана анын айтуучулары» деген эмгегинде (Алматы, 1975-ж.) ар кыл доордогу шамандык көз караштардын негизинде калыпташкан магиялык мифологиялык ой жүгүртүүлөр менен жакындыгын далилдеген. А. Коңыратбаев казак эпосторун жанрдык, хронологиялык жактан классификациялаганда «Мундук, Зарлыкты» жомоктук эпостордун тнбине кошот.

Филология илимдеринин доктору Р. Бердибаев болсо «Мундук, Зарлык» окуяларынын берилиш жагынан эң эски ыр. Поэмадагы кайберен, кырк чилтен, пир, мастан кемпир, кара дөө сыяктуу образдар ислам динине чейинки шамандык көз караштардын негизинде калыптанган магиялык, мифологиялык түшүнүктөр менен байланыштуу деген жыйынтыкка келет. (Р. Бердибаев. Казак эпосу. Алматы. «Кылым», 1982. 77—85-беттер. Ал эми окумуштуу Ы. Дүйсөнбаев өзүнүн классификациясында «Мундук, Зарлыкты» чыгыш адабиятынан келген сюжет деп берет). Дунсенбаев Ы. Т. Казактын лиро эпосы. Алматы. «Гылым». (1993).

Перзентсиз атанын же байбичесинин туш көрүшү, түшүндө белгисиз бир ыйык күчтүн аксакал чал түрүндө касиеттүү Кыдыр-Ата сөөлөтүндө перзенттүү боло тургандыгын айтып, алдын ала кабар бериши, айрыкча, кыргыз фольклорунан кеңири орун алат. Ушул эле «Муңдук, Зарлыкты» алалы, М. Күренкеевдин варианты боюнча Жанчаркан ажылыкка бараткан жерде түшүнө кырк кыз көрөсүз» деп аян берет. Барпыда ханга дубана жолугуп, жакшылыктан кабар берет. Ошондой эле Жанчаркандын болочоктогу жубайы 14 жаштагы Канышайымдын түшүндө бир түйгүн куш учуп келип башына конот, өзү кулак сырга таап алат. К. Салибаевдин вариантында кыз түшүндө «ай менен күндү колтуктап» койнуна салып алат. Канышайымдын түшү келечекки тагдыры жөнүндө б. а. анын ханга турмушка чыгып, эр жүрөк уулдуу, ажарлуу кыздуу болорун алдын ала кабарлап турат. Каармандын түшү туш келип, «көкүрөгү күмүш, көчүгү алтын, айдар көкүл уул, кыз төрөлөт».

«Муңдук, Зарлык» поэмасынын бардык варианттарында Канышайым Жанчаркандан калың алуу үчүн атасы Жоодурчалга «үч эли калта» берип жөнөтөт. Хан бүтүн казынасын көңтөрүп салып, ага да толбогондо, жалпы калкынан салык жыйнап, айласы куруп турганда мастан кемпир бир ууч топуракты дубалап үстүнө чачып жиберет, баштык толуп, ашып-ташып калат. Көрсө үч эли баштык көздүн чел кабыгынан тигилген экен. Бул эпизоддун тексттен орун алышы өз ичине бир канча философиялык ой толгоолорду батырып турат: адам баласынын облигин берип турган көз эч убакта тойбойт, анын демин топурак гана баса алат, өмүрдү өлүм дайыма коштоп жүрөт. Тирүү адамдын акыры бара турган жери — топурак.

Чыгармадан табышмактуу ыкманын орун алышы каармандын образын ачууда, айрым окуянын салмагын көтөрүп, тереңдетүүдө мааниси зор.

Жанчаркан Канышайымга үйлөнүп, аял кош бойлуу болуп, көз жара турган болгондо наристенин бактылуу болуп, жарык дүйнөгө келишине күнүлөш 40 катын жана мастан кемпир бөгөт болот. Хан эгиз төрөлгөн уул кызынын жүзүн көрө элек жатып алардан ажырашында окуя чиеленишет.

Бала туулар маалда Жанчаркан «ушул жашка келгенче, аа деген баланын үнүн уга элек элем, жүрөгүм жарылып кетпесин» — деп, 40 жигитин ээрчитип, тоого чыгып кетет да, айыл тараптан жакшы кабар күтүп, кулак түрүп, жатып калаг. Бирок мастан кемпир Канышайымдын эки күчүк төрөгөндүгүн айтып, сүйүнчүлөп барат.

Канышайымдын күчүктөрү менен калың токойго алып барылып ташталышы бардык варианттар үчүн туруктуу окуя. М. Күренкеев, Үмөт Молдо, Б. Алыкуловдо каармандын трагедиялык тагдыры үстүртөдөн сүрөттөлөт. К. Салибаевде конкреттүү берилип, ачык мүнөздөмөгө ээ.

Түрк элдеринин фольклорунда бейкүнөө азап чеккен адамга Кыдыр алейхисаламдын же кырк Чилтендин жардамга келип, көмөк көрсөтүшү салттуу окуяны түзөт. «Муңдук, Зарлыкта» да магиялык күчкө ээ кырк чилтен Канышайымдын уул кызын карасанатай мастан кемпирдин кыянатчылыгынан куткарып калат. Кемпир эки баланы өлтүрмөк болуп, дарыяга ыргытаарда кырк чилтен сууга түшүрбөй тосуп алат.

Кайыберен, кырк чилтен,
Түшүрбөй суудан алады.
Чүкүрлүүнүн тоосуна,
Балдарды алып барады.
(М. Күренкеевдин варианты)

Балдарга залал тийгизбей,
Мастанага билгизбей.
Кайыптан сунуп кол келип,

Балдарды алып кетиптир
Шүкүрлүк тоого жетиптир.
(Б. Алыкуловдун варианты)

«Муңдук, Зарлыктын» бардык нускасында Кайберен — эненин тотемдик башаты, адам тукумуна жасаган камкорлугу баса белгиленет. Кайберен —эне эки балага эмчегин эмизип чоңойтот, ар кандай кырсыктан коргоп, бой жеткенче көз кырын салат. Көп учурда кайберен менен кырк чилтендин кызматында ажырым жок. Кырк чилтен бейкүнөө балдарга гана эмес, энесине да көмөк көрсөтөт. М. Күренкеевдин варианты боюнча суук кабар уккан Жанчаркан окуянын чын-калпына жетпей туруп: «Күчүк тууган катынды күчүгү менен кошуп, даргага асып салгыла» — деп жигиттерине буйрук кылат. Кырк жигит буйрукту аткарып, аны даргага асса, кырк чилтен дарганын казыгынан бери кыйратып, аялды өлүмдөн сактап калат.

Бардык эле варианттарда архаикалык мотивдер, каарман персонаждар катышып, алгачкы мүнөздөмөсүн, аткарган функциясын сактап калган. Алсак, жогоруда аталган пускаларда кырк чилтен, кайберенге тил бүтүп адамча сүйлөшү жана кийиктин кубулуп ак сакалдуу карыя боло калышы абстрактуу мифологиялык түшүнүктөрдүн, диний көз караштардын орун алышы—булардын адамзат турмушунда көркөм ойлоонун объектисине айланганын түшүндүрөт.

Адамзат башынан кечирген коомдук түзүлүштөрдүн алмашып турушу менен элдин түшүнүгү, дүйнө таануусу, туюусу өзгөрүлүп өсүп-өнүгүн, фольклордук чыгармаларга болгон суроо талабы, көз карашы, мамилеси өзгөрүлүп тураары маалым. Мында өткөн бир окуянын чагылышы, айтылышы канааттандырбай, сюжеттердин тактыгын, конкреттүүлүгүн талап кылып, күнүмдүк өтүн жаткан турмушка жакындатылып, учурдагы проблемаларды камтуусу зарыл болот. К. Салибаевдин вариантында ушундай мыйзам ченемдүүлүктүн натыйжасында алгачкы окуяларды сюжеттин негизинде кеңитип, кээ бир абстрактуу түшүнүктөр конкреттештирилип, каарман — персонаждар өзүнүн алгачкылыгын өзгөртүп, кийинки доорго көбүрөөк жакындаштырылгандыгы менен айырмаланат. Бирок, ар бир чыгарма белгилүү деңгээлде өзү жаралган калктын турмуш-тиричилик шартынын, көркөм ой-жүгүртүүсүнүн реалдуу туундусу. Ошонусу менен баалуу.

М. Күренкеевдин, Үмөт Молдонун, Б. Алыкуловдун айтуусунда балдарды күчүккө алмаштырган мастан кемпир дастандын башынан аягына чейин терс образ катары баяндалса, К. Салибаевдин вариантында буга карама-каршы сүрөттөлүп, өзүнө таандык салттуу сапаттардан ажырайт. Тескерисинче, акылдуу, жамалы жарык, келбеттүү, боорукер, аяр аял катарында сыпатталып, реалдуу турмуштук каарманга таандык мүнөздөмө басымдуулук кылат.

Жаман жолго жүрбөгөн,
Жамалы жарык келбеттүү,
Көргөн адам сүрдөгөн,
Бир сөздүү, эстүү киши экен,
Бекеринен күлбөгөн.

* * *

Жанылбаган чон чечен,
Сүйлөгөн сөзү пал эле,
Адамдан ашкан акылдуу,
Билбеген адам таң эле.

Бактыяр аялдардын карасанатай оюн угуп, акыл калчап балдарды өлүмдөн сактап калыш

керек. Антпесе, кырк аял кандай амал менен болсо да балдарды жаздым кылып коюшу мүмкүн деп ойлойт. Балдарды көтөрүп баратканда ымыркайларга тил бүтүп:

Бала: Ырайым кылсаң энеке,
Нак тиет менин керегим.
Нааразы кылбай түбөлүк,
Малыңды багып беремин.

Кыз: Тилиңди алып энеке,
Тезек куурай теремин.
Чаңкасаң чайың кайнатып,
Нанынды жаап беремин,—
деп айтышат.

Кыргыз эл жомокторунда да («Эр Көкүл», «Болот», «Алпамыш», «Эр Төштүк») бала төрөлө электе энесинин ичинен сүйлөп түшкөн же төрөлөр замат сүйлөп, саат сайын, күн сайын өсүп чоңоюу башташы турмуштун зарылдыгынан келип чыккан закон ченемдүүлүк болсо рал-жарагынын, балбандыгынын сүрөттөлүшү чыгарманын эволюциялык өсүшүн көрсөтөт десек ашыкча болбос.

«Муңдук, Зарлык» — жалпы адамзаттык проблема болгон адамдын өмүрү туурасындагы түшүнүгүн мифологиялык сыпатта таанытуучу көркөм сөз жыйындысы. Мында алгачкы сыйкырлуу ажайып күчтөргө ишенүүчүлүк, түрдүү архаикалык элементтер жыш кезигет. Ошого карабай адам өмүрүнүн реалдуу жашоосун баяндаган нагыз турмуштук окуя камтылган. Жомок мекен эпикалык чыгармаларга таандык көрүнүштөр орун алган.

Б. Алыкуловдун «Муңдук, Зарлыгы» биринчи жолу жарык көрүп жатат.

К. Салибаевдин «Муңдук, Зарлык» поэмасы «Чаткал оттору» деген райондук газетага (1986-жылы 13-сентябрда, 1987-жылы 21-январь, 5-февраль, 18-апрель, 1-май, 8-август) жарык көргөн.

К. Салибаев өзүнүн «Муңдук, Зарлык» поэмасын кол жазмалар фондусуна акысыз өткөрүп берип, директордун жана «Эл адабияты» сериясынын редакциясынан чыгып жаткан 40 томдукка кошуп чыгарып берүүнү өтүндү. Жыйнакка чыккан поэмасы үчүн Манастаануу жана көркөм маданияттын улуттук борборунун илимий кызматкерлерине ыраазычылыгын билдирет.

„МУҢДУК, ЗАРЛЫК” (Б. АЛЫКУЛОВДУН АЙТУУСУНДА)

МУҢДУК ЖАНА ЗАРЛЫК

Мындан мурун нечен илгери Казан шаарыдан, Ногой элиден Чанчаркан аттуу кан өткөн. Алтымыш аял алган. 60 аялдан кыз же уул көргөн эмес. Чанчаркан бир күнү капа болуп, ичиге кандары толуп, алтымыш аял алсам бир парзант көрбөсөм. Шунтип кылган падышалык курсун деп капа болот. Капалыктан ырдаган ыр.

Алтымыш аял алганым
Арыдым бошоп дарманым
Аркамда жок көлөкө
Арылбайт менин арманым.
Пүйнөгөн* дүңйа* жумушум
Өзүмдөн парзант болбосо
Кандык доорум курусун. —

деп ийлап жалбарып, самандай өңү саргайып көзүнү жаштап, өзүнү уруп жерге таштап, кол аягы суналып, ок жыландай буралып, аккан жошоо* тиктелип, камыштай бели бүктөлүп, Чанчаркан ийлап жатып калды./Көзү үйкуда-үңүрөнүи чукур гардын* ичинде жатат эле. Бир аксакал дубана келип башарат* берип «Сен ийлап гардын ичинде жатканың менен эч пайда таппайсың, зил* болуп өлөсүң. Ондон көрө кайтып үйүңө барып, элиңден бир сулуу кыз таап алып, парзант көрсөң ажап эмес деп дубана айтат. Бул гапти* эшитип, Чанчаркан сүйүнүп баркийимин кийинип, өз үйүнө барды. Барып увазирине кеңеш салды. Бир кам алтымыш аялдын үстүнө бир сулуу кыз алды. Мунданам бала көрбөдү. Күйгөндөн Чанчаркан өлбөдү. Бир жыл айланып өмүр көрдү. Кандын көңүлүнө бир сөз келди. Кеглик* болду сурап жүргөн Элди игбеди* каарди*. Таштамак болду Казан шаарди. Алтымыш аялды таштап, жаниге жалгыз жйгитти баштап, баягыларга барды ойлоп жатты жер гулачтап* сойлоп.

Жигитке минген атын берип, бул ишти тагдырдан көрүп, жетпеген Чанчаркандын мурады*. Өлүмгө кан да болду ыразы. Кырк күн өткөндан кийин таңга маал кызыр алекисалам келди. Өзүңдү өзүң кыйнап, жансыз жатасың ийлап. Үйүңө кайтып барып, элиңди жыйнап алып, эсепсиз көп мал союп, дасторконго кант коюп, бир зайып алсаң бир уул бир кыз көрөсүң. Шул ишти кылбасаң гарда жатып өлөсүң», — деп көздөн кайым болду. Чанчаркандын жүрөгү сүйүнүп, тон, өтүгүн кийинип эшикке чыкты жүгүрүп. Эч ким көрүнбөйт билинип. Кан барды үйүнө. Алтымыш аялды жыйнап алды. Базирга* кеңеш салды. Кой союп, уй, жылкы белден, өркөчтүү төөдөн түрдүү малды союп кемеге казып. Элиге кабар жазып ийлайт. Ийлагандагы ыры:

Бул эмес менин азилим
Залданып* тарткан таасирим.
Кандык кылдым канча жыл,
Өзүмдөн жок асилим*.
Алтымыш аял алганым,
Ичте көп менин арманым.
Ийлап айткан зарлыгым,
Парзантим жок карлыгым.

Билинбейт кылган кандыгым.
Өксүймүн менин камдигим.
Босарин* увазир туруңуз
Элимди топтоп жыйыңыз.
Мен болдум сиздин каныңыз
Бир парзанттин дардидан*
Элге кетти арыбыз.
Казандын эли келснн деп
Бир уул, бир кыз тапмакка
Капилга* кызын берсин деп
Жар чакыртып кычырың*.
Жакшылап гөштү* пышырың
Жакшыларды чыкырың. —

деп Чанчаркан токтоду. Ногойдун элин гоптоду. Тойду катта* кылып, элди топтоп жыйып, аттуу, жөө толуп, тойлор кызык болуп, ногойдун эли жыйылды. Той болду деп бурулду. Босарин убазир сөз айтат. Жар чакырып өзү айтат:

Каныбызда парзант жок.
Как жүрөгү күйгөн чок.
Жараткан парзант бербесе,
Өлүшкө керек жангыз ок.
Улуктар кирди чатырга
Ким кыз берет капилга.
Капил менен кыз бермек,
Туш береби акылга.
Беклер минет кызылды
Жал куйругу узунду.
Кызыга капил боло албай
Он сан ногой бузулду.
Армандуу ийлап каныбыз
Көзүнүн жаши тизилди.

Тойдон эл тарап жай-жайига кетти. Акмактык кылган экенбиз деп кан убазир экөбү абси* жеде. Тойго келбеген адам калбады. Шол убакта Жобдур деген бир кембагал болгон. Жегени мака*, көргөнү капа, бутунда чарык, эккени тарык. Жоктуктан гарып*. Саргайган жүзү бар, жалгыз Чанчайым деген кызы бар. Шамалга капаси* шалдырап, мас болгонсуп галдирап*. Дар мани жок дабдырап кызыга секин үгүзүп капанин көлөкөсүндө ырдайт гыршоок* менен башын таңып:

Каныбыз кайта той кылды,
Той кылганда зор кылды,
Дасторконду шол кылды.
Дамдаган аштар үйүлдү
Жетим жесир сүйүндү.
Сахабаттуу* кан экен,
Шул жериден билинди.
Кандын жок эркек баласы
Шул экен кайгы санаасы.
Аттуу, жөө көп келди,

Кашымда жалгыз кызымды
Канга ылгый эп көрдү,
Капилга берип кызыны
Кандай киши ынады.
Жоодур чал кызын берсин деп,
Көпчүлүк менден сурады.
Кашымда жалгыз кызымды,
Бермекке көзүм кыйбады.
Беклер минет кызылды,
Жал куйругу узунду.
Чыдабай кандын зарпидан,—
Он сан ногой бузулду. —

деп Жобдур чал ырдайт. Чанчайым ойлонуп туруп. Атам жоктуктун азарып* көп тарткан экен го. Көпчүлүк мени кайдан билсин. Жашим 14кө эми жетти. Атам мага айталбай дабдыраган киши болуп сүйлөп туратко. Атамдын сөзүнө жооп берейин деп ойлонду. Ата барып каныңызга айтиң. Мен бир уул, бир кыз табайын. Менин кызым бир уул, бир кыз табат деп канга кызымды беремии. Анткендин себеби Чанчайым бир күн түш көрөт. Учуп бир туйгун күш келет. Чанчайымдын башындагы оромолду* куш чаңгалдап алып качат. Түшүндө бир кылыч таап алат. Жана кулак сырга табат. Түшүнүп 'тажрибаси* менен бир уул, бир кыз табам деп убада берет. Жобдур чал кызыдан сөздү эшитип, көп разы болуп, канга жүгүрүп барат. Бир аз токтоп туруп айтат кызыга. Калыңга эмне алайын кызым. Оозуңуздун батышыңча айтип калыңды аябай ала бериң деп кыз жооп берет. Жобдур чал сүйүнүп ырдайт:

Эсепти туура билбеймин,
Алгым келбейт тыйынды.
Актан азар* көп тарттым,
Алайынбы мал үчүн
Таргыл токол сыйырды.
Эли бай жайлайт эгизди,
Суучулдар кечет дегизди*.
Казан аяк жүктөшкө,
Улодон азар көп тарттым.
Алайымбы, жалгызым,
Коңур чолок өгүздү.
Саргайып чөлдө жатышты.
Сүйүнттүң мендей атаңды,
Берейин кызым патамды*.
Жөөлүктөн кайидим,
Алайымбы мал үчүн
Жерде чолок байталды.

Канчайымдын атасына берген жообу:

Малды алып нетесиз,
Багып берер жалгыз жок.
Байлап берер Ганчың жок,
Мал, күмүшкө чамаң жок.
Байталды алып нетесиз,

Токуп берер балаң жок.

Жобдур чал туруп капа болот. Кызына бай талап болуп калган экеи го. Кандын бере турган малыны менден айап жатат. Канчайым атасынын колуна кичине үч эли калта* берет. Шуга толтуруп тилла берсе жамбашыңа толтуруп майда чайнап жепжатасың дейт. Калтаны көтөрүп Басарин убазирдин алдына жүгүрүп барат. Менин кашымда Канчайым деген жалгыз кызым бар. Бир уул, бир кыз табышка капил менен канга беремин. Кан капа болуп ичиге кайгы толуп илажин* табалбай отурат болчу. Басарин убазир калтаны көтөрүп канга жетип барат да ырдайт.

Таксыр Чанча каныбыз,
Көпкө жетти саныбыз.
Жүрөгүмдү өрттөдү,
Сиз ийлаган зарыңыз.
Капилга кыз алам деп,
Элге кетти арыбыз.
Арызга келип турат ко,
Мынабу гарып чалыңыз.
Чал үйүндө бар экен,
Сизге ылайык жарыңыз.
Чал колунда калта бар,
Калтаны колго алыңыз.
Үч тиллалик* калта экен,
Сизда нисап кылыңыз,
Алты тилла салыңыз.
Чанчаркан шондо сүйлөдү,
Сүйлөгөндө бу дейди:
Он сап ногой топ бекен,
Чал курсагы ток бекен.
Тиллани берсем алышка
Кап куржуну жок бекен.
Капил менен кыз берсе,
Аябаймын барымды.
Алтын-тилла заримди,
Сүрүп берем малымды.
Алып келсин жарымды,
Жакшы сыйла чалыңды,
Таратса күйгөн зарымды,—

деп кан калтаны колуга алды, алты тилла пул салды. Калтага жүк да болгон жок. Он тилла салды, мунда да калта толгон жок. Жигирма тилла салды. Мында да калта толгон жок. Кырк тилла салды калта толгон жок. 70 тилла салды, калта толгон жок. 80 тилла салды, калта толгон жок. 90 тилла салды, калта толгон жок. 100 тилла салды, калта эч толгон жок. Толмок түгүл калың түбам болбоду. Кандын өңү учуп кетти. Миң тилла салды, толбоду. Толмок турмак жаримда болбоду. 7 там толгон акчасы ба. Жетөөбүнү тең оозун ачты. Күрөк менен шилеп тартты. Толбоду. Жети тамдагы казна ада* болду. Казандын элине он тилладап салык салды. Он кайтадан кайтарып алды. Калта толбоду. Толмок тургай бооркөкмайом* болбоду. Кандын ачуубу келип калдарга салык салды.

Кабар берди балдарга,
 Салык салды калдарга.
 Төбө калга* төрт тилла,
 Мээ калга беш тилла,
 Айна калга бсш тилла,
 Оолуккана калга он тилла,
 Кыйык калга кырк тилла,
 Эл кыйылды бир кыйла.
 Ийлади калдар бир сыйра.
 Казандын калын элинин,
 Акчасы түгөп, сап болду
 Калдардин барн дак* болду.
 Ачуубу келип Чанчаркан,
 Элини топтоп жыйнады.
 Калта кандай толбойт деп,
 Кары жашин кыйнады.
 Жетим жесир көп ийлап
 Көзүнүн жашин тыймады.
 Гаңиди* элдин чын бари,
 Мастан кемпир бир кары.
 Дүнүйөдө карды тойбогон,
 Ач көздүгүн койбогон
 Арам бикир ойлогон.

Шул калтаны мен толтурамын деп Чанчарканга сөз айтти. Чанчаркан шул калтаны толтуруп берсең эне, 60 табак тилла беремин деди. Мастан кемпир жүгүрүп жолдун үстүнө барды, бир ууч турпакты жангалдап* алды. Турпакты калтага салды. Калтадан ашканы жерге төгүлүп калды. Жобдур чалга бир кечейи, бир күндүз эмне улоо* тапсаң ташып ал деп буйрук берди. Кемпирге 60 табак тилла берди. Бу сырды казан эли бари көрдү. Баарин убазир кандын казынасын караса 7 там толгон акчасы мурунгудан жакшы болуп толду. Ол калта адамдын көзүнүн касаси* болчу. Адамдын көзү дүйнөгө тойбойт. Топуракка тойот деген жомокчулардын сөзү. Ушул сөздөн туура белги.

Кан Жобдур чалдын кызы Канчайымды көчүрүп алып келди. 60 аялдын үстүнө ону менен 61 аял болду. Кандын нисапсиздиги 61 аялды бир көргөнгө койду. Канчайымдын боюна бала бина* болду. Канчайымдын айы жакындап калды. Күндөрдөн бир күн кан кырк жигитин жыйнап алып Асиреттин тоонуна жөнөп кетет. 60 аял алып эч бир парзантин кың деген добушун укканым жок. Баланын иңа деген добушун уксам жүрөгүм жарылып өлүп кала бекем деп ойго кетти.

Канчайым төрөсө, ким сүйүнчүгө барса, 60 табак тилла беремин деп кан кетти. Кан чоң дүрбүнү алып, Асиреттин тообуда уларды ублап, жигиттери менен шаарды карап отурат. Бир күнү Канчайым толготуп калат. 60 аял эч илажи таппай өдө-төмөн жүгүрөт. 60 күндө бир новат келет. Канчайым төрөсө бизге новат жок деп кеңешип турушат. Мастан кемпир кеңеш айтат. 60 шың 60 табак тилла берсең Канчайымдын тууган баласыны гайып* кыламын дейт. Тилланы бересе болуп убада кылат. Мастан кемпир энеси болуп Канчайымды тубдурмак болот. Кандын баласы эгизден төрөлөт деп айтат. Эки жылдырман*, эки сурнайчы келип ойноп турат. Канчайым төрөгөнүн билбей калсын деп айтат. Көзүнү ача элек бир канчык, бир дөбөт тайа кылат. Канчайым төрөйт. Мастан кемпир баланы карайт. Көкүрөгү күмүш, көчүгү алтын айдар көкүл уул бала. Кызы көчүгү алтын көкүрөгү күмүш айдар көкүл болгон.

Балдарды бекитип коет. Эки күчүктү этегине салып кан сөлдөн сүйкөп убада менен

тийген ханыңа эки күчүк түбдүң деп илла* көрсөтөт. Балдарды бекитип жана дарыяга таштамакка алып кетет. Жолдо кетип бара жатып өзүнүн кылган ишине өзү таасир кылып ырдайт:

Мастан кампир өлбөдүм,
Адалат Чанчар канымдан
Эч жамандык көрбөдүм.
Кан баласын олтуруп,
Алтымыш табак тилла үчүн
Кадам коюп күн үчүн,
Дарияга жөнөдүм.
Көзүмдү жашка бөлөдүм,
Дарияга таштап саламын.
Шу гүнани* мойнума
Кандай кылып аламын.
Жамандыгы мага жок,
Чанчаркандай баламын.
Күндөштүгү курусун
Алтымыш табак тилла үчүн,
Аткарамын жумушун
Бу гүнамди кан билсе,
Тирик жок менин турушум.
Жаш балдарга тил кирди.
Гыжылдуу* мастан тез жүрдү.
Мастан кемпир энебиз,
Азыр барсак өлөбүз.
Түбүлбай жатып не кылдык,
Алтымыш өгөй энебиз,
Ажалга кетип барабыз.
Алып калсаң алабыз.
Суу ичиде жаш балдар,
Кайерге агып барабыз.
Мастандан балдар сурады.
Ырайымсыз мастана,
Балдарды сууга бургады*.
Балдарга залал тийгизбей,
Мастанга билгизбей,
Кайыптан сүнүп кол келип,
Балдарды алып кетиптир.
Шүкүрлүк тоога жетиптир,
Кан баласы дегизип,
Кийиктерге эмизип,
Кайыберен кырк чилтан,
Жардамдигин көрсөтүп,
Ийласа балдар таптаган,
Шүкүрлүктүн тободан,
Жаш балдарды сактаган.
Тоолардын нуру ылык* деп,

Кекилик пари жылык* деп,
Табышар ата-энесин,
Өлбөсө эсен жүрүп деп.
Тартбасын балдар карлык дсп,
Кийинкиге тарых деп,
Атанын жүзүн көрбөгөн,
Ат койду уул Зарлык деп,
Тарбиясы анык деп.
Кырк жигиттин күчүнү,
Зарлык канга пүтүлдү*.
Окуп жүргөн адамдар,
Куп ойлонуп түшүндү.
Кудуреттин иши улук деп,
Бойго жетер жүрүп деп,
Эне жүзүн көрбөгөн,
Ат койду кызга Муңлук деп.
Он эки шаар өнөрүн,
Муңлукка берди ылайык.
Эки бала жалаңач,
Тооларда жанин сактаган.
Гайыберен, кырк чилтан,
Годактарди парктаган.

Мастан кампир баланы ыргыттым деп барды үйүнө. Эч ким канга баралбайтко. Мастан кампир Асиреттин тоонуна карап жүгүрдү. Карааны канга көрүндү. Кан жигиттерине айтат:

Каран келет элпеңдеп,
Ат минбей жөө сепеңдеп.
Алганым сулуу Канчайым,
Тапкан бир окшойт баланы.
Көрүндү көзгө карааны,
Жүр жигиттер баралы.
Бололу иштен санааны.
Көрөлү гөдак баланы.
Чаңыталык талааны.
Эл чыкырып той кылып,
Кызыталы галаны*
Гөдак* көзгө көрүнсө,
Колубузга алалы.
Бар тапканды жигиттер,
Тең ортого салалы,—

деп ат коюшту. Барса мастан кампир өңгүр-өңгүр ийлап коет.

Сенин бир уул бир кыз таап берет деген көрөр көзүң эки күчүк тубду. Бири канчык, бири дөбөт. Кан кырк жигитин чыкырып буйрук берди. Эки күчүгүн Канчайымга көтөртүп Аралыктын токойуна абаргыла. Ошол токойдо жатып өлүп кетсин. Өлүгүн карга күзгүн жесин. Жакын жердегилер укса уят болот. Жигиттер абарып аралыктын токойуна таштады. Канчайым эки күчүгү менен жүрө турсун. Балдардан кабар алалык. Кан бир күнү Шүкүрлүктүн тобуна үбчүлукка чыкты. Зарлыккан тоонун башында аңчылык кылып жүрүп уктап калды. Кан айтат тоодун башында жаркыраган нерсе жатат. Шону барып көрүп келгиле деп буйрук берди.

Жигиттер кыйыктык кылып бизди канда балага жүгөрөт деп Чанчаркан ат коюп Шүкүрлүктүн тобуна чыгып барды. Көкүрөгү күмүш көчүгү алтын айдар көкүл бала жатат. Кандын көргөндө эрип баланы кучактап басып түшөт. Зарлык каттык чочуп кетип, атасыны каттык итерип*, садак менен кезеп калат. Кан коркуп кетип качып кутулат. Жигиттердин алдына келип кан жашип кетип ырдаган ыры:

Шүкүлүк тоо алтындын жаткан караны,
Барып көрдүм айдар көкүл эркек баланы.
Таппадым бул дардима эч бир дабаны.
Жүрөккө теңир салды каттык* жараны.
Ийладим нечен жылы вах* дедим мен.
Тооларга жаратиптир гайып баланы.
Мен тарттым кайгы менен ийлап санааны.
Туубады чын алтымыш сүйгөн аялын.
Жигиттер көргөнүмдүн айтам баянын,
Колунда садагы бар жаткан баланын
Далага шашип жөнөп, түштүм тездеп,
Ол бала атмак болду саадак кезеп.
Баланы көргөнүмдө бекем туттум*
Шашилип атарында качып чыктым.
Жигиттер бу шумдукту менден уккун
Гайыптан бала бар деп элден уктум.
Баланын ышкысында күйдүм, өлдүм.
Тооларда алтын көчүк бала көрдүм.
Жакамда эч бириң жок тана* көрдүм,
Парзант деп көп ийладим, заркырадым.
Бойума отту ташып калтырадым
Өзүмдү токтоалбай алсырадым.
Жигиттер бариң менден ал сурагын,—

деп кан ийлап айран болду. Кан шуну менен тура түрсүн. 60 аял кеңешип мастан кемпирди чыкырып, кандай кылабыз эне. Көкүрөгү күмүш, көчүгү алтын айдар көкүл баланы кан көрүптүр. Мастан кемпир айтат. Кандын өзүнүн баласы. Аты Зарлык. Отуз эки шаардин өнөрү бар. Кырк жигиттей күчү бар. Карындашынын аты Муңдук. Он эки шаардын ишин үйрөнгөн. Гайберен, кырк чилтандар тарбия кылып жаши 7ге толгон. Зарлыккан артыкча мерген болгон. Бир күнү атасы менен таанышат. Бардыгыбызды күнөкөр кылып кан өлтүрөт. 60 табак тилла берсеңер. Кандын ышкысыны кайтарып, карындашы Муңлуктан акасина айткизип Күлмаскандын шаарина жөнөтөм. Барып келгенче 12 ай өтөт. Күлмаскандын шаарина барган адам келиши гуман*. Аялдарга каттык убада кылып мастан кампир канга барып ариптик* көрсөтүп, жойпулук менен айткан сөзү:

Айланайын таксыр кан,
Мамаңдын айткан сөзүгө,
Куп ойлонуп кулак сал,
Айтканыма балам кан,
Тоодагы жиндин баласы.
Алтын болуп көрүнгөн.
Уулуңуз жок сүйөргө.
Менин да жашим төгүлгөн.

Пари бекен жин бекен,
Көрүнгөн тоодун баласы,
Көрүнгөндүр көзүңө,
Желмогуздун карасы.
Энесин билем жетн баш,
Менин да балам көзүм жаш.
Уулум жок деп зарланып,
Агызба каным көздөн жаш,
Алтымыш бир жар алып,
Канчайым тууду күчүктү.
Тооларда жиндин баласы,
Салыптыр сизге түйшүктү.
Көп ийладик кудага,
Карыганда мамаңыз,
Энеңиз болсун садага.
Жатпан козум зыркырап,
Көзүндүн жаши шыркырап,
Кайрат кылың каныбыз
Биз мамаңдан сыр сурап.

Эндиги сөздү Зарлык менен Муңдуктан сурагын:

Ак мейкин жаткан жер тегиз,
Зарлык, Муңдук эки эгиз.
Тилеген кандын баласы,
Ата менен эненин
Эч көрбөгөн саясы.
Экөөбүн зар-зар какшаткан,
Күндөштүн ишин карачы,
Балдарды салган балага,
Мастан кемпир арачы.
Канчайым нйлап токойдо
Эки күчүк баласы.
Ата-энеден айирган,
Мастандин бузук санасы.
Пирмин деп таштагансыз талааларга
Жан эне итербеңиз мени жарга.
Мастан кемпир айтат:
Чыгарам кызым сени эми таңга
Зарлык кан барып келсин Күлмасканга
Зарлыккан мен пиринин сөзүн алсын
Күлмастин Гүлсамандай атын алсын.
Пириңмин караматин* көргүн бүгүн,
Барып алсыи Кураладай сулуу кызын.
Беремин экөөбүңө узун өмүр,
Шаардан тандап алып келсин тонун.
Жасанып кийсең кызым сизге сонун,
Сүйгөндөн берип турам бакты сизге.

Зарлык жан чын ишенсин энең бнзге
Көрүнүп сен келбедиң биздин көзгө
Келбеймин жаным кызым мындан өзгө
Зарлыкка бул сөзүмдү койбой чечкин.
Келбеймин эми кызым жөнөп кеттим.
Келгенде Зарлык жанга барин айткин.
Келбеймин эми кызым энең кайттым,—
деп жөнөп кетти.

Зарлык уудан келди. Акасига зар-зар какшап макулдай берди Муңдук. Карындашын габин таштай албай бармак болду. 60 кулан атып келди. Алтымышын союп, отузунун гөшүн карындашыга берип, 60 куландын терисин тилип аркан кылып гөшүн көтөрүп алып жолго рабана* болду. Зарлык кандын Кулмасканга жөнөп кетип бара жатканы:

Ашыбы бийик белдерден,
Ашып кетип баратат.
Кулмасканга жетсем деп,
Шашип кетип баратат.
Шыгыраган кара таш.
Басып кетип баратат.
Тизесиге шагыл кум,
Батып кетип баратат.
Бутундагы чарыгы,
Катып кетип баратат.
Бойундагы чопко тер,
Сасып кетип баратат.
Кулбөсканга жетем деп,
Айтып кетип баратат.
Жол азабын Зарлык кан,
Тартып кетип баратат.
Шүгүлүктү кудага,
Айгып кетип баратат.
Тери арканды белиге,
Байлап кетип баратат.
Эки көзү жобдурап,
Жайнап кетип баратат.
Төбөдөн аптап көрүнсө,
Кайнап кетип баратат.
Гүркүрөп аккан дария,
Бойлоп кетип баратат.
Муңдук жаным калды деп
Ойлоп кетип баратат.
Пут кабарып боруча,
Сойлоп кетип баратат.
Пүтүн тооду кыдырын.
Жойлоп кетип баратат.
Гайрат чыңап күчүнү,
Бекип кетип баратат.
Жылга сайын сууларды,
Кечип кетип баратат.

Жалгыздыгы курсун деп,
Өксүп кетип баратат.
Нечен жангал токойдон,
Өтүп кетип баратат.
Жиликтери зыркырап,
Какшап кетип баратат.
Согончогу жаралап,
Аксап кетип барагат.
Жол азыгын түгөтпөй,
Сактап кетип баратат.
Пирлериге сыйынып,
Даттап кетип баратат.
Көз бозоруп, тунарып,
Ачкалыктан буралып,
Арман менен муңайып,
Ийлап кетип баратат.
Аралап өтсө кырчындар,
Кыйрап кетип баратат.
Өз жанини Зарлык кан,
Кыйнап кетип баратат.
Жүрөк ойноп токтобой,
Туйлап кетип баратат.
Барлык күчүн Зарлык кан
Жыйнап кетип баратат.
Барлык колго киргенин»
Сыймап кетип баратат.
Каны кетип кубарып,
Алы кетип буралып,
Дарманы кетип дабдырап,
Айнектей көзү жалдырап,
Самандай өңү жалдырап,
Жаратканга жалбарып,
Жамгырдай жашы күйүлүп,
Жабирди татып урунуп,
Жолдон чыгып бурулун,
Пугу-колу сунулуп,
Зар көкүлү чубалып,
Жыландай болуп буралып,
Жатып калды Зарлык кан
Кара жерге дөшүнү,
Басып калды Зарлык кан.
Айласы түгөп талаада,
Жатып калды Зарлык кан.

Кан азапты тартты Зарлык кандын көзү үйкуда жатат эле. Кызыралекисалам келди. Э балам, эмне жатасың деди. Кызыралекисаламга башыдан өткөн окуянын бардыгын айтты. Карындашым Муңдукту желмогуз кампир-мастана жолдон чыгарып, шонун көңүлүдөн өтө албай Күлбөскандын шаарина жөнөдүм. Ушул жерге келип эмне болгонумду билбей жатып калыптырмын.

Азыр сизди көрүп отурам. Үйдөн чыкканыма алты ай болду. Жол сурашыма адам чыккан жок. Жетемби же жетпей жолдо өлөмбү дейт. Аксакал айтат. Э балам, мен кызыралекисалам боломун. Күлбөскандын шаарына жакын калдың. Мынабу белден ашсаң жетесиң. Күлбөскандын шаары көрүнөт. Гүлсаман атын, Куралай кызын Кара дөөдү өлтүрүп аласың. Саламат кайтып үйүңө барасың. Энең Канчайымды көрөсүң. Мастан кампирди, алтымыш өгөй энең менен өлтүрүп адабини* бересиң. Үч мата* дам салын Кызыралекисалам көздөн гайып болду.

Бирок ойгонсо мурунгудан зыйада* күчкө толду. Путу колундагы жаралар гүбүлүп, неден кайтып тубулгандай болду. Маңдайдагы белге Зарлык кан жүгүрүп чыкты. Шаардагы үргөн иттердин добушун укту. Күлбөскан ошол күнү уу уулап, кырк жигити менен чыккан эле. Зарлык канга кез келди. Үстүндө кан чен тону. Алдында Гүлсаман, колунда Актүйгүн, башында кандык тажиси менен. Зарлык кан жыпжылаңач көкүлү жерге тийген, чекеси күнгө күйгөн. Алдыга көлдөлөң туруп кайыр сурап турганы:

Падыша болсоң Күлбөскан
 Билгин менин дагымды.
 Кайырлуу кан дегенден,
 Сурап турам, таксыр кан.
 Күлсамандай атыңды.
 Өлбөй көрдүм жүзүңдү.
 Кайырлуу кан дегендеи,
 Сурап келип турамын,
 Куралай сулуу кызыңды,
 Көрүшөм бергин колунду.
 Кайырлуу кан дегенден,
 Сурап келип турамын,
 Алтын жака тонунду.
 Тыңшасаңыз азымды
 Кайырлуу каи дегенден,
 Сурап келип турамын,
 Башыңда кийген тажиңди.
 Билгин көрүп алымды,
 Кайырлуу кан дегенден,
 Сурап келип турамын,
 Алтын так менен шаарнңди,—

деп турат эле Күлбөскан бир күлүп койду. Нечен замандан бери падышалык кыласың Күлбөскан деген наамың бар. Сандалып келген жылаңач дубана балага күлөсүң деп кырк жигит чуркурады. Күлбөскан айтты: Мен балага күлгөнүм жок. Баланын атасы Чанчаркан бизден он аша эгиз*. Мастана деген желмогуз энеси Канчайымды энеси болуп туудуруп, ит тууп койду деп эки күчүк баласы менен Аралыктын токоюна таштаган. Бул балдарды пирлер тарбия кылып шүкүрлүктүн тоосуна таштаган. Атанын жүзүн көргөн жок деп Чилтандар атыны Зарлык койгон. Жетимиш кылымдын өнөрүн берген. Кырк жолборстун күчүнү берген. Эненин жүзүн көргөн жок деп кызынын атын Муңдук койгон. 32 шаардын өнөрүн Муңдукка берген. Ол кампир Күлбөскандын шаарына барсын акаң деп Муңдукка түшүндүрүп, бул дубана болуп жүргөнүнө кудреттин улуктугуна күлдүм. Жигиттер ишенбейт. Эртеге бул баланын окуясын көрөсүң дейт. Ол күнү Күлмөскан талаада жатат. Эртеси түштө шаарга келет. Келер менен Зарлыккан манти пуруштун* алдына барат. Мантидан, ашган, наңдан көп жеп алып, катып алат жана усталардын балта-тешесин жыйнап алып дүкөн бузуп кийимдерди киет. Ким

катылса бир муш менен өлтүрөт. Шаарда чоң уруш-чабыш болот. Өлүктөр чөптөй жыйылат. Аскерлер чымындай кырылат. Адамдын калласи мунарадай үйүлөт. Көпчүлүк эл өз жаниден түңүлөт. Бул вакияны көрүп эл түңүлөт. Күлбөскандын ордосуна карап Зарлык кирет. Кырк миң аскер ортого алып күрчайт. Кырк миң аскерди кырып, Күлмаскандын тактыга ат коет. Күлмаскан тактыдан түшүп, баш ийип Күлсаман атыны, кандык ордуну, Куралай кызыны бермек болот.

Ошол күнү кечинде кызы Куралай жок. Жаткан жеринде ыштаны калыптыр. Айнектүү дарбазада азмаз кан бар. Куралай сулууга Кара дөө куштар эле. Эч тапалбай айласын, ошол күнү алып кетиптир. Күлмаскан айтат: Кара дөөдөн ажыратып калсаң канча дүр-дүйнө менен алып кетесиң дейт. Гүлсаман атты минип, жарак жабдыгы менен Карадөөгө жөнөйт. Бир катта, үлкөн дарыя туура келет. Дарыядан ыргытып өтөт. Дарияны бойлой, чоң голотко* кирет. Бир кыргыз үй өйдө-ылдый болуи тарат. Зарлык ошол үйгө кирип барат. Карадөө уктап жаткан экен. Мүрдунун танабыдан чыккан жели: Кыргыз үй өдө-ылдый болгондугунун себеби ошол. Куралай Зарлыкты кет тез, ойгонсо өлтүрүп коет. Уктап жатканда муну өлтүрсөм намартчилик* болот деп ойготот. Карадөө эне сүтү оозуңдап кете элек бала эмнеге келдиң дейт. Мен сени менен күрөшкөнү келдим, тур ордундан. Мени менен күрөшсөң өлмөйүнчө калбайсың. Азндешпай жөнө. Мен өлсөм өз каныма разымын, тур, күрөшөм дейт Зарлык. Карадөө оң бутун көтөрүн, шуну жерге тийгизсең анан күрөшөм дейт. Зарлык макул эмесе деп гуландын* терисиден бүткөн аркан менен мекем байлап Путудан Гүлсаман менен такымга басып чу жаныбар деп бир камчы урат. Карадөөдү сүрөтүп, токой таш кум менен сүдүрөтүп* алакат* кылат. Карадөө шашти кетип өлтүрбө мени деп жалынат. Эч кандай Карадөөдү алы калбады деп коюп жнберет. Карадөө эсиге келип алышып кетет. Көп алышат. Зарлыккан жаштик кылып Карадөө жыга турган болгондо бул иштен Муңдук кабардан болуп Пирлерге сыйынып, заркырап ийлап турат. Пирлер Зарлыкка кубат берип дуба кылып турат. Карадөөнүн үйүндө бир чоң сумбал* тарых бар болучу. Куралай Карадөөнүн бутунун түбүнө төгөт. Карадөө тайгылып жыгылып түшөт. Зарлык Карадөөнүн көкүрөгүнө минип шамшар менен шарт дедирип кесип алат. Куралайды учкаштырып жөнөйт. Баягы дариядан өтүп бара жатып ат ыргыганда Куралайдын көчүгү оорурак болуп аттын арканчы аягы сууга түшүп кетет. Пляс кызыр жар болуп, чыгып кетст. Күлмаскандын шаарина Карадөөдү өлтүрдүм деп барат. Күлмаскан кандыгын Зарлыкка берет. Күлсаман, Куралай кызыны берет. 80 төөгө кымбат баа кийимдер жүктөп, Куралай кызыга Суркоен деген атыны мингизип, кыз күйөөдү жөнөтөт. Зарлык кан кайнатасын убактынча кан кылып кегет. Алтай жол жүрүп турган жерине жетет. Карындашы Муңдукту чыкырып турган жери:

Жарашкан чын өзүңө жеткен зарым,
Жаттыңбы эсен-аман Муңдук жаным
Алыстан алып келдим жеңеңизди
Муңдук жан эсендигиң көрөбүзбү.
Мсн кеттим карындашым сизге кыйын.
Апкслдим сизге атактап түрдүү кийим.
Кийимден жактырганың эрте кийиң.
Жеңеңиз Куралайды көрүп билиң.
Катталап үйүңүзгө септи жыйың.
Апкелдим таза буюм койбой барин.
Катарлап сеп жүктөгөн саксан нарым
Атадым карындашым сизге барып.
Жеңеңизге келип турат кийиз салың.

Акасига берген жообу Муңдук жандын:

Ийладим жашка толду кара көзүм.
Он эки ай жарык ташта жаттым өзүм
Жан ака мени таштап кеттиң өзүң
Эшитип эми менин түрдүү сөзүм.
Кабардар болуп жаттым ака сизден
Ойлобой сиз жүрдүңүз жака бпзден
Аралап барып көрдүң бир далайды.
Менденам артык көрдүң Куралайды.
Күлсаман тулпаратты жеттиң миндиң
Эске албай карындашты нечен жүрдүң
Омурлаш Куралайдай жарды сүйдүң.
Көңүлгө нечен түрдүү санаа түйдүм.
Вашыңдан өткөн иштии барин билдим.
Сиз үчүн зар какшадым мунда күйдүм.
Көзүмдөн суудай төктүм аккан жашти.
Эстебей сиз жүрдүңүз карындашты
Көңүлгө карындашың келбей качты.
Көп ийлап карындашың мунда көндү.
Алышып жыгалбаган кара дөөдү.
Эстебей мени жүргөн күндөрүңдө
Сыйындым матат* бер деп пирлеримге
Пиримдин амирни бекем туттум.
Пирлерим дуба кылды дөбдү жыктың.
Куралай сулууду алып сууга жеттиң.
Ашыктын оту менен сууду кечтнң.
Атыңдын көткү буту сууга түштү.
Шул жерде өлөмүн деп өңүң өчтү.
Чплтандар дубасынын күчү менен.
Эстебей карындашты жүрдүң ондо,
Пирлердин кубатыдан келдиң зорго
Мен эстен, сиздн эстеп калдым ойго.

деп ийлади Муңдук жан. Тарыпчын айтип Зарлыкка көп ийлади Муңдукжан.

Тарынчын айтып жеңесин аттан түшүрүп, эсен-аман болушуп турушат.

Чанчаркандан сөз эшитебиз. Чанчаркан кырк жигити менен уу кылып Шүкүлүктүн тоосуна чыкмак болду. Зарлыктын көңүлү тынып атка карап басып, саадакты мойнуна асып, келмекке гайберен атып, атка минип, тонуп кийип гамданып Шүкүлүккө карай жол тартты. Жанчаркан кырк жигити менен келди. Күн батышта Зарлыккан. Көкүдөгү күмүш көчүгү алтын, мүйүздөрү габардай* жалтыраган бир марал Чанчаркандын жолунан чыкты. Чанчаркан буйрук берди жигиттерине бул маралды ким кармаса да тирик кармасын, атыш керек эмес. Ким кармаса падышалыгыма шерик кылам. Эгер кармай албаса башы өлүмдө, малы таланда деп элан* берди. Маралды бардыгы бирдей ат коюп кууду. Марал бир аскага камалды. Асканын оозун тосуп калышты. Ал марал түйүлүп Чанчаркандын башыдан өтүп кетти. Ашпаш дегиче белден ашты. Зарлыккан маралды садакты кароолго келтирип атмак болду. Марал куулуп аксакал адам болуп мен балам гайыберен, кырк чилтан пириңмин. Нечен жыл сени тоолорда сактадым. Бүгүн кудайдан амир болуи атаң Чанчаркан кырк жигити менен ууга чыкты. Аларга мен кубулуп көкүрөгү алтын, көчүгү күмүш болуп көрүндүм. Атаң азыр келет. Адап* менен ийилип салам берип, атаңа көрүш. Өзүңдү ким экендигиңди таанытып, максатыңа жетер күчүң бүгүн. Энен Канчайымды тарбия

кылып Аралыкта сактаган өзүм. Энеңди көрөсүң бүгүн»,—деп гайып болду. Аңгыча келип калды Чанчаркан. Зарлык аттан түшүп, көзүн жаштап, саадагын жерге таштап, камчысын мойнуна салып, бүл өткөн айыбып мойнуна алып карап турду.

Чанчаркан Зарлыкка жакын келип, көңүлү эрип, ышкысын балага берип, саясат менен балага сүйлөйт:

Кууганым үлкөн марал,
Кез келдиң туура балам.
Турасың адап менен ийилип,
Жүрөгүм ойноп турат сүйүнүп.
Тооларда гайберендей жүрөсүң,
Көрүндүм ким экендигим билесиң,
Саадакты алып жерге таштадиң.
Ийлайсың, эки көздү жаштадиң.
Душман болсоң болжоп мени айпадың.
Кырк жигиттен жалгыз сесип качпадың.
Камчыңды туура салып мойнуңа,
Тайарснң мени тосуп жолума.
Чырагым нимне иш келди оюңа,
Көрүштүң колум тийди колуңа.

Зарлык:

Адаптуу сизге түрдүм ийилип
Көргөндө кан жүрөгүм сүйүнүп.
Жүргөнүмүн эне-атадан түңүлүи
Шу мейпет* бүгүн кетти гүбүлүп
Кырк бөрү келсе неден коркомун.
Э, каным жолуңузду тосомун.
Кырк жигит бардык колдо садагың,
Жол тосуп карап турган адабим.
Жалгыздык Шүкурлүктө жададым.

Чанчаркан:

Сайраган кайсы бостон гүлүсүң,
Эл көрбөс Шүкүлүктө жүрүшүң.
Сурадың балам эмне жүрүшүң,
Билбеймин кайсы жерде турушүң.
Эли жок Шүкүлүктө жалгызсың.
Же барбы кунакарлик* кылмышың.

Зарлык:

Ташты урсам талкалаган бир мушум.
Тайинсиз талааларда турмушум.
Менин жок эч нерседен кылмышым.
Ачылган тоодун таза гүлүмүн.
Кыйматмын алтын күмүш дүрүмүн.
Мен дагы бир пашанын уулумун.
Тагдырдын иши менен жүрүмүн.

Чанчаркан:

Ээ балам кечиремин катаңды
Сураймын анык падар* атаңды
Көңүлүм эрип туруп сүйөмүн.

Өзүңдөй падыша зат ботомду.

Зарлык:

Бүгүн мага кандай жарып таңатар
Атабыз кандык кылган бексангир*
Канчайым тапкан биздей баланы,
Өз агам көргөн эмсс саямды.
Чанчаркан көңүл эрип турган угуп,
Сүйүнүп агтан түштү дароо ыргын.
Тагдырдын салганына турган ынап
Кучактап ат үстүдөн түштү гулап.
Баланын маңдайыдан өптү сылап.
Сөзүнүн мазасига жетер заман.
Кучактап жатып калды жерге кулап.
Бир убакта эс токтотуп өдө турат.
Чанчаркан мурункудан тапты кубат.
Бетнен катуу өөп жыттап турат,
Көкүлгө эки колун бирдей артып.
Мойнунан бек кучактап дөшкө* тартып,
Баласын өөп турат кайтып-кайтып.
Нечен жыл ыйлап жүргөн азап татып,
Экөөбү бир-бирине колун артып,
Баласын өөп жыттайт жана кайтып,
Бир-бирин кучакташып ата-бала.
Атаны баласынан ажыраткан,
Желмогуз мастан кампир жүзүкара.
Айлансам Зарлыккаи деп айтып өбөт.
Дамыгып туралбастан бала жатат,
Бетинен катуу шоруп жакын тартат.
Нечен жыл баласыны таппай жүргөн
Чанчаркан шүгүрлүктү жана айтат.
Атасы баласынын жүзүн көрөт.
Айлансам чырагым деп кайтып өбөт.
Кырк жигит шалдырашып турат карап.
Көзүнөн аккан жаши суудай тарап.
Тооларда Зарлык жүргөн жалгыз алак*
Булардын сагынганын баарнн кара
Жүрөккө кан уюуган, толгон санаа
Бирин-бири коё бербей кучакташат
Атаеы баласыны сүйүп жатты.
Өпкөсүнүн көпкөнүн зорго басты
Жоготкон чырагыны энди тапты.
Баланы чыркыратып сууга салгап
Мастана желмогуздун шору катты.
Өнгүрөп тен ыйлашат ата-бала
Танышты эки жолборс эми мана
Тамактан жыттап шорот уулун жана
Көңүлү токтоп мээри кана
Зарлык кан шондо сүйлөйг атасыга
Толгонуп кыңырылып апасыга

Жетимдин азабынан күйдүм өлдүм
Кыблагөй макка* нурум сизди көрдүм.
Атадай эч табылбайт сүйөр неме,
Баланын сени сүйдүм Зарлык козум
Кай жерде мен көрөйүн Муңдук кызым.

Зарлык:

Муңдук жан калың бадал арасында,
Сактаган үлкөн таштын саясында
Кырк жигит Муңдук жакка турбай чапты.
Муңдукту издеп барып таштан тапты.
Ыйлашып көздөрүнөн жаштар акты.
Сүйүнчү карындашым бизге бергин,
Атаңды көрсөтөбүз бери келгии.
Жүрөсүң талааларда тартып карлык,
Атасын бүгүн тапты бала Зарлык.
Муңдук жан эч башыны көтөрбөдү,
Барбаймын атам майли жүрсүн деди.
Бизге окшош сүйбөс бала курсун деди
Жүрөбүз кыйналсак да бизда өлбөй,
Жашибиз тогуз жашта эчкнм көрбөй.
Таанышса бир турганды Зарлык акам
Ыйлаган бир карыпка таштан макам*.
Ираси балам десе Чанчар атам,
Бар бексн биздң тапкан сүйөр апам.
Апам тирик болсо бизге келсин
Апамды алып келип бизди көрсүн.
Кырк жигит акасыга барды кайтып,
Муңдукгун таарынганын Чанчарга айтып,
Кырк жигит аркасыга барды кайтып.
Мундукка кайыл болду каным улук,
Кырк жигит аскернге берди буйрук.
Кырк жигит кырк бөлүнүп тарагыла,
Аралык чоң токойду карагыла.
Кабарды уккан заман турбай чапсаң,
Канчайым тең курбумду издеи тапсаң.
Алып кел энесини кызым көрсүн,
Тирилей ата-бала бизди бөлгөн
Алтымыш аял менен мастан өлсүн.
Пайкады кырк жигиттин торогонун,
Ганчайым багып жүргөн эки күчүк,
Токойдо тиштеп качты оромолун.
Ганчайым ыйлап жүрөт жашин куюп,
Күчүктөн ызаланип кслет кууп
Кишиге, итке дагы мазакмын* деп.
Ганчайым капа болот шондо турун.
Токойго Муңдук Зарлык кслди кирип.
Ганчайым жүрөгүндө калды билип.
Гапчайым мурун тарткан нечен санаа
Көзүнөн аккан жаши сала-салаа.

Токойдон энесини көргөн заман,
 Чыркырап ыйлап келди эки бала.
 Таанышты Аралыкта эне бала.
 Муңдук жан эстен кетип жатты жана
 Тан койду муну көргөн улук кичик.
 Зарлыктын энесинде катта болгон,
 Ыйлашты уулун үрүп эки күчүк.
 Ганчайым Мундуктун чачин сылап турду жуптап.
 Зарлыктан мурун көрүп кызды жыттап.
 Кучактап тартып турат бекем ныктап,
 Зарлык кан энесини келип көрдү.
 Ганчайым арманыны шондо бөлдү.
 Энесин ортого алды эки бала
 Мастана качмак болду жүзү кара.
 Кырк жигит мастананы келди карман
 Эки колун аркасыга бекем байлап,
 Өлүшкө желмогуздун көзү жайнап
 Өлүмгө ал жслмогуз келген анык.
 Гүнакар алтымыш бирдей зайып.
 Мойнуга алтымыш кыл аркаи салды
 Мастана желмогузга баары барды.
 Жамандык мурун кылган Ганчайымга,
 Алтымыш зайып бирге өлүп калды.
 Муңдук жан атасыга шондо барды
 Мастандин жүрөгүнө шамчар* салды.
 Ким кылса жамандыкты бирөөлөргө,
 Акыры ажал тапмак шунан калды.

Энди Ганчайымды 40 төөнүн сүтүнө кириптип кайрадан никалап алды. Жамандык кылган алтымыш күндөшү мастана баш болуп өлүп калды. Зарлык, Муңдук атасынын кызматында болду. Бул иштер эки баланын урматында болду. Чанчаркан балдарды сүйдү. Мурункудан ашык доордо жүрдү. Макты мурадына жетти.

Б. АЛЫКУЛОВДУН АЙТУУСУНДАГЫ «МУҢДУК, ЗАРЛЫК» ПОЭМАСЫНДА КЕЗИККЕН СӨЗДӨРГӨ ТҮШҮНДҮРМӨЛӨР

Түшүндүрмө сөздөр тексттеги маанисине карай берилди

Пүйпөгөн	- түйшүкчүл, күймөңдөп.
Дүнья	- дүйнө.
Жошоо	- көзүнүн жашы жошолоп агып, бети жашка жуулуп.
Башарат	- ишарат, жаңсап.
Зил	- санаадан пайда болгон оору.
Гапти	- кепти, сөздү.
Кеглик	- кайгы басты, көңүлү кирдеп турду.
Игбеди	- ийбеди, көңүл бурбады.
Каарди	- каарыды, сыртын салды.
Гулачтап	- кулачтап, кучактап.
Мурады	- максат, максат — мурдына жетпеди.

Базир	- увазир.
Залданып	- баласыздыктын айынан азап тартып.
Асылим	- асылым, тукумум.
Дардидан	- айынан.
Капилга	- кепил, кенилдик менен.
Гөштү	- этти.
Катта	- ЧОҢ.
Абси	- өкүнүп калышты.
Мака	- жүгөрү.
Гарык	- таруу.
Гарып	- карып, азан-тозок тарткан.
Капаси	- кепеси, жер там, үй.
Галдирап	- делдирсп, шалдырап.
Гыршоок	- башын байлаган жоолук же кездеме.
Сахабаттуу	- берешен, кайыр-сахабатты көп берген.
Азарын	- азабын.
Оромолду	- жоолукту.
Тажрибасы	- жоромолу, таржымалы.
Азар	- азап.
Дегизди	- деңизди.
Патамды	- батаамды.
Плажин	- айласын, ылажын.
Тиллалик	- алтындык (дилде тыйын).
Ада	- түгөндү.
Бооркөпмайом	- капталына, жарымына да жеткен жок.
Калга	- тазга.
Дак	- айласы кетти, кайгы тартты.
Гаңиди	- баштары айланды, айласы кетти
Турпакты	- топуракты.
Жангалдап	- чеңгелдеп, уучтап.
Улоо	- унаа.
Бина	- пайда болду, боюна бүттү.
Г айып	- көзүн тазалоо.
Жылдырман	- музыкалык аспап (тетерск, эчкинин териси капталып жасалат (бубен).
Илла	- айла, алдоо.
Гунани	- күнөөсү.
Г ыжылдуу	- ичинен кайгы тартуу, тынчсыздануу.
Бургады	- ыргытты.
Ылык	- жылуу.
Путүлду	- пайда болду.
Галани	- көр бөрү тартканда оюндун кызыган мезгили, (гала-топ).
Гөдак	- жаш бала, наристе.
Итерип	- түртүп.
Каттык	- катуу.
Вах	- өх же ах. (эмоцияны, маанайды берет).
Туттум	- кармадым.
Тана	- эркек тана, эркек бала.
Гуман	- күмөн.
Ариптик	- калп сүйлөп, алдап.

Адаблат	- адилет.
Макан	- мекен.
Гамдап	- камдап.
Караматин	- кереметин.
Рабана	- аттанды, жолго чыкты.
Адабини	- азабын бересиң, (жасаган күнөөсү үчүн).
Үч марта	- үч жолу.
Зыйада	- жакшы, өзгөчө, артык.
Эгиз	- бийик, жогору.
Манты пуруш	- манты жасаган киши.
Голот	- колот, жылга.
Намартчилик	- кишичиликке, жоомарттыка жатпайт, адамкерчиликсиз иш болот.
Гулан	- кулан.
Судурөтүп алакат	- сүйрөтүп айласын кетирет, шайын оодарат
Сумбал	- жүн жиптен токулган кап, мешок.
Матат (мадад)	- кайрымдуулук, жардам тнлөө.
Габардай	- каухардай.
Элан	- жарыя.
Адап	- адеп, ийменүү.
Мейнет	- мээнет.
Күнакарлик	- күнөөкөрлүк.
Падар	- ата.
Бексангир	- татыктуу, бекем бийлик жүргүзүп.
Дөшкө	- көкүрөккө.
Алак	- оолак.
Кыблагөй макка	- күн батыштагы Мекке аттуу ыйык жерге сыйынуучу.
Макам	- бекем, катуу.
Мазакмын	- шылдынмын.
Шамчар	- шамшар.

„МУҢДУК, ЗАРЛЫК” (К. САЛИБАЕВДИН АЙТУУСУНДА)

БЕТ АЧАР

Муңдук Зарлык элиме,
Жөө жомок болуп тараган.
Биздин кыял эсепте,
Он кылым өттү арадан.
Айтылып жүргөн жөө жомок,
Уга келсең сыр кенен.
Көпчүлүктүн көөнү үчүн,
Айттым казал ыр менен.
Картасында кыргыздын
Көрүнүп турат Чаткалдан.
Күлбөскан менен Жанчаркан,
Ордосунан так калган.
Бирине бири катнаш жок,
Эки элди экөө башкарган.
Элиме болуп эстелик,
Уламыш болуп сакталган.
Суу башында Күлбөскан,
Өз милдетин актады.
Карамдуу болуп калкына,
Жакшы жолго баштады.
Өмүр бою күлбөптүр,
Адебин андай сактады,
Касиети калыстын,
Калкынан душман таппады.
Этегинде Чаткалдын,
Жанчаркан деген кан болду.
Кырк катын алып кылтылдап,
Жан кейитме жан болду.
Дүнүйө байлык колунда,
Өлөрчө көйрөң чал болду.
Уламыштан-уламыш,
Бизге чейин үгүлган.
Муңдук, Зарлык эгиздер,
Жанчаркандан туулган.

МУҢДУК, ЗАРЛЫК

Адам жаралгандан анча бери, азыркы убактан анча мурун. Пайгамбар, саабалардан беригирээк, жомоктордон жогорок, убакыттын кең жайыгында Жанчаркан деген кан өттү. Жанчаркандын байлыгы ашкан, өзүнөнөзү ташкан. Калкына карабай катын алууга шашкан, кан болуп чыкты. Өзү элүү жашка чыкса да, кыйкырып жүрүп кырк катын алды. Күндөрдүн биринде кырк жигити менен аң уулоого чыгып апталап жүрүп, жолдору болуп, күржундары толуп, арага эки конуп, үйүнө жакындап келе жатты. Айлына ат чабым калганда, кырк жигитинин балдары алдыларынан тосуп чыгып, кырк бала кырк жигиттерине учкашып алып, кужурашып кумарлары канын черлери тарап, бажырашып сүйлөшүп оңуп калышты.

Жанчарга бир да бала барган жок. Жанчаркан өзүнчө капа болуп, балам жок куубаш болгон экенмин го. Балам болгондо алдыман тосуп чыгып, аркама учкашып, элчилеп сүйлөшүп оңун калаг элем го деп катуу капа болуп эч кепке келбей, суроого жооп бербей, эч адамга карабай, кырк катынын бир катынча санабай дем алуучу жайына келип жагып калды. Эртең менен эрте туруп, кырк жигитин, акылмандарын, ишеничтүү досторун жыйып алып Жанчаркандын бала жөнүндө айтып турган жери.

Айткым келди сырымды,
Капаны ичтен чыгарып.
Ойлоно турган иш болот,
Ортого салып туралык.
Оюмдагы бир сөздү.
Айтууга келди ылайык.
Падыша болдум силерге,
Бала кезден бак конуп.
Аз өмүрдө дууладым,
Мингеним буудан ат болуп.
Канчалык кулдым салтанат,
Калың элге баш болуп.
Тулпарым туйлап элирди.
Астымда алтын так болуп.
Башынан сырдаш болбосом,
Силерди неге жыямын.
Арканча жумуш болсо да,
Акылдашып турарым.
Күнүмдүк оокат кылууга,
Ар пенде тартат убайым.
Ала көөдөн жаш кетип,
Элүүдөн ашкан убагым.
Жакшы менен жаманды,
Салыштырып сынадым.
Кырк катын тең төрөбөйт.
Жанбады менин чырагым.
Уул бала жогунан,
Убайымда турамын.
Башкага берип перзентти,
Аяды менден кудайым.
Жолуңан чыкса аталап,
Тили ширин баланын.

Торгойдой болуп чулдурап,
Үнү ширин баланын.
Жаман деп айткан тири жан жок,
Жаш баланын жамалын.
Сурай турган балада,
Кемпир чалдын абалын.
Куубаш деп айтса душманым,
Куурулат менин заманым.
Жат жерге барсам атайы,
Чөктүрдү менин санамды.
Канча балаң бар дешет,
Саламчынын жаманы.
Сурабайт сулуу калааны,
Сурайт экен баланы.
Мээнет кылып көгөрткөн,
Эсепке албайт багымды.
Сөөлөтүнө баа берип,
Астында алтын тагынды.
Казына толгон алтын бар,
Карабайт экен аныңды,
Кыялына алышпайт,
Кырк катын менин жарымды.
Уулу жоктун мууну жок,
Ким сурайт менин алымды.
Сайып койгон талымды,
Ким ээлейт турган багымды.
Мураскору болбосо,
Ким минет алтын тагымды.
Бала үчүн буздум канымды
Ичиме салып жалынды.
Амалын тапчу өзүңөр,
Акылга кимге барабыз.
Азыркы айткан сөзүмдүн,
Алды артына караңыз.
Болбогон сөз ушу деп,
Бузулбасын санаңыз,
Баласыз паашаң карыса,
Кандайча болот чамабыз.
Жанчаркан айтты бу сөздү,
Баарынын укту кулагы.
Жароокерленип турган кез,
Жоро жолдош ынагы,
Бала үчүн сөздү баштады,
Чынында жокко чырагы.
Улуу кичүү көпчүлүк,
Уйуп калган убагы.
Акылдашып албаса,
Биринен бир сөз чыгабы.
Кеңеш кылып көпчүлүк,

Анан кайра келүүгө
Канынан жооп сурады.
Чыгышты эшикке элтеңдеп,
Сөз менен кандан келтек жеп.
Экөө-үчөө болушуп,
Басып жүрөт темтеңдеп,
Бир-бирине асылат,
Бир шылтоо айтып берсең деп.
Арасында алардын,
Кошоматчы куулар бар,
Сөз менен баарын жеңсем деп.
Ошолордун ичинде,
Түнкатар деген бар эле,
Амалы көп башынан.
Айылдын ичин чуу кылып,
Артынып сөздү ташыган.
Амалы жок кантишсин,
Акыл сурап барышты,
Жылбастан карыш кашынан.
Эстен танды эл деди,
Эпчил элең сен деди.
Баягы көп жалгандын бирөөбү,
Эсебин таап бер деди.
Түнкатар жигит макул деп,
Менде болсо акыл деп.
Эсебин табам эми эле,
Арасы мага жакын деп.
Ойлонгондой бир ишти,
Оодулуп канга киришти.
Опур топур болушун,
Анча мынча күлүштү.
Айта турган жообун,
Жанындагылар билбеди.
Айтылчу кызык сөз эле,
Мостоё тартып күлбөдү.
Көңүлдөнүп сөз айтат,
Көргөндөй тиги дүйнөнү.
Сиз менен бирге денебиз,
Акылга дайым келебиз.
Өз убалы өзүнө,
Түүбаса кырк жеңебиз.
Төшөгүңдү жаңыртып,
Катын алып беребиз.
Эртең атка минемин,
Кечинде карап жемине,
Кандан жарлык ушу деп,
Жар чакырам элиңе.

Бекер жүргөн мен эмес,
Бир кызды таппай эмине.
Калк ичинде сулуулар,
Кан кадырын бил деймин,
Каалашынча калың жеп,
Жанчарканды сүй деймин.
Бир уул-бир кыз төрөөгө,
Убада берип тий деймин.
Аткарылчу иш экен,
Ушуну кантип билбеймин.
Азыркы айткан сөзүнө,
Арсаңдап күлүп алышты.
Акылына бали деп,
Кошомат кылып калышты.
Жанчаркан эми турабы,
Оолугуп калды бу дагы.
Даяр болду Түнкатар,
Жар чакырып турары.
Андай кыз элден чыкпаса,
Өзүнөн өзү белгилүү
Каныңдын Шагы сынары,
Түбү кандай белгисиз,
Түнкагардын дымагы.
Эргең менен чакырып,
Дүрбөлөң кылды калааны.
Келеберди чогулуп,
Бүт шаардын адамы.
Ар уруудан эл келет.
Кыбырашып кадамы.
Байлар келет баркылдап,
Балбанырак саламы.
Кедейлер келди бүрүшүп,
Эчкимге жок залалы.
Кыйла кызык болгудай.
Жанчаркандын заманы.
Аркасы келип бүттү дейт,
Түш мезгили болгондо.
Чогулушкан калың эл,
Чоң коргоого толгондо.
Түнкагар элге сайрады,
Жанчаркан уруксат берип койгондо.
Атасынан бабасы
Абалган бизге кан болду.
Кадамы жетип канчага,
Казана толгон бай болду.
Төрт түлүк малга кубанбайт,
Төрөңдүн пейли тар болду.
Кырк катыны төрөбөй,

Бир перзентке зар болду.
Капаланып жатпайбы,
Калкыңдын мындай ноёну,
Кыраныңар Жанчаркан,
Кызыл гүлдөй соолобу.
Көпчүлүк акыл кошкула,
Көңүлү көлдөй толобу.
Кыялында бир сөз бар,
Калкыма ачык айтап коёлу.
Көңүлү тарыйт күнүгө,
Перзенти жок адам дейт.
Жашым өттү элүүдөн,
Жаман болот чамам дейт.
Амалынын жогунан,
Дагы бир катын алам дейт.
Калк ичинде сүлүүлөр,
Кадырымды билсин дейт.
Аябаймын алтынды,
Армансыз болуп жүрсүн дейт.
Бир уул-бир кыз төрөөгө,
Убада берип тийсин дейт.
Кан кадырын эл билсе,
Жарчыңар менда кубанам.
Өлмөйүнчө кемибейт.
Кандын көөнүн улаган.
Кыраныңар Жанчаркан,
Чыгымына чыдаган.
Кандын шертин аткарчу,
Кереметтүү кыз барбы?
Көпчүлүк сенден суранам.
Аткарылса көөнү шат,
Канга берген убадаң
Жарчы сөзүң бүткөндө.
Бирин-бири карашты.
Көптү көргөн карылар,
Түбү кандай болот деп,
Акылынан адашгы.
Кубанышып келген эл,
Капаланып тарашты.
Кээ бири чала түшүнүп,
Сөз талашып баратты.
Канжардай болгон кырк катын,
Барган кызды тилгендей.
Он сегизде бала эмес,
Жанчарканды сүйгөндөй,
Өзү олуя болбосо.
Бир уул-бир кыз төрөйм деп,
Кантип айгат нйменбей,

Адамга баккан мал эмес,
Аралашып жүргөндөй.
Ушундай ойдо калың эл,
Үй-үйүнө кайтышты,
Мойнуна карыз илгендей.
Кандай кыз келер экен деп
Кырк жигиг жолду караган.
Ким менен кимдин иши бар,
Көчөдө жүрөт аламан.
Кан дагы болду камтама,
Канча күн өттү арадан.
Катуу капа Түнкатар.
Кутулсам деп баледен,
Кандын каары жаладан.
Кадиктүү кыз болбосо,
Кантип табат талаадан.
Ошол элдин ичинде,
Жоодарчал деген бар эле,
Жоодарчалдын аялы,
Өзү керет* жан эле.
Анын кызы Каншайым,
Он алтыда чак эле.
Бой келбети чүрөктөй,
Акылы толук даана эле.
Каншайым бир күн түш көрсө,
Боюн түзөп алыптыр.
Ай менен күндү колтуктап,
Койнуна салыптыр,
Этектен түшүп чууруп,
Тоо артына барыптыр.
Өзү калып талаада,
Каңгырап көпкө жүрүптүр,
Ай менен күн жаркырап.
Кайрадан жерге тийиптир.
Бир убакта экөөбү,
Бүүдайык болду кубулуп.
Тапка келген немедей,
Каншайымга бурулуп.
Экөөн эки туурга,
Колу менен кондурду.
Таранышып кулпуруп,
Кыздын көөнүн толтурду.
Ушу түштү жакшылап,
Жоруган болчу апасы,
Кыз менен эне сырдашат.
Албетте билбейт атасы.
Шаарда болуп Жоодарчал,
Жөнөдү үйгө бешимде.
Терең ой менен келатат,

Кан жардыгы эсинде.
Ар жерге токтоп дем алып,
Үйүнө жетти кечинде.
Тосо калып жолунан,
Кемпири чалын кел деди.
Аман эсен жатабы?
Шаардагы эл деди.
Өттү келер убактың,
Кечиктиң неге сен деди.
Чарчап келген окшойсуң,
Көйнөктүн баары тер деди.
Ал жакта кандай жаңылык,
Жакшылап айтып бер деди.
Барбай койсом болмокчу,
Кыдырдым көпкө калааны.
Опур-топур түшүнбөйм,
Шаардын көп адамы.
Куучуңдашып жүрүшөт,
Куулардын көп амалы.
Жан кейитме ызы чуу,
Жанчаркандын заманы.
Кырк катыны төрөбөйт,
Баласы жок чынында.
Мураскору жок болсо,
Падышага кыйында.
Дагы бир катын аламын,
Чыдаймын дептир чыгымга.
Бардыгына көнөмүн,
Жок болгон соң балам деп.
Жашым өттү элүүдөн,
Жаман болот чамам деп,
Бир уул-бир кыз төрөөгө.
Убада берсе алам деп,
Кары жаштан мен уктум,
Ушундай бизде кабар деп,
Алдастаган адам көн,
Араң келдим темтеңдеп,
— Бошоңдобой бышык бол,
Чалым уккун деп айтат.
Көңүлү ток болбосо,
Көөдөндө сөздү неге айтат.
Ойлонуп катын кеп айтат,
Олуттуу сөздү эми айтат.
Адылдыгын билбеймин,
Үйдөн чыкпайм мен деген,
Өтө берет башынан,
Кан буйругу жел деген.
Алтын казык сыяктуу,
Былк этпей турат эл деген.

Керек болсо жанынды.
Элиң үчүн бер деген.
Кебимди угуп кулак сал,
Кейибесин жаныңыз.
Кетенчиктеп токтобой,
Каныңызга барыңыз.*
Канышайым төрөйт уул, кыз.
Убада берип салыңыз.
Гүлгүндөй кызың барында,
Күч ала турган убагың.
Алагды кылба көңүлдү.
Билемин кыздын тууарын.
Биз да жыргап калабыз.
Жардамдашып жандырсаң,
Жанчаркандын чырагын,
Калыңына келгенде,
Акылдашам үйгө деп,
Каныңдан жооп сурагын.
Акыл айтып бир канча.
Аялдын сөзү токтолду.
Талаш тартыш кылууга,
Арада киши жок болду.
Аялына ишенип,
Жоодарчал көөнү ток болду.
Түнү менен уктабай,
Жүрөгү туйлап козголду.
Эрте туруп саардан,
Жөнөдү чал белбайлап,
Көп калың көзгө элеетеп,
Эки көзү тен жайнап.
Желдей сызып баратат.
Мурун басалчу эмес байпандап,
Жетип барса ордого,
Көп экен адам жер жайнап,
Кызы тууп салгансып,
Өзүнөн өзү шер байлап.
Чалдын түрүн көргөндө,
Түнкатар жолун бөгөдү.
Адамды билген түрүнөн,
Анында кыйын өнөрү.
Байкабаган а чалды,
Түнкатардан бөлөгү.
Чалды колдон жетелеп,
Жанчарканга жөнөдү.
Чал киргенде түшүндү,
Жанчаркан олтурган эле тагына.
Эчкимге алик албастан,
Ордунан турду камына.

Келиңиз ата келин деп,
Олтургузду жанына,
Жанында турат Түнкатар.
Жоодарчалдын багыда.
Олтурушуп жайма-жай,
Амандык бүттү суралып.
Эми Жоодарчал сөзгө кирди дейт,
Сөзгө сөздөр уланып.
Ишенимдүү сөз айтат,
Кандагы угат кубанып.
Карган чалдын сөзүнө,
Кана көңүл буралык.
Ордого мурун келбеген,
Жарлыгың уктум жакында.
Ар адамда бир дит бар,
Акылдашсак макулда.
Канышайым деген кызым бар.
Азыр он алты жарым жашында,
Жаш кезнен бер жакка,
Керет болуп чоңойду.
Вилип турат күн мурун,
Кийин кандай болорду.
Көөдөнү таза, көзү ачык.
Мен ишенбей коёмбу.
Ата болом өзүңө,
Жанчаркан ишиң оңолду.
Ийгилик иш болгонсоң,
Көрсөтүп айттым көзүңө.
Атамын деп баа бергин.
Азыркы айткан сөзүмө,
Бир уул менен бир кызды.
Гөрөп берет өзүңө,
Болор ишти түшүнтүп,
Аламан сөз кошподу.
Каншайым үчүн кары чал,
Убада берип токтоду.
Жанчарканга, Жоодар чалдын элеси,
Олуя заада окшоду.
Кереметүү карыя,
Кете турган окшоду.
Жаны эриген Жанчаркан.
Жана сөздү козгоду.
Валам десең атамсың,
Сырымды качан жашырдым.
Кудайым перзент бербеди,
Бала үчүн жаным ачындым.
Дүнүйө болсо сиздики,
Эмне десең макулмун.

Көңүлдө сырды айта бер,
Калыңынан качамбы?
Урматы деп атамдын,
Жапты жибек чапанды.
Карыя бети нурданып,
Кайра баштан жашарды.
Бир сыйра кийим берди эле,
Жоодарчалың жасанды.
Кетмек болду карыя,
Ээритип сөзгө төрөнү.
Алыш бериш дегенди,
Сүйлөшөлү көрөлү.
Уруксат алып канынан,
Үйүнө Жоодар жөнөдү.
Кетип барат Жоодар чал,
Желбеген жорго мингени.
Бир сыйра кийим кулпуруп,
Жибек чапан кийгени.
Коштогон жигит жанында,
Койкойуп сонун жүргөнү.
Иштин кандай болгонун,
Алыстан кемпир билгени.
Балли чалым балли деп,
Арсандап аял күлгөнү.
Атын алып жигиттин
Абышка кемпир сүйүнүп.
Кумганын ала жүгүрүп,
Кудалыгы билинип.
Куурайын ала жүгүрүп,
Камбылдыгы билинип.
Кан куда менен чай ичет,
Кандай сонун тирилик.
Буга окшогон чон сыйды,
Жоодар көргөн эмес өмүрдө.
Кемпир, чал жигит кеңешет.
Калың алуу жөнүндө.
Айтышып жаткан сөздөрүн
Кыз кулагы чалды дейт.
Кадимкидей мостоюп,
Алардын жанына басып барды дейт.
Кол башыңдай боз калта.
Чөнтөгүнөн алды дейт.
Ушуну алтынга буум а толтурса.
Калыным ошо болот деп,
Каншайым таштап салды дейт.
Күнгүрөп кейит Жоодарчал,
Кызды күдүй урдуго,
Канга көңүл бурдуго.

Казынам кемип калат деп,
Кыянат кылык кылдыго.
Канын аяп эмитен.
Калыңын өзү бычып турдуго.
Анда кемпири айтат калтаны.
Толтурганын көрөбүз,
Калыңы ушул болгонсоң,
Сөзүнөн кайтпас төрөңүз.
Ушуну алтынга буума толтурса,
Айтканына көнөбүз,
Андап көрө турбастан,
Жигитиң менен жөнөңүз.
Ордого жетип барышты,
Катуулап жол жүрүшүп.
Калтаны сунуп Жанчарга.
Чалдагы турду бүрүшүп,
Калыңы калта кичине,
Жоругуна Жоодардын,
Жан жабыла күлүшүп.
Бирин бири карашат.
Жанчаркандан бөлөгү,
Калтаны өзү көтөрүп,
Казнага каны жөнөдү.
Шилеп салса толбогон,
Калтанын кандай өнөрү.
Бир казына түгөнүп.
Ойлонтуп койду төрөнү.
Канда жети казына бар,
Калганын дагы көрөлү.
Экинчи казна салынды,
Ага калта толбоду.
Толмок түгүл калтанын,
Капталы чыгып койбоду.
Үчүнчү казна салынды,
Ага калта толбоду.
Толмок түгүл калтанын,
Бөйрөгү чыгып койбоду.
Төртүнчү казна салынды,
Ага калта толбоду.
Жанды жаман кейитип,
Жандуудай экен соргону.
Бешинчи казна салынды,
Ага калта толбоду.
Барган сайын жалманып,
Желмогуздай соргону.
Алтынчы казна салынды,
Ага калта толбоду.
Адамдын аңын* учуруп,
Ажыдаардай соргону.

Жетинчи казна салынды.
Ага калта толбоду.
Бардыгы батып ичине,
Бу боз калта оңбоду.
Кайгыга батты кан эми,
Казналар жок караса.
Боз калта толбойт торсоюп,
Элге болду тамаша.
Али жарым болгон жок,
Көпчүлүк көзү тараза.
Керемети көрүнө,
Алуу керек ал кызды,
Артыкчылыгын бааласа.
Жайыттагы көп коюн,
Жайнатып сатты базарга,
Адырда жылкы, уйларын.
Айдатып сатты базарга.
Ага дагы болбоду.
Боз калтасы толбоду.
Карындаш урук байлардан,
Эсепсиз малды айдашты.
Уялганынан кырк жигит,
Бир короо койдон айдатты.
Анда дагы болбоду,
Боз калтасы толбоду.
Элчилик деп эптешип,
Өнөр жерин беттешип,
20—30дан кой алып
Бербесе болбой көптөшүн,
Марттыгыңды көрсөтүп,
Биринден бириң, өт дешип.
Көп мал топтоп койгону,
Ага да калта толбоду.
Каракчыны ууруну,
Жолдон тосуп алышты.
Соодагерди тазалап,
Айдап жолго салышты.
Дыйкандарды тазалап.
Кырдай кызыл кырманын,
Базарга алып барышты.
Ага дагы болбоду.
Боз калтасы толбоду.
Аламан жыйын сөзгө алат,
Жашы менен карыны,
Кээ бир, кээ бир жерлерде,
Айтылат сөздүн аныгы,
Кандай неме деп ойлошот.
Кандын алар айымы.

Калың элди кыйнады,
Каншайымдын калыңы.
Үй башына беш койдон,
Жана болду салыгы.
Анда дагы толбостон,
Өзгөрбөйт калта калыбы.
Күмүш топчу кесилип,
Күлкүлүү кыздар ыйлады.
Күмүш үзөңгү кесилип,
Ээри жеңил сезилип,
Ийилген аттар жыргады.
Жайлоо пулун бергин деп,
Кымыз нчкенди кыйнады.
Үлпөт кесе толо деп,
Бозо ичкенди койбоду.
Орозо питир чогулт деп,
Оңдурган жок молдону.
Бересесип бербеди,
Аласасын койбоду.
Айда да калта толбоду.
Жакшы ат миндиң, сен деди,
Жайкалган бир кой бер деди.
Суусарды кийдиң сен деди
Суратпай бир кой бер деди.
Кызылды кийдиң сен деди,
Кандын ушу буйругу,
Кыйшаңдабай бер деди.
Жакшыны кийдиң сен деди,
Жана бир кой бер деди.
Мергендик кылдың сен деди,
Мыңк этпей бир кой бер деди.
Усталык кылдың сен деди,
Унчукпай бир кой бер деди.
Ушунчалык көп пулга,
Боз калтасы толбостон,
Талаага кетти эмгеги.
Чоң теректи коллоп,
Ичин көңдөй ойдурду.
Олтургуч кылып орнотуп,
Атын гарстан* койдурду.
Сал куйругуң гарстанга,
Сыйсада бер беш тенге.
Сыйбаса да бер беш тенге.
Куйругуңду салбастан,
Уруксат жок кеткенге.
Семизи батпай чокчойсо,
Таркы келдиң, сен деди.
Таап тенге бер деди.
Арык киши олтурса,

Шалкы келдиң сен деди
Шаштырып теңге бер деди.
Туура келип калганын,
Түзүксүңгө гарстандын.
Наркы келди бер деди.
Кары дебей жаш дебей,
Гарстанга барат тамамы.
Беш теңгеден беришет,
Жакшысыда жаманы.
Агада калга толбостон,
Кандын кетти амалы.
Ушунчалык көп алтын,
Салган менен толбоду.
Толтура албай эл жадап,
Бардык мал кетти колдогу.
Акылдашып амалын,
Таппасаңар болбоду.
Бири да укпай калбасын,
Элге кабар бер деди.
Калтаны алтын менен толтурса,
Айткапын кылам мен деди.
Токтолбойт кандын буйругу,
Ат жакшысын миништи.
Шаар кыштак калбастан,
Кабар берип жүрүштү.
Кыйналганын каныңдын,
Ансызда эли билишчү.
Өкүмүң менен куру деп,
Амалсыздан күлүшчү.
Ошол элдин ичинде,
Бактыяр деген бар эле.
Баласы жок, эри жок*
Бактысыз жүргөн чагы элө.
Көп нерсени үйрөнгөн.
Өзү керет жай эле.
Бул кабарды укканда,
Миң түрлүү акыл ойлонуп,
Эстүүлүктүн белгиси,
Эл үчүн жүргөн толгонуп.
Чыгымдан элим жадады,
Чыдабайт менин жүрөгүм.
Канга жетип барайың,
Калтанын сырын билемин.
Толтурайын калтаны,
Жыйылган алтын чачылсын.
Чайналып көпкө жүрбөстөн,
Каншайым бакты ачылсын.
Кайрат кылган Бактыяр,

Кырк жашта толук убагы,
Атырылып жөнөдү.
Сымбаты сыны келишкен.
Эчкимден калбайт көлөмү.
Жанчаркандын ордого.
Беттей албай жүрүшкөн,
Бактыярдан бөлөгү,
Ишенген соң өзүнө,
Кетенчиктеп турабы.
Тең сүйлөшүп кан менен.
Саламдашкан убагы.
Толтуралы калтаны,
Апкелиң деп сурады.
Жанында адам көп эле,
Баарынын укту кулагы.
Мынаңыз деп Жоодар чал,
Калтаны сунду бу дагы.
Бактыяр анда кеп айтат,
Укмуштуу сөздү эми айтат.
Айтканы тунук булактай,
Уккандарды муңайтат.
Акылман кыз калтаны,
Көздөн алган ченемин.
Дубалап тиккен турбайбы,
Кайран гана Канша чеберим.
Дүнүйөгө көз тойбойт,
Көрдүңбү акылынын тереңин.
Бу калта калың эмес табышмак,
Ойлонуп тапсын дегениң.
Адамзаат өлгөндө,
Турпакка толот көз деген,
Толтуруп азыр берейин.
Урматтап эстей жүрүнүз
Асылдын берген белегин.
Ушуну айтып Бактыяр,
Чоң тамга басып барды дейт.
Бир теңгеге турпактан,
Кошо чымчып алды дейт.
Оозун ачып калтанын,
Оң колу менен салды дейт,
Калтадаи ашып алтындар,
Жайнап жатып калды дейт.
Куру калган калтаны,
Жанчаркан эстелик үчүн алды дейт
Бактыяр сөзү өтүмдүү,
Кан алдында сайраган,
Мурунку жети казына,
Алтынга толду жайнаган.
Бактыяр айткан кеп менен,

Жайнап жаткан көп алтын.
Берилди элге кайрадан.
Барктуу болуп Жоодарчал,
Кандар менен олтурду.
Калыңды каалашынча алгын деп,
Анында көөнүн толтурду.
Каншайымды апкелип,
Тоюн берди кубанып,
Кереметтүү кыз дешип.
Кангада болду ылайык.
Эл ичинде айтылып,
Эрмек болду боз калта,
Күлкүгө күлкү уланып.
Дүнүйөгө көз тойбойт,
Каншайымдын акылы,
Эл үчүн лакап болду сыналып.
Көрбөгөн соң көз менен,
Албетте жалган дейт.
Досум келсе, келсе экен,
Боз калтасы келбесе экен деген сөз,
Дал ошондон калган дейт.
Кандын берген бул тою,
Бир апта болду болжолу.
Кымбат баа болду дейт,
Күндөштөрүиүн ойлору.
Кырк биринчи Каншайым,
Кырк катыпдып ичине,
Кетпес кек болуп орноду.

Той өттү, тойдун эртеси болду. Каншайым кырк биринчи аял болуп туруп калды. Элди эсепсиз кыйнап, Жанчаркан өзү да кыйналып, ушундай кыйынчылыктарга чыдап, калыңды да каалашынча берип, салтанаттуу чоң той бергенине, кырк катындып ичи күйүп, күнүлүгү күчөп элдешпес душман болду да калды. Жанчаркан да башкасына карабай Каншайым менен болду. Күндөр өтө берди. Каншайым күмөнгөр болуп ичи билинип калды. Кырк катындын айласы кетип, Каншайымды жоготуу жолуп издеп, өздөрүнөн акыл чыкпай, Бактыярды чакыртып, Каншайымды жамандап, бир жагы зордоп коркутуу жолуна салып кандай кылсаң да бул катынды жоготуп береснң дешип бардыгы бир ооз айтып турган жери.

Самадык сизди көрмөккө,
Сунушуп колду бериңиз.
Сыр айтышып сүйлөшүп,
Сиз менен болот кебибиз.
Айласын тапчу ар иштин,
Акылман эже келиңиз.
Кулак салып угуңуз,
Кырк айымдын кеби бар.
Төркүндөрдү билесиң.
Каныда бар беги бар.
Жанчаркандан кем эмес,

Жеңилбей турган деми бар.
Көрөр көз болду Каншайым,
Кайсы жерде теги бар.
Арсызга болдук гамаша,
Ардана турган жөнү бар.
Ар кимди алат теңине,
Адамдын паркын биле албайт,
Түрлүү-түрлүү кийимден.
Бирин гандап кийе албайт.
Биз да намыс кылабыз.
Жупуну тартып тил албайт.
Кайырчыны арба дейт,
Иче койгун жарма дейт.
Аз келгенсип анысы,
Алтын мына карма дейт.
Мал берчү болсо бирөөгб,
Уялбастан танда дейт.
Кайырчыны карайбы,
Падышанын адамы,
Арба десе дей берет.
Айрымдар алик алабы?
Биздин салтта жалпаңдаш,
Адамдын ошо жаманы.
Боорукерин кантесиң.
Башынан сылап баланы.
Бере берсе ар кимге.
Канда казна калабы?
Абалтан жашап жүрөбүз,
Адам сезчү сүр менен.
Ойсоңдогон канизак*,
Үстүбүзгө кирбеген.
Өлгөнү жакшы мындайдып,
Өзүнүн паркын билбеген.
Аралаш жүрөт кээде,
Канизак түгүл күң менен.
Боз калтаны толтуруп,
Сен эле канга жактыңбы?
Ойлочу өзүн накастан,*
Береке байлык таптыңбы?
Түбүн ойлоп иш кылып,
Каргынасты* артынды.
Айымдар сени жарытат,
Тозуп ал келген бактыңды.
Өз оюна тим койсо,
Адамга айтпайт саламды.
Кырк айымга тең кылба,
Ага окшогон арамды.
Баласы менен жок кылгын.
Боюнда бар жаманды.

Болору болду түшүндүң,
 Боорукер болбо агада.
 Акылын ойлоп өзүң тап,
 Убалына караба.
 Жандан кечип жүрөбүз,
 Жашоо керек сага да.
 Бир катынга тең болбой,
 Күйүп жүрөт денебиз.
 Жашырын ишти билбесин,
 Жарыбаган немеңиз.
 Кастык кылдык кыркыбыз,
 Кырк табак алтын беребиз.

Бактыяр кырк катындын сөзүн угуп, эгер айтканы кылбаса өзү өлөрүн түшүнүп, бирине да бир ооз сөз айү* пастан, мейли айы күнү жакындашканда мага каба, бергиле деп алтынды жүктөп кете берди. Күндөр өтө берди. Каншайымдын төрөр убакты да жете келди. Жанчаркан мен балалуу болуп көрө элекмин. Сүйүнгөн корккондон жаман деген. Кокус жигиттериме күлкү болбойун, төрөсө сүйүнчү жибергиле деп кырк жигит менен ууга чыгып кетти.

Төрөр күнү Бактыяр да келди. Бактыярдын ою кыр катынга да, Каншайымга да, канга да билдирбей амал менен балдарды аман сактап калуу эле. Ал эми кырк катынга карап, силер жаңы туулган эркек-ургаачы күчүктөрдөн таап койгула. Уул төрөсө эркек күчүк, кыз төрөсө ургаачы күчүк, эгер эгиз төрөсө эки күчүктү алдына таштап балдарды алып барып сууга ыргытабыз. Аялың өзүнөн кетип кудайга күпүрү болуп, күчүк төрөдү деп, канга сүйүнчү жиберибиз деп акылын айтты. Катындар каткырып күлүп кубанып калышты.

Каншайымдын төрөр күнү жетип, кыйноо тарта баштаганда, кырк катын күйөрман болуп, үстү-үстүнө түш топурай баштады. Кээ бири колунан тартат. Бала жерге түшкөндө Каншайымдын эси ооп калды. Караса эркек экен. Бир уул, бири кыз. Бактыяр эгизди эптүүлүк менен жакшылап киндигин кесип жерден алды. Сууга ыргытып жиберейин деп жөнөп калды. Кырк катын бир ургап бир эркек күчүктү алып келип Каншайымдын алдына салды. Күчүктөр чарайнага оонап кыңшап жатып калды Каншаиым эсине келгенде, катындар күчүктөрдү кармаламыш болуп, кокуйлашып, чоочулашкан болуп колдорун ала качышып чыңырып кыйкырышып, күчүк э!" күчүк дешип ызы чууга түшүп кудайга шек келтирип ушундай болот деп жакаларын кармашып күнөөнү Каншайымга коюшту.

Каншайым чыны менен күчүк тууган экенминго деген ойдо бир чыңырып эси ооду. Кайра эсин жыйып, эстеп ыйлап ичи кайгы капага толуп нес болду да калды.

Ал эми кырк катын тандалган илимдүү акылмандан, кадырлуу кишилерден канга кабар айтып келүүчүнү жөнөтүштү. Барган кишилер Жанчарканга капалуу кабарды билдирип, көңүл айтышып, буда болсо алланын иши, бир уул-бир кыз төрөп берем деп Каншайым күпүрчү болуп кудадан кайткан экен. Алла кылса айла жок. Кандай буйрук кылсаңыз өз эркиңиз дешип отуруп калышты. Кан жерден башын албай көпкө токтолуп, акыры буйрук кылды. Каншайымда мага жакшы үмүт менен келген эле. Тагдырга там бербеске айла жок. Өлтүрүүгө болбойт. Үстүндөгү үйү, астындагы казаны, бүт эмереги, бир жылдык оокаты, эки күчүгү менен Чеп-Таштын белин ашырып, Беш-Аралга жашырып таштагыла деген буйрукту берип жигиттерин жөнөттү. Жигиттери кандын айтуусу менен Каншайымды алып барып Беш-Аралга ташташты. Тагдырга баш ийип, эки күчүгүн ичтен чыккан ийри жылап деп, баладай эмизип, сабырдын күчү өмүрүн сактап кала берди. Күчүктөр тез жетилип адамга чама эстүү, эч нерседен кайтпаган сырттандардан болуп эчки текелерди алып келип, Каншайымды багын жата берди.

Эмдиги сөз Бактыярдан болсун. Эки бөбөктү колтугуна кысып, дарыяга карап кетип баратып, эмне кыларын билбей санасы санга бөлүнүп, ойлогон ойдун түбүнө жетпей кетип бара

жатса эки бөбөккө тил бүтүп, Бактыярга карап, экөө тең сүйлөп, алим сабак кылып жалынып турган жери.

К ы з: Ажалдан алып калыңыз,
Ачылсып таалай багыбыз.
Башкаларга кор кылбай,
Бала кылып алыңыз.

Б а л а: Бир аз сабыр кылыңыз,
Көтөрүп жүргөн энебиз,
Азырак калды өлүшкө.
Ажалга карап келебиз,
Сууга түшсө жакшыбы?
Кызыл эт болгон денебиз.

Кыз: Биз колуңда мусапыр,
Акылбалга караңыз.
Арыз айтабыз адыл деп,
Адамдык жолду санаңыз.
Ыргытпаңыз эркиңиз,
Жалынган бойдон калабыз.
Ырайым кылсаң ырахмат
Бизда сиздин балаңыз.

Б а л а: Өлтүрбөй сактап калсаңыз,
Ырыскымды теремин.
Ошондо тийет керегим,
Отун алып келемин.

Кыз: Аман калсак өлүмдөн,
Ардайым тийет керегим.
Сай жакалай басканда,
Сууң менен келемин.

Б а л а: Ырайым кылсаң энеке,
Нак тийет менин керегим,
Нараазы кылбай түбөлүк,
Малыңды багып беремин.

К ы з: Тилиңди алып энеке.
Тезек куурай теремин.
Чаңкасаң чайың кайнатып,
Наныңды жаап беремин.

Б а л а: Тирүүлүгүм тооба деп,
Тилинен чыкпай койомун.
Теңтушуңан кем кылбай,
Тегирменчиң боломун.

К ы з: Азыр турам колуңда.
Адесең сөзүң угамын.
Ак чачыңа суу куюп,
Агартып кийим жубамын.

Б а л а: Кереге түндүк оңдойун,
Көчкөндө төөң комдойун.
Дүнүйөдө жан таттуу,
Тилиңден чыксам оңбоюн.

К ы з: Мээрман болчу энеке,

Башыңды карап берейин,
Жалганда ширин жан экен,
Жалынбастан не дейин.

Б а л а: Кырк душманды эл кылба,
Таалайды таштан кем кылба.
Былчыратып чайнатып,
Балыкка башты жем кылба.

Балдардын сүйлөгөнүнө Бактыяр чочуй түшүп, керемегтүү жан эмеспи, акылын топтой калып, экөөнүн жалынганына ичи эзилип, көзү тунарып ыйлап отура калды. Дөбөктөр тегин балдар эмес экенине көзү жетип, бул турмушунан кечип, ойго чөмүлүп, эгер балдарды алып бир жакка качсам кырк катын кайда барсам да таап өлтүрөт. Андан көрө талаага алып барып, жайлуу жер таап эчкимге билдирбей багып турайын. Түбү пайдасы тийет деген ой менен балдарды эркелетип, сооротуп айтып турган жери.

Азаптуу кылган силерди,
Залимдин жолу тар экен.
Жалынганың жөндүү сөз,
Ааламда ширин жан экен.
Күйүттүү кылган силерди,
Күндөштүн ичи тар экен.
Бактыярга жолуккан,
Балдарым бактың бар экен.
Ар түрдүү кылып жаратат,
Ар пенденин тагдырын.
Аралаш жүрүп паркы жок
Адам-адамдын билбейт кадырын.
Боорума бассам силерди.
Сыздады менин тамырым.
Балалуу үй гүлистан,
Кайгыны шаттык жеңбейби.
Ботом болсо артымда,
Болбостон кошо келбейби.
Жагызган козу өңдөнтүп,
Боорума басам сендейди.
Жаратпасыи кудурет,
Баласы жок мендейди.
Артымда ажал түрса да,
Наристе сага катылбайм.
Силерге каршы жоо келсе,
Жарга түшүп жашынбайм.
Адамдык санат арзанбы?
Алтын берсе да сатылбайм.
Бел байладым ант ушул,
Азаптан жүдөп басынбайм.
Тоо аралап кыдырың,
Эл барбас жерди табайын,
Эркелетип баламды,

Кызымын чачын тарайын.
Кайберендин мекени,
Зардалашка барайын.
Жаан шамал тийбеген,
Жайлуу жер таап багайын.
Уул балам улуу бол,
Зарлык деп койдум атыңды.
Эчен түрлүү кыйын бар,
Эсен койсун башыңды.
Жетик болуп чоңойуп
Жеңип жүргүн касыңды.
Кызым болсун карындаш,
Аты Муңдук коюлсун.
Жароокер болуп чоңойуп,
Ак тасмадай чоюлсун.
Ашык болуп ар бир жан,
Көргөндүн көөнү тоюнсун,
Душманды жеңип бак орноп,
Капалыгың жоюлсун.
Бооруна басып балдарды,
Бардык сырын чечти дейт.
Көпүрө менен айланып.
Капчыгайдан өттү дейт.
Кара көрүм айланып,
Жарты сууга жетти дейт.
Жайлуу жерди табалбай,
Ак булактан көчгү дейт.
Жып жылаңач дардаңдап,
Чандалаш суусун кечти дейт.
Эки дайра куюлуш,
Булундан жайды таппады.
Өөдө карай өбөктөп,
Дандырташ көздөй басканы.
Түмшуктан көрдү кичине,
Болор болбос асканы,
Андан өөдө көрүндү.
Үңкүр-үңкүр таштары.
Дандырташтын кийиги,
Жайнап чыга баштады.
Өлбөс үчүн балдарды,
Өлү сүт менен бакканы.
Жаан тийбес жерине,
Жаш балдарды таштады.
Эсине түшүп уучулук,
Кийикке тузак тартканы.
Кудай бере көргүн деп,
Булунга барып жатканы.
Эрте туруп саардан,
Карады барып тузагын.

Бир кийик түшүп калыптыр.
Серейтип эки кулагын,
Желинине сүт батпайт,
Оттогон тоонун тулаңын.
Эки күн мурун карышкыр,
Жеи кеткен эгиз улагын.
Кийик бекем байланды,
Бошонорго ал барбы?
Эмчегин салып оозуна
Эмизип койду балдарды.
Билии калды бөбөктөр,
Оозуна эмчек салганды.
Мекиренег кийик да,
Бактыяр көрүп таң калды.
Эми билди болорун,
Кайберенден жардамды.
Кайберен өзү келди ден,
Жаш балдардын багына.
Бөбөктөрдү бошотуп,
Кийиктин койду жанына,
Эмип кирди алп балдар.
Тырмышып алып санына.
Күндөн-күнгө өзгөрүп,
Бөбөктөр толун чиренет.
Эмгектесе жаш балдар,
Кайтарып кийик имерет.
Ишеничтүү болгон соң,
Кийик кетпей койгон соң,
Бактыяр арканды чечип жиберет.
Он күндөн кийин Бактыяр,
Кайра келип карады.
Кийик жүрөт жайылып,
Эрчитип эки баланы.
Жети жашар баладай,
Жүгүргөндө караны.
Өңү таза жаркылдап,
Жанга жагат жамалы.
Күндөн-күнгө тили так,
Арбый берди кадамы.
Саат сайыи өзгөрүп,
Күндөн-күнгө торолду.
Балтыр бешик бөбөктөр,
Бат жетилип чоңойду.
Кайрат кире баштады.
Кайберен сүтү оңойбу.
Ээн жерде чоңойду.
Эчки болуп омогу,
Кадырын билип балдардын,
Кайберен болуп жөлөгү.

Көп болсуп деп өнөрү.
Капчыгайга жөнөдү,
Ак ниет жоомарт болсун деп.
Алтынга көмүп бөлөдү.
Ажыдаар отун ичирди,
Жеңсин деп нечен төрөнү.
Адамдын досу кайберен,
Балдар менен болсунчу.
Эки эмчеги тырсыйып,
Эчкинин сүтү толсунчу.
Боорукер адам жолукса,
Башынан сылап балдардын.
Бата берип койсунчу.

Эмдиги сөз Жанчаркандан болсун. Бир күндөрү кырк жигити менен аң уулоого чыкты. Тоомо-тоо кыдырып жолу болбой кайтып келе жагып, жерден эки баланын жылаңайлак басып кеткен изин көрүп, көзүнө оттой жылуу көрүнүп, баласы жоктугу эсине түшүп, арман кылып айтып турган жери.

Тамаша көзгө көрүнбөйт,
Бу жүрүшүм ар болдун.
Бекер өттү кайран жаш,
Бапасыз дүйнө тар болдуң.
Басууга жок дарманым,
Алды артым туюк жар болдуң.
Сүйүүгө перзент болбоду,
Бир тырмакка зар болдум.
Сулуудан сулуу таидадым,
Төрөбөй баары тнм болду.
Кашыктап тапкан дүнүйөм,
Тепселип жерге жүн болду.
Күмүшүм күйүп күл болду,
Ичим толо зил болду.
Мураскору болбосо,
Кангырайт капдын көргөнү.
Бала оордуна көрөмбү?
Бапасы жок ордону.
Алтыным арзан болгону,
Артымда нерзент болбоду.
Бүбү, бакшы калбады,
Баарынан тилеп баланы.
Мазарга нечен түнөдүм,
Белгисиз перзент кабары.
Талаага чейин сыйынып,
Тарттым далай санааны.
Кумда жаткан изи бар,
Көрүнбөйт көзгө караны.
Тоо ташка берип баланы,
Ичиме салдың жараны.

Эске салып баланы,
Ачылбай кандын кабагы,
Айылга жөнөп калышты,
Кыбырап аттын кадамы.
Баладан сөздү башташып,
Жанындагы адамы.
Капалуу кандын көөнү үчүн,
Чечендер сөздү салышып,
Азилдешип, бир бирин.
Аңгемеге алышып.
Учугун сөздүн үзбөстөн,
Үзөнгүсү кагышып.
Камчысы болсо кайраттуу,
Катындар көңүл бурат дейт.
Ачууланса албетте,
Туубасты эри урат дейт.
Анда бири маакулдап.
Арданса катын тууат дейт,
Кайраттанып Жанчаркан.
Баш көтөрүп бастырды.
Жүргүлө деп тезирээк,
Жолдошторун шаштырды.
Кап сени деп катындар,
Кийинки сөзүн жактырды.
Айылына жеткенде,
Аттын башын тарттырды,
Кыйкырык салып ордого.
Аюудан жаман бакырды.
Катындардын бардыгын,
Чоң коргонго чакырды.
Күнөө койду жөнү жок.
Жуламын деп башыңды.
Кырк акмак элди карачы,
Биринде ондон бала бар.
Уул, кызы жок мен байкуш,
Ичимде толгон санаа бар.
Тозокулар кулак сал
Тоо ташта дагы бала бар,
Касиет жок силерде.
Кара таш менен барабар.
Баскан изи дап дайын,
Кумда дагы бала бар,
Кырк катын болбой куруп кал.
Куу жыгач менен барабар.
Кырк жигитти чакырып,
Силер ишеничтүү адамым.
Кулак сал айткан сөзүмө,
Колуңда камчы жарагың.
Кырк катынды карачы.

Жыты жок мында баланын,
Жарыбаган буларды,
Жүндөй кылып сабагын.
Аясаңар аларды,
Капа болуп каламын.
Буйрукту берип элде жок,
Бастырып кетти карагын.
Буйрук алган жигиттер,
Коргонго кирип барышып.
Кырк катынды чачынан,
Бурап кармап алышып,
Кыйкырып жүргөн катын көп.
Бир-бирине жабышып,
Адегенде башына.
Аябастан салышып.
Айым жигит аралаш.
Биринчи жолу таанышып.
Кадырына карайбы,
Катуу буйрук болгондо.
Арачалар адам жок,
Бузулар ишти ондорго.
Байгени жаны койгондой,
Чаң уюду коргонго.
Баш көргөндү көз көрбөй,
Бирине бири урунуп.
Дайындуу сөз жок катындар,
Торопойдой чыңырып.
Талылуу жерге тепкенде,
Катындар эстен танышат.
Кен, коргондун бурчуна,
Сүйрөшкөн бойдон барышат.
Кежеңдеген катынды,
Кекиртектен алышат.
Камчыны коё бербестен,
Катындын колу карышат.
Күзгүнү колдон түшүрбөй,
Отурчу эле сыланып,
Каадаланып жүрчү эле.
Айым айтса кубанып.
Бир бүтүндө маасы жок.
Жүн пайпагы чубалып.
Пайпагын баса жигиттер,
Жыгылат катын буралып.
Алдан кеткен дагы бар,
Сүлүүдүн көзү сүзүлүп.
Топурашып жүрүшөт,
Топчулары үзүлүп.
Эринен келтек жебеген.
Эркелиги төгүнбү.

Уу камчыга чыдабай,
Ууз эти бөлүндү.
Ич кийим көйнөк айрылып,
Кызыл эти көрүндү.
Калошчон жүргөн бар эле,
Келтек жерин туюнбай.
Төшүнөн баскан жигит көп.
Салмагы оор уюлдай.
Көрөр көз болуп жүрчү эле.
Бүгүн көзүнүн жашы тыйылбай.
Коргондун ичи кыпкызыл,
Жоолукгар жатат жыйылбай.
Энтигип тиктеп калышат,
Эч күнө жок урдуруп.
Жерде жаткан сабак бар,
Канатып кулак жырдырып,
Эси ооп жатып калган бар.
Өзүнүн жанын тындырып,
Кокуйлаган дагы бар.
Кокустан колун сындырып,
Угулбайт айткан сөздөрү.
Кулакты чууга тундуруп,
Кубалашкан жигит бар.
Камчыны колдон жулдуруп,
Бир себеби болбосо,
Жинди да турат жулунбай,
Кызык уруш башталды.
Талашы жок тыйындай,
Алсыраган айым көп,
Башынын каны тыйылбай.
Даяр жумуш табылды,
Мас чогулган жыйындай.
Сексейип чачы жүн болуп,
Аюу кейпине барыш гы,
Жаны ачыган катындар,
Кайраттанып калышты.
Бет келип калган жигиттин,
Бетин жулуп алышты,
Кадимкидей мушташчу,
Катындан дагы балбан бар.
Анча мыпча жигитти,
Астына басып алган бар.
Көп сөзү жок оозунда,
Калошу мепен салган бар.
Жыгылганга чалынып,
Оңкосунан сайылып.
Бети башын жарган бар.
Астындагы туйласа.
Оодарылып калган бар,

Аласын шымдын айрытып,
Шашкан жигит дагы бар.
Бир катынга бет албай,
Качкан жигит дагы бар.
Үч катынды кабаттап,
Баскан жигит дагы бар.
Жигит, келин тиктешип,
Дем кысылып соолу1иту.
Эки тарап чарчашып,
Мушташканды коюшту.
Сексен киши алышып,
Иттей кызык болушту.
Бирин бири сүйөшүп,
Эки тарап турушту,
Сөгүшпөстөн тоболоп,
Ким көрдү мындай урушту.
Кыйын болсон болжоп ал,
Тамашабы урушпу.
Жигиттер чыкты бүтүрүп,
Бүгүнкү болчу жумушту.
Кынкыстаган катын көп,
Кыйлада барып сооронду.
Тоболошкон катындар,
Төшөккө барып оронду.
Оюн күлкү тамаша,
Көпкө чейин жоголду.
Түнүк семиз айымдар,
Сууктук ичип оңолду.
Кымча бел болуп жакшына,
Кап курсагы жоголду.

Кырк катын түзүк болуп эсин жыйды. Кайраттанып көзүнүн жашын тыйды. Бир күнү Бактыярды чакырып, биздин акыбалды көрдүңүз, талаадагы балдардын изи кандайча, бөбөктөрдү ыргытып жиберген элеңиз. Ушул сырды билип кел деп айтып турганы.

Бактыяр эже эсенби,
Убактында келдиңиз.
Кадырды билип ар качан,
Акыл таап бердиңиз.
Даанышман болуп төрөлүп,
Ырыскыңды тердиңиз.
Кыйындык кетпей чырдаштык,
Акыбалды көрдүңүз.
Кезеги келсе келтек жейт,
Үйүндөгү бир катын.
Кандын каары оңойбу,
Кымкуут болдук кырк катын.
Эринен чыккан катын да,
Алып кетет бир башын.

Баш байлоодо билесиз,
Кырк катындын жылбасын.
Кырк жигиттен келтек жеп,
Кыймылдабайт денебиз.
Азыр бизде чатак көп,
Акылга дагы келебиз.
Ырысы жок балдарды,
Ыргытып жиберген элеңиз.
Апасы менен жок болгон,
Арбагын кантип жеңебиз.
Убайымда жүрөбүз,
Учуна жетпей санаанын.
Уккандырсыз күн мурун,
Бул чатактын кабарын
Кандагы жүрөт тутулуп.
Баланын көрбөй жамалын,
Кумдан изин көрүптүр.
Ээрчишкен эки баланын.
Элсиз ээн талаада.
Көрүнгөн кандай сыр болду.
Эл барбас жерден көргөн соң.
Этеги келип чыр болду.
Баланын изи көрүнгөн.
Барыңчы кандай жер экен.
Башка из болсо билбестен,
Кантип баланын изи деди экен.
Кайрат кылып барып кел,
Билип келиш эп экен.
Күлмүңдөп турат Бактыяр,
Өздөрү сөздөн чалынды.
Көрүү үчүн балдарды,
Эми шылтоо табылды.
Сөзүңөрдү сыйлайм дейт,
Бирдей көрүп баарыңды.
Жаш кезимен бер жакка.
Таза менин жүрөгүм,
Канчадан бери силердин,
Кызматында жүрөмүн.
Албарсты, шайтан тоолордо,
Алардын баарын билемин.
Аралашып аларга,
Бирге жатып түнөдүм.
Адамдай болот аларда,
Чочубайт менин жүрөгүм,
Албарсты тоодо от жагат,
Тирилик керек ага да.
Күндүз күнү кумда ойнойт,
Окшошуп алып балага.
Анча мынча адамды,

Ээрчитип кетет талаага.
Коркок киши жолукса,
Кууп кирет калаага.
Эгер билсе андайды
Кармап алып урбайбы.
Куугунчу* болсо Жанчаркан,
Төбө чачын жулбайбы.
Көөдөктүгүн карачы,
Көргөн эмес мындайды.
Бала бар десе тоо ташта.
Уккандар шылдың кылбайбы.
Басканда болот баладай,
Анын албарсты изи турбайбы.
Көөнүңөрдү жамгарып,
Камынып алып жөнөйүн.
Алыскы тоону айланып,
Аралап барып көрөйүң,
Кармашам десе албарсты.
Канын суудай төгөйүн,
Азыркы айткан кеңешке,
Кырк катын калды токтошуп,
Бактыяр арзаи киши эмес,
Убактынча достошуп.
Кайра үйүнө жөнөдү.
Алар менен коштошуп,
Кылар иш жок кырк катын,
Отура берсин окшошуп,
Эки күндү өткөрүп,
Эринбестен жөнөдү.
Балдарды эч ким табалбайт.
Бактыярдан бөлөгү.
Канча жыл өттү балдарга,
Кай берен болуп жөлөгү.
Кандай болуп калды экен,
Бактыярдан калбастан,
Бирге барып көрөлү.
Жаш кезинен Бактыяр,
Жаман жолго жүрбөгөи.
Жамалы жарык келбеттүү,
Көргөн адам сүрдөгөн.
Бир сөздүү эстүү киши экен,
Бекеринен күлбөгөн.
Күйөөсү өлүп жаш калган,
Канча адам келсе тийбеген.
Далай иш өткөн башынан,
Эптүү туулган жан эле.
Таалайына кезиксе,
Табылбай турган жар эле.
Жаңылбаган чоң чечен,

Сүйлөгөн сөзү пал* эле.
Адамдан ашкан амалдуу.
Билбеген адам таң эле,
Алптыгы менен акылы.
Бир кишиче бар эле.
Болжоп кейип баратат,
Ала тоолуу асканы.
Атыр жыттуу кызыл гүл,
Эсине түшүп жаш чагы.
Капчыгайлуу түнт токой,
Корумду таш баш жагы.
Мергендерден калышпай,
Лепилдеп жеңил басканы.
Өзөндү бойлоп баратат,
Өзү көргөн жол менен.
Асылма таш, тик кыя,
Андан да өтөт зоо менен,
Аргасыз кечет сууларды.
Жоонун ншн шол деген.
Аң келип калса аракет,
Тикенди кармайт кол менен.
Мурун адам баспаган,
Тоскоолу көп жолунда.
Токтолбостон баратат,
Таягы бар колунда.
Оокат кийим балдарга,
Баштыгы бар жонунда.
Тагдырын ойлоп балдардын,
Түбү жок санаа оюнда.
Азап чегип баратат,
Артында калды калаасы.
Эринбестен баратат.
Эсинде эки баласы.
Жакын эмес узак жол,
Ала тоонун арасы.
Эртен менен жөнөгөн,
Кеч бешим болду чамасы.
Жетип келди балдардын,
Мекен кылган жерине,
Көрүнбөйт көзгө караса.
Караган менен көз жетпейт,
Тоолордун башы мунарык.
Сай-сайды тиктеп жол карайт,
Бактыяр көзү тунарып,
Сүйгүсү келет балдарды.
Сагынган бугун чыгарып.
Арасыпан арчанын,
Көрүнсө дейт кылайып.

Сары санаа болуп отурат,
Убакыт өттү арада.
Мээри түшкөн аялдын,
Муңдук, Зарлык балага.
Өз баласындай көрбөсө,
Олтурат беле талаада.
Үмүт кылып тоо таштан,
Тиктей бердп жанада,
Эмне болду булар деп,
Эт жүрөгү бүлүнүп,
Бүгүн таппайт экем деп.
Олтурат эле түңүлүп.
Эки каран көрүндү,
Балдар келет жүгүрүп.
Учкан куштай зыркырап,
Келатышын карап ал.
Кадамы көзгө илинбейт,
Кайбереп менен барабар.
Жайыктай басат жалтанды,
Тоо ташта мындай бала бар.
Кыргыектей кыйкырып,
Кыздын үнү занк этти.
Күкүк үндү эне деп,
Зарлыктын үнү барк этти.
Бактыярды кучактап,
Көзүнүн жашы бурчактап,
Ыйлай түшүп бышактап,
Жыгылышып жалп эттп.
Канча жыл болду көрбөгөн,
Кайрадан булар табышты.
Бактыяр өбөт балдарды,
Муңдук-Зарлык жабышты.
Көрбөгөнү көп болгон.
Көздөрдүн жашы тамышты.
Кой-кой деген пенде жок,
Коргошун болуп калышты.
Сагынычтары тарашып,
Оордунан түрүп козголуп.
Жылуу жүз менен карашат.
Азырак убак бош болуп,
Оокатын бердн балдардын,
Кужурашып топтолуп,
Мурунку кийим жыртылган.
Канжыгадай тилинип.
Айрыгы жүрөт самсалап,
Ар мүчөсүнө илинип.
Жамай турган жан барбы,
Арчындап алган түйүнүп.

Жаңы апкелген кийимди,
Кармалашат сүйүнүп.
Сын көз менен Бактыяр,
Баланын байкайт баранын.
Сынына толуп суктанды,
Алп мүчөлүү карагын.
Билген эмес кийимдин,
Зарлыкка батпай каларын.
Бир жактан кубанып
Муңдук секирет.
Колуна кармап тарагын.
Зарлык кийе баштаса,
Шымына батпай таманы.
Үчөөлөп араң батырды,
Ортого алып баланы.
Узупунан айрылды.
Апкелген кийим тамамы.
Зарлыкка болсо бары бир,
Жакшысы да жаманы.
Олтургузуп жанына,
Айрылган жерин жамады.
Мындан мурун экөөбү,
Кийимдин баркын билбеген.
Ээн жерде чоңойуп,
Этеги жерге тийбеген,
Буларга эски жаңы баары бир,
Баасы кымбат тилледен.
Жаркылдап Зарлык кубанды.
Каткырып мурун күлбөгөн.
Жакшы көрүп кубанат,
Нары бери басканды.
Кызыл эти көрүнбөйт,
Эминеден жазганды.
Жерге сыйбайт кубанчы,
Улам карап асманды.
Үстүндөгү кийими,
Болсо дагы көрүмсүз,
Өз оюнда Зарлыктын.
Торко тонго бергисиз,
Жарагы жок айбаттуу.
Жанына адам келгисиз.
Берендик мүчө билинди,
Беттешкен пенде жеңгисиз.
Апкелген кийим энеси,
Акылынан шашпады.
Терең акыл насааты,
Тең жаргандай асканы.

Акырын сүйлөп бек таштап,
Балдарга карай басканы.
Каңырыгы түтөгөн.
Бактыяр сөздү баштады.
Канат куйрук жетилип,
Туйгун куштай тарандың.
Улар менен үндөшүп,
Улуу тоодо жаралдың.
Көрүү үчүн келгенмин,
Көңүлү деп баламдын.
Сыр айтамын силерге,
Угуп ал эки каралдым.
Бөлөк жерди көрүп кел,
Көп нерсени билесиң.
Кийиктен адам көп болот,
Аралашып жүрөсүн.
Бара-бара байкайсың.
Ар бир элдин мүнөзүн.
Жакшысынан үлгү алып,
Жаманына күлөсүң.
Бардыгын багып батырган
Алтын казык жер деген,
Адамдар жакшы кийинет,
Көрөсүң жүрсөң эл менен.
Байлыктын баары ошондо,
Эл түгөнбөс кен деген.
Бир бирин таштап кеталбайт,
Ээн жерге келбеген.
Ар бир үйдө жашаган,
Он он бештен жан болот.
Кийими бүтүн курсак ток,
Оро толгон дан болот.
Өзүнөрдөй жаштар көп,
Арасында чал болот.
Сулууларда кал* болот.
Сүйгөнүнө жар болот,
Көлгө багып үйрөткөн,
Төрт түлүктүү мал болот,
Акылдуусун шайлаган,
Башкарып турган кан болот.
Кылмыштуусун өлтүрүп,
Асып койчу дар болот.
Катар-катар үйлөр көп,
Адамдын түшөт назары,
Анын баарын шаар дейт,
Ортосунда базары.
Өлгөндү көөмп коюучу.
Шаардан сыртта мазары.
Нары бери каттаган,

Арасында жол болот.
Уулуларды сыйлап жүр,
Учурашкан кол болот.
Кийим оокат сатуучу,
Базарга барсаң оң болот.
Катар-катар илинген,
Жылуу кийим тон болот.
Акысына телөчү,
Чөнтөгүндө сом болот.
Сүйлөгөн сөздү жазуучу,
Молдолордо кат болот.
Узак жолго чарчабас,
Мине турган ат болот.
Алдына тийсе күлүк ат
Адамдын көөнү шат болот.
Кыйындыкка чыдагып,
Узак жолго саласың.
Өзүңдөй адамзаттарга,
Аралашып каласың.
Күн чыгышты бет алып,
Өзөңдү бойлоп барасың.
Жатыркабай жат жердин,
Жол жобосун таанып кел.
Ар кандай жумуш көп болот,
Акылына салып кел.
Карындашың Муңдукка
Кийим кече алып кел.
Куттуу болсун сапарың,
Аман-эсен барып кел.
Көп нерсени дайындап,
Бактыяр бүттү жомогун.
Кайсы жерге түштөнүп,
Кайсы жерге конорун,
Муңдукту да эскертип,
Кызыл ташгын чоң үнкүр,
Кайберен менен болорун.
Бактыярга керексиз,
Бул экөөнөн бөлөгү.
Жолго салып узатты,
Жапайы Зарлык төрөнү.
Кандай болот көрөбүз.
Жаш балдардын өнөрү,
Экөөбү менен коштошуп,
Өзү да элге жөнөдү.

Зарлык жолдо келе берсин. Ар жерден ырыскысын терс берсин. Көрбөгөндү көрүп, билбегенди билип, кыйналып кысталса өз бешенесинен көрө берсин.

Эмдиги сөздү суунуң башындагы Күлбөскандан баштайлык. Күлбөскан жашынан элге кан болду. Өзү баатыр, Кара кылды как жарган адыл жан болду. Жанчарканга караганда

эли да, жери да көп, байлыгы да мол эле. Элин жакшы жакка баштады. Калыстыгынан калкынан душман таппады. Бала кезинен оюп күлкү тамашада, куудул, күлкүлүү сөздөрдө жаманга да, жакшыга да, көзүнө көрүнгөн түрлүү кызыктарга да бир жылмайып күлбөдү. Ошол себептен Күлбөскан болуп аталды. Күлбөскандып элден артыкчылыгы да бар эле. Адамга көрүнбөгөп айтуучусу болуп, перилери иштетип, ар кандай адам билбегендерди билдирип турчу экен. Күлбөскандын эркек перзенти жок, жандан ашкан сулуу, шар окугап сабаты бар Куралайкан деген жалгыз кызы бар эле. Күлбөскан өзүнө шарт коюп, мени кимкүлдүрсө кызымы ошого беремин деп элге жарыя кылган.

Кызы он алтыга чыкканча эч бир адам күлдүрө албады. Ошол мезгилде, Куралайканды сыртынан көрүп ашык болуп, бербесине көзү жетип, зордук кылып алып кетемин деген ойдо жүргөн Кара дөө деген дөө тоолордун арасында Акжар деген айбаттуу жерде жашоочу. Карадөөнүн да ар бир ишти күн мурун билдирип туруучу айтчулары бар эле. Зарлыктын келе жатканын Карадөөнүн айтчулары күн мурун кабарып жеткирген. Куралайканды алса ошол Зарлык алат. Ага чейин камын дешкен. Карадөө ага жеткирбей алакачып алып келемин деп камынып жүрдү.

Жол жүргөн Зарлык канча кыйналганын өзү билет. Эптеп эл ичине келди. Шаарды көрүп, жатыркаганынан оозу аңырайып, мүрдү таңырайып таң калып туруп калды. Ошол учурда Күлбөскан кырк жигити менен кырк таман ордо салып, жыйырмадан бөлүнүп ордо атып, кырк атты ордонун чекесине кырк айланма казыкка кыркалата байлап, оюнга калыс адам шайлап, мелдешке семиз бээден союп, казанды майлап, мүрутүн бурап көңүлүн жайлап, тамаша чоң болуп жаткан эле. Зарлык ордонун үстүнөн чыкты. Үстүндөгү жаман кийими менен түз эле аттарга барып, бир четинен секирип минип аттан атка тарбаңдап ошун, эң акыркы атка тескери минип, соорусуна шапалагы менен бир урду эле семиз ат тике секирип бала жерге кулап түштү. Күлбөскан Зарлыкты таанып, өмүрү бир күлбөгөн киши жылмайып күлүп койду. Зарлыктын атка тескери минип кулап түшкөнүн көрүшүп, ордодогу жигиттер бүт бойдон күлүп каткырып калышты. Зарлык көпчүлүктөн уялып тура калып качкап бойдон шаарга кирип кетти. Ордодогу бекзада, канзадалар канды мен күлдүрдүм, мен күлдүрдүм жок мага күлдү дешип талашып жатышты. Талаш чатакка айланып барып акыры кандын өзүнөн сурашты. Күлбөскан: аттан жыгылып качып кеткен балага күлдүм деп чынын айтты. Жигиттери нааразы болуп, ушунча жылдан бери сизди күлдүрүү үчүн канзада, бекзадалар аракет кылып жүрсө, талаадан тентип келген бир айбан чалыш жиндиге күлөсүзбү? Аттанды жыгылгандын эмнеси кызык, катуу таарынычын ачык айтышты. Күлбөскан чууду токтотуп сөзгө кирди. Күлгөн себебимди ачык айтып маанисин түшүндүрөйүн. Бул бала Жанчаркан деген кандын жалгыз уулу. Өзү кандаза, аты Зарлыккап. Атасы уулун билбейт. Кырк катын балага күнүлүк кылып, туулганда эчкимге билдирбей тоого таштаган. Тоодо чоңойуп азыр бизге келип турган жери. Бир кезде жетим балага Жанчаркан күлгөн эле. Кылмыш кыдырмыш болуп калганына там берип күлдүм. Силер бул баланы кемсинтпегиле акылы толук, жинди эмес. Жашынап тарбия көрө элек. Алп болуп туулган. Эрдиги элден ашык. Андан көрө артынан барып, жолугушканда аттан түшүп, салам айтып кан сизди меймандыкка чакырып жатат деген сөз менен ээрчитип келип, жакшы жерге киргизип жуунтуп кийим берип, оокатына карап сыйлагыла. Куралайканды албетте ошого берем. Өзү канзада. Күлдүргөнү чындык. Силерге эскерттип айтарым өзүңөргө зыян болбосун. Тез баргыла, шаардын элин чаң тополоң кылып жүрбөсүн. Базардагы соодагерлердп өлтүрүп коюшу да мүмкүн.

Аны зордуктап жазалоо биздин колдон келбейт деп жигиттерин шашылыш жөнөттү. Күлбөскан Зарлыктын окуясын айтып түшүндүргөндөн кийин, жигиттери биринбири карашып, чочулашып Зарлыктан кооп санап сестене түштү.

Ал эми Зарлык болсо түз эле шаарды аралап базарга барды. Баргандан эле эч нерсеге көңүл бурбай кийим турган дүкөндөргө кирип, жакшы жаманын карап отурбай, сатуучулардан

сурап да отурбай бир баштан кийе баштады. Сатуучулардын чатагына көңүл бурбай келгенин итерип* коюп, кийип отуруп кийимдер батпай тең бөлүнүп айрылып калды. Базардагы соодагерлер балага батына албай чочушуп ханга арыз кылабыз деп жөнөп калды. Бир чапанды эки бөлүп эки колуна илип сатуучуларды каардап ачуусу келип, кийим таап бербесеңер канга өзүм айдап барам деп бардыгын алдына салып айдап алды, Көпчүлүк коркушуп, бири да тескери баса алышпай алдында кете берди. Аңгыча кырк жигит да келип калды.

Бардыгы жарак жабдыгы жок, жалаң камчы менен келишкен Зарлыкты көргөндө эле аттарынан түшүп, колдорун бооруна алышып салам беришги. Зарлыкта күлүпжайнап алик алды. Кол алышып учурашып, сиз бизге мейман болуп ордого барып келе берипсиз. Сизди Күлбөскан мейман кылам деп чакырды. Сиздин аркаңыздан атайын издеп келдик дешип, бир жакшы атка миндирип, элди кайтарып жиберешти. Зарлыкка бат көнүп, жигиттерге кошулуп сүйлөшүп келе жатты. Каныңыздардын аты Күлбөскан болгону менен күлкүчү экен. Мага күлүп ыза кылды.

Аксакал кишиге сөз айтуудан уялдым деген сөздөрдү айтып жигиттер менен тууганча сүйлөштү. Жигиттер сөзүнө ыраазы болуп акылдуу бала экен дешип калды. Күлбөскандын Зарлыкты күн мурун билгенине там берип, сөздөрүн тарта сүйлөп калышты. Зарлыкты ээрчитип келип ак сарайга киргизишти. Түрдүү оокаттардан беришти. Кийим алып келип кийгизишти эле бир да кийим чак келбей батпай койду.

Чеберлерди чакырып балага ченеп жаңы кийим тиктиришти. Мончого түшүрүп, кийимдерин кийгенде адам суктанарлык сулуу алп жигит болду. Жанындагылар тике карай албай сүрдөнүп калышты. Эки үч күн дем алгандан кийин, Күлбөскан өзүнүн үстүнө чакыртып жанына эстүү адамдардан алып, сөздү чечен карыяларга баштатты. Балам! Келген кадамың кут болсун. Элге кошулганыңа кубанып отурабыз. Сени Күлбөскап жактырып кызы Куралайканды берип бала кылып алайын деген тилекте турат. Бул тилекке кандай жооп айтасың. Сырың ачык болсун деген кеңешин айтышты. Зарлык ордунан күлүмсүрөп туруп, колуп бооруна алып, башын ийип кулдук урду.

Отургандар ыраазы болушуп кубанып калышты. Ошол эле саатта балага кандык кийимдерден кийгизип, тойдун камылгасына киришти. Эмдиги сөз: Карадөө айтчуларынан Зарлык келип, Куралайканды алганы жатат. Азыр тойдун камылгасы. Тез ала качып келбесең кыздан ажырадың деген кабарды угуп, түндөп келип кызды уктап жаткан жеринен бир колун салып ченгелдеп чыгып алды да кетти. Эртен менен караса кыз жок. Дөөнүн келип кызды алып кайра кеткен изи дап даана турат. Куралайкандын ата энеси күйүп-бышып ыйлап сыктап алдан кетишти. Амалы канча эч айласын таппайт. Барган менен ажыратып алып келишке алы жетпесин жакшы билет. Ойлонушуп отуруп, аксакалдарды чогултуп Зарлыктын алдына барышты. Айтор сөзүн Күлбөскандын жакшы көргөн увазири Жайнак чечендин Зарлыкка карап, кыздан кабар берип айтып турган жери.

Күйөө бала болдуңуз,
Көтөрүлүп урааның.
Күлбөскан болду кайнатаң.
Кол жетпеген чынарым.
Элибиз менен кубандык,
Жеке туума тынарым.
Капалуу кабар беребиз,
Угуптур Зарлык чырагым.
Алладан башка жан билбейт,
Бөксөрүп кайра толорун.
Күлгүнчөк гүлүң ачылып,

Жеткен кезиң оролуң.
Билбейт экен адамзат,
Балакет кандай болорун.
Кыйындык түшсө башына,
Кара ниет бел болбойт.
Кара дөө деген айбан бар,
Кармашып адам тең болбойт.
Кайнатаң менен кас эле,
Зили душман эл болбойт.
Кара мүртөс динсизди,
Балакет дагы басыптыр.
Акылы жок акмактын,
Душмандыгы ашыптыр.
Кыз жаткан үйдүн дарчасын*,
Бир колу менен ачыптыр.
Куралайканды чеңгелдеп,
Түндө уурдап качыптыр.
Бузуктугу ашынган,
Кара дөөдөй кнм болду.
Кайын, журтуңдун башына,
Кап караңгы тун болду.
Кыйкырык үнү басылбай,
Кайненең күйүп күл болду.
Жарыла албай отурат,
Кайнатаң ичи зил болду.
Чечендин сөзү оңойбу,
Көпчүлүк көзүн имерди.
Эрк алып кетип балага,
Күлбөскан ыйлап жиберди.
Кээ бир бекем достору.
Чыдай албай чиренди.
Дагы балам угуп ал,
Жакшыны коюп жамаиды айт.
Колубуздан алдырып,
Кокуйлаган заманды айт.
Тирүүлөй жутат адамды,
Бетпакка пенде баралбайт.
Кабар алчу кызымдап,
Бел байлаган адамды айт.
Калкым кайрат кылгыла,
Кандуу журтсуң, башы бар.
Касиеттүү калкымда,
Карысы бар жашы бар.
Күлбөскан өзү минчү эле,
Күлсары тулпар аты бар.
Күндө минсең күч алат,
Күлүктүн он эки де жашы бар.
Акыл кошкон адамга,

Айбандан артык заты бар.
Адам өткүс зоо таштан,
Аткан октой атылар.
Жоо жарагы бүт турат,
Кимиң барсаң тагынган.
Баатыр болду Күлбөскан,
Намысын алып баарындын.
Шайланып чыккын биринер,
Көңүлү үчүн чалыңдын.
Мурункудай ойлобо,
Жашы өткөн Күлбөскандын.
Чечендин сөзү бүткөндө,
Бирин бири каранды.
Карадөө сүрү оңойбу,
Нес кылып коёт адамды.
Туура сөз айтың жатпайбы,
Туюкка бары камалды.
Көз кыры менен тиктешип,
Бел кылат Зарлык балаңды.
Түрүп калды кары жаш,
Чсченднп сөзү токтолуп.
Онго түшкөн адам көп.
Шалдырап сөөгү баш болуп.
Чыдай албай Зарлыккан,
Ордунан турду октолуп.
Кайгы тартты калың эл
Кыйын убак кез болуп,
Ичи ийри кээ бири,
Чоочулашып Зарлыктап.
Иреңи сары жез болуп.
Көпчүлүккө көз салып,
Көк жолборстой сүр менен.
Көөдөнү сүттөй таптаза
Жашырын ишти билбеген,
Ала-Тоолук наристе,
Жаман жолго жүрбөгөн.
Дос-душман жок оюнда.
Ак ниеттүү дил менен.
Эл үчүн туулган эр жигит,
Түйгун куштай таранар,
Ак ниеттүү азамат,
Ага-иниге каралар.
Душманы турса жанында.
Туура сөзгө баа берип,
Кара көөнү агарар.
Зарлык бир ооз сөз айтат,
Миң ооз сөзгө барабар.
Калкым үчүн баш койдум,
Жакшы болсун жарагым.

Кайнатам кайгы тартпасын,
Баланын көрбөй жамалын.
Кайрат бер элим табамын,
Кара-дөөнүн амалын
Кайгы тартпа пайда жок,
Кармашканы барамын
Бали балам — бали деп,
Көпчүлүк чуулдап кубанды.
Айласын таппай жср карап,
Ой басып турган буларды.
Кантип адам жактырбайт,
Ак көңүл алтын уланды.
Ээрип кетип Күлбөскан,
Буйрук берип баарына,
Бүүлугуп үнүн чыгарды.
Сөзүң уктүң чырагым,
Жайнак чечен агаңдын.
Куралайкандан кем көрбөй,
Мээрман болуп жаралдың,
Көтөрүлдү көнүлүм.
Кайратын көрүп баламын.
Эсен койсун жанынды,
Эл үчүн келген каралдым.
Жарагыңды даярдап,
Жар, агаин жакын бар.
Минсең турат дап даяр,
Гүлсары тулпар атың бар.
Дөөнүн ншн дөө болот.
Алдап турган акьтл бар.
Күнү-түнү чарчабас,
Он гөрткө чыккан жашың бар.
Жамандыкка жамандык,
Өлтүрө турган акың бар.
Жайнак менен бир барып.
Казынаны карагын,
Жарашып калат өзүңө.
Жаш кездегн жарагым,
Өзүңө өзүн сак болгун,
Анык болду барарың.
Оору жакшы найзанын,
Беттешип жоону сайганга.
Өткүрү жакшы кылычтын,
Өлтүрүп канын жайганга.
Тузу керек мылтыктын.
Узактан атып салганга,
Жакшылык жок жамандык.
Ага окшогон айбанга.
Кылдаттык менен нш кылгын.

Камынып бетпак калбасын,
Кокусунан чеңгелдеп.
Үйдөй таш колго албасын,
Ат, матың менен өзүндү.
Жыга коюп салбасын,
Камбылдар жоого алдырбайт,
Мойнуна таштап чалмасын.
Кырк кулач жибек аркан бар,
Эсиңден чыгып калбасын.
Сыйлап турат Зарлыккан,
Күлбөскандай атаны.
Муңайып айткан сөздөрү.
Угулду буйрук катары.
Ойлобойт бала таптакыр,
Башына түшкөн жапаны.
Жайнак чечен ээрчитип,
Алып чыкты баланы.
Казынага киргенде,
Таңыркап Зарлык карады.
Көөнүнө жагып күлмүңдөйт.
Күлбөскандын жарагы.
Зерикпей Жайнак үйрөттү,
Адамдын кандай амалы.
Жакын барбай узактан,
Мылтык менен ат деди.
Кылыч менен чапканда,
Жарылып кетет баш деди.
Карадөөдө жарак жок,
Куралы анын таш деди.
Ыгы келип калганда,
Найза менен сай деди.
Өпкөгө урсаң жыгылат,
Кара канын жай деди.
Гүлсары атка жеталбайт,
Карадөө ичи май дедп.
Коркпосоң душман жеңилет,
Жарактарың шай деди.
Алып чыкты тулпарды.
Койгон эле бактырып,
Ылайыктап тоо ташка,
Болоттон така кактырып.
Жабдыгын көздөн өткөрүп,
Ноендору жактырып.
Көмөлдүрүк куюшкан,
Кош басмайыл тарттырып.
Азык оокат аркапды,
Куржунуна салышып.
Гүлсаратты Зарлыкка,

Туура тартып барышып.
Колтуктап атка минднрип,
Жаракты бойго тагышып.
Зарлыкканды жөнөтүп,
Артынан тиктеп калышып.
Арбак конду балага,
Аламанга тең эмес.
Алдынан каршы жоо чыкса,
Бучкагына теңебес.
Тунук тулпар кадиксиз,
Астында аты жөн эмес,
Кайраты ташты Зарлыктын,
Кара дөөдөн кем эмес.
Каңтпас болуп Зарлыккан,
Катасы жок жөнөдү.
Карбаластап көпчүлүк,
Батасы жок жөнөдү.
Күлбөскан чыкпай үйүнөн.
Атасы жок жөнөдү.
Күлбөскандын Гүлсары ат,
Күндө мпнсе кубанат,
Күйөрү жок Зарлыккан.
Кимден барып дуба алат,
Жорубаган Гүлсарат,
Жоого минсе кубанат.
Жолдошу жок Зарлыккан,
Кимден барып дуба алат.
Азынаган Гүлсарат,
Айда минсе кубанат.
Атасы жок Зарлыккан,
Айлы жок кимден дуба алат.
Жарпын жазып Гүлсарат,
Келтирди мартин курушүн*,
Аткарайын деп аттанды,
Кайнатанын сунушун.
Бел кылып элим кааласа.
Болбостур меини турушум,
Кара дөөнү өлтүрүгт,
Куралайканды албасам,
Зарлыккан атым курусун.
Көркөмү көздү тойдуруп,
Көпчүлүккө сыналды.
Алып учту Гүлсары ат.
Баладан чыккан кыраанды,
Камтама болгон калыц эл,
Каранын көрүп кубанды,
Барган сайын ойноктоп,
Кызыды аттын таманы,

Өйдө ылдыйга карабайт,
Өзүнөн чыгып шамалы.
Өкүм күлүк Гүлсары ат.
Өрөпкүтөт баланы.
Бузук жерге туш келсе,
Бууданы өтөт жайыктай.
Жалтанбаган Гүлсары ат,
Жардан ыргыйт арыктай.
Даңканы ыргып алыска,
Дайрадан өтөт кайыктай,
Жайнак чечен көрсөткөн,
Айбаттуу тоону беттедн.
Тууралап белди ашууга,
Кум-белге салып кеткени.
Арча, кайын, көп бадал,
Токойду тулпар тепседн.
Артуу-артуу жер экен,
Аралап адам келбеген,
Эти кызып Гүлсары ат.
Көбүктөнүп тердегеп,
Улам чыгат бийикке.
Өрт алышкан жер менен.
Кээ бир жери тик кыя,
Кээ бир жери селдеген.
Жадабайт Зарлык кыйналса,
Өжөр экен пендеден.

ЗАРЛЫК ЭНЕ ЭЧКИГЕ ЖОЛУККАНЫ

Жакшылыкка жакшылык,
Дайым келет кезеги.
Кызыр чалган Зарлыктын,
Кайберен болгон жетеги.
Ак сүтүн берген эчкини,
Азыраак айтып кетели.
Энеси болгон бир кезде,
Муңдук, Зарлык баланын.
Улагындай ойнотуп,
Мээри түшкөн карагын,
Алтындай көрүп калыптыр,
Адамзаттын жамалын.
Экөөнү көрбөй калганда.
Эңсечү экен каранын.
Көбүрөөк ойноп кеткенде,
Көз салчуу экен ырактан,
Ээрчитип барып ичирчү.
Сымаптай тунук булактан,

Көп эмизчү буларды,
Өзү тууган улактан.
Ошондон бери карата,
Он төрт жыл өттү арадан.
Эгиз жалкы туулуп,
Он сегиз улак болуптур.
Эне эчкиден тараган,
Артынан калбай жүрүшөт.
Адам жок муну караган.
Чын кайберен тукуму,
Албетте келбейт калаага.
Мээри түшкөн эчкинин,
Ээрчишкен эки балага.
Алп болушуп чоңойду,
Көп жылдар өттү арада.
Сагыпып жүрчү кез-кезде,
Ар дайым болуп санада.
Айыктыра албай жүрчү эле,
Жүрөгүндө жарасын.
Түшүндө көрдү эне эчки,
Эңсегеи Зарлык баласын.
Гүлсаратты миниптир.
Күлбөскан кызын алам дейт.
Кармашуу үчүн Ак-Жарда,
Кара-дөөгө барам дейт.
Коркунучтуу сапарым,
Албетте жаман дейт.
Кайберен эне жардам бер,
Каидай болот чамам дейт,
Ыйлагандай муңайып.
Чыр-чатактуу заман дейт.
Уйкудан чочуп ойгонду,
Серейтип эки кулагын.
Элестеди өңүндө,
Түшүндө көргөн чырагын.
Эки эмчегн зыркырайт,
Оттобойт тоонун тулаңын.
Кара-дөө кайда турарын,
Жат билет эчки курандай.
Ашуусу Кум-бел, Ак-жарды.
Акылынан чыгарбай,
Зарлыктын өтөр жолу деп,
Аны да билет ымандай.
Улактарып ээрчитип,
Жөнөдү эчкн туралбай,
Кум-белден тосуп турушту,
Бардыгы сак улардай.
Сүйлөшүп койгон немедей,

Зарлык келди жакындап.
Энеси жолун тоспосо,
Кабагы кайдан ачылмак.
Типтик ашуу Кум-белди,
Жадабай бала жендп дейт.
Сараттын мойну койкоюп,
Белге чыга берди дейт.
Ак сүтүн берген эне эчки,
Алдынан тосуп келди дейт.
Алыстан таанып Зарлыккан,
Аттан түшө калды дейт.
Энесинин жанына,
Эбелек болуп барды дейт,
Баланын жытын сагынган,
Эчки жыттап алды дейт.
Сүт жыттанган эчкинин,
Мойнун бекем кучактап.
Зарлык буркурап ыйлап калды дейт,
Эми менде арман жок,
Азыр көрдүм баламды.
Эсен-аман жүрөбү?
Эркетай Мүңдук каралды.
Абийир берсин жараткан,
Алтын башың аманбы?
Ак ниеттүү азамат,
Жаман ишке бурулбайт,
Кара ниет адамдын,
Каласы бекем курулбайт.
Узак жолго жүрүпсүн,
Угайын балам сырыңды айт.
Ак сүтүң берген энемсиң,
Сырымды кантип катамын,
Буйругу менен жөнөдүм.
Кайнатам Күлбөс атамын.
Куралайканды уурдатып,
Кара дөө менен чатагым,
Артынан болуп куугунчу,
Арманда келе жатамын.
Намысы үчүн келатам,
Кайын журтум көп элдин,
Аткарайын милдетин,
Абийирдүү бир эрдин.
Жол жобосун түшүнтүп,
Мээрман эне жол бергин,
Ак батаңды алайын,
Азырынча кол бергин.
Аман эсен кайрадан,
Көрөр бекем жүзүңдү.

Кара дөөгө беттешип,
Көрсөтөйүн күчүмдү.
Элге тийип керегим,
Актар бекем сүтүцдү.
— Акыл айтам кулак сал.
Алибетте сурарым.
Кара дөө сырын бүт билем,
Аны жакшы сурадың,
Эл-жерин үчүн жөнөпсуң.
Жеке туума чунагым,
Түшүмдө көрүп өзүңдү.
Жолуңду тосуп турамын,
Калкың үчүн кайрат кыл.
Кубантып мендей энеңди,
Тозогуңда күйбөсөм.
Тоо кыдырып келемби,
Ала-Тоону билбесем
Жол көрсөтүп берембп.
Оңой эмес сапарың,
Зыркыраттың денемди.
Айбаттуу жер Ак-Жарда,
Менда бир жыл токтолгом.
Кара ииет Кара дөө,
Канча жолу окголгон,
Айтуучусу жин шайтан.
Албарсты менен дос болгон.
Ыргыткан октой ташынан,
Канча кийик жок болгон.
Үйдөй таш алып колуна,
Асканы урса быркыран.
Атайы урса аттай таш,
Алыска кетет зыркырап.
Жаалына келгенде,
Жандын баары чуркурап,
Шейит болуп канча жан.
Жаны кеткен чыркырап.
Жалгыз жүрөт тоо ташта.
Жар агаин жакын жок.
Адамга жакпайт мүнөзү,
Бала, чака катын жок.
Алдасаңда билбеген,
Айбан чалыш акыл жок.
Насаатты алат түбөлүк,
Жаштардын сендей аеылы.
Ар түрдүү кыйын жолукса,
Адамдын жеңет акылы.
Өзүңдү өзүң жоготпо,
Сен да бир элдин баатыры.
Айрып алгын жарыңды.

Кетирбей дөөгө акыңды.
Кайын журтуңдан жөнөрдө,
Убаданы бергенснң.
Жандан кымбат намыс бар,
Аттанып мында келгепсиң.
Бала кезде кор болбой,
Кыйындыкты жеңгенсиң,
Ыкчамдык кайрат сенде бар,
Кайберен сүтүн эмгенсиң.
Көзгө толо көрүнүп,
Опол тоо турат жолунда.
Андан аркы кыр эчки,
Текеси жүрөт сонунда.
Айтылуу кара жаңырык,
Арчасы аска боорунда.
Андан ары Ак-Жар дейт,
Үңкүрү чүкүр айбаттуу,
Кара дөө жатат корумда.
Кутуруп кеткен акмактын,
Куралайкан торунда.
Сен барганда тоготпой,
Кесирленип турар дейм.
Кара күчүнө мактанып,
Өзүңү мазак кылар дейм.
Баласынтып баркылдап,
Жүрөгүңдү сынаар дейм,
Муногу менен күрөш деп.
Оң бутуң сага сунар дейм,
Айтканымдай чын кылса,
Акылыңдан шашпагын,
Түшө көрбө тулпардан.
Коркуп кайра качпагын,
Көз нлешпес ылдам бол,
Бутуна чалма таштагын.
Чу дегенде ыргыштайт,
Тулпар экен миңгениң.
Бекем басып такымга,
Буудан атты үндөгүн.
Чагыр ташты аралап,
Чалкасынан сүйрөгүн.
Тилегиңди тилеймин,
Ак сүтүм берген баламсың,
Айтканды ката кетирбе.
Акылы толук адамсың.
Кырк чилтен болуп жолдошуң.
Башың таштан жаралсын.
Жолдун оңун айтканча,
Караңгы кирип күн өттү.
Кабактары ачылып,

Уктабастан түн өттү.
Зарлыкты эрте камынтып;
Он сегиз улак кошулуп,
Батасын берип жөнөттү.

ЗАРЛЫКТЫН КАРА ДӨӨНУ ЖЕҢЕНИ

Гүлмүңдөп кабак жазылып,
Гүлсар атка барды дейт.
Жпбектен эшкен чылбырды.
Арчадан чечип алды дейт,
Үзөнгүгө бут салбай,
Ыргып минип калды дейт.
Тилектеш турган улактар,
Маараган бойдон калды дейт.
Кубанып бала толкундап,
Өзгөргөндөй көлөмү,
Эненин деми элиртип,
Шерленип Зарлык жөнөдү.
Шагыраган тоо ташка,
Шерпк болуп көрөлү.
Белден түшүп ылдыйлап,
Опол тоону беттеди.
Катуу жүрүи отуруп,
Түбүнө араң жеткени,
Белгилүү бийик тоо экен.
Башына көзү жетпеди.
Түбү менен кыйгаштаи,
Эңиштеп бала салганы.
Кырк эчкиге бет алып,
Кыйгаштап жүрүп калганы.
Агырылып баратат,
А дагы кандып балбаны.
Ак кайыңдуу токойго,
Ат откоруп алганы.
Жарым саат токтолуп,
Жана жолго салды дейт.
Жолу жок кээ бир жерлери,
Жойкун болуп калды дейт.
Катуу жүрүп отуруп,
Кырк эчкиге барды дейт.
Кайберен назар кылган жер,
Кийпги дүрбөп алды дейт.
Жүрүп барат Гүлсары ат.
Жолу жок корум таш менен,
Чарчоо деген анда жок,
Ушундай болот жаш деген.

Илбесин ыргыйт туш-тушка.
Кпши жок аны кач деген.
Андан өтүп барды эле,
Айтылуу кара жаңырык.
Адам менен сүйлөшөт.
Аска таш кошо жаңырып,
Эчкинин айткан жолунан,
Калбаптыр бала жаңылып.
Эненин сөзү төп келип
Дайыма эске алынып.
Элсиз ээн талаада,
Эс болбосо жүрөбү,
Жашынан тоодо чоңойгон.
Жалтанбаган жүрөгү.
Атын таза суутуп,
Ай талаага түнөдү.
Эртеси чыкты аралап,
Жаңырыктуу зоолорду.
Аралап бала көз салат,
Аюулар жүрчү коолорду.
Өжөрлөнүп Гүлсары ат,
Өйдө чыгат закымдап.
Улары тоодо сайраган,
Улуу тоону алкымдап.
Ана-мына дегенче,
Ак-Жарга барды жакындап.
Жетип барды Ак-Жарга,
Көңүлүндө дегдеген.
Айбаттуу аска заңкаят,
Тирүү пенде келбеген,
Суу гүлдүрөп, ат үркөт.
Сөзүң кетет жел менен,
Жери чуңкур чоң үңкүр.
Кара дөө балбан жердеген.
Каршылашкан жоо келсе,
Кыргын салып айдаган,
Эчки-теке өлүгү.
Эшигинде жайнаган.
Өлүктөрдүн жытына,
Курт-кумурска кайнаган.
Атырылтып аскага,
Арстанды тирүү байлаган.
Эбегейсиз чоң экен,
Үңкүргө тиккен чатыры.
Алып келген бу жерге,
Куралайкандын ашыгы.
Чатырдан бутун чыгарып,
Чалкалап уктап жатыры.

Үйдөй таштын түбүндө,
Отурган экен Куралай,
Зар какшанып буркурап.
Ыйлаган үнү улардай,
Чачы кеткен туш-тушка,
Тим коюптур сыланбай.
Көрө коюп Зарлыккан.
Сөз качырды туралбай,
Бекер келген жерим жок.
Бек айтамын саламды.
Беттеп адам баралбас,
Бектин кызы аманбы?
Билейинчи деп келдим,
Башыңа түшкөн заманды.
Калкыңдан келдим кайрылып,
Каалап айтам саламды.
Караламан сөз айтпас.
Кандын кызы аманбы?
Көрүп келе жатамын,
Калкыңа түшкөн заманды.
Кара көз сулуу Куралай,
Кара-суу, Ак-суу турагың.
Элчи болуп силерге,
Эсеңдешкен убагым,
Төркүндөн келген салт болот,
Билесиң кыздын сурарын.
Артыңдан болуп куугунчу,
Атайы келип турамын.
Олуязада болбосом,
Адамдын ичин ким билди.
Өз оюнду ачык айт,
Акылдуу элен тил билги.
Жараткан өзү билбесе,
Кимдин ичин ким билди.
Көңүлдө иштп ачык айт,
Кеменгер элең тил билги.
Өзгөчө палбан жездеге,
Оң колунду бердиңби.
Убада берип мурунтан,
Өзүң каалап келдиңби.
Тоготпостон Күлбөстү,
Зордук кылды деп уктум.
Ала качып кан кызын,
Кордук кылды деп уктум.
Кетесиңби Куралай,
Туулуп-өскөн жериңе.
Гүлдөй кылып өстүргөн.
Күтүп турган элиңе,

Турганың Ак-Жар мен көрдүм
Түшүндүңбү кебиме.
Же каласыңбы бу жерде,
Шек келтирип тегиңе.
Алып кетем Куралай,
Барасыңбы апаңа?
Алып барып берейин,
Пакиза дилдүү атаңа.
Сүйбөсөң дөөнү ачык айт,
Кармашып канын төгөмүн.
Бакыт өбөт кимдерге,
Пешенемден көрөмүн.
Атайы келдим сен үчүн.
Акылың кандай мен үчүн.
Көргөнү келдпм сен үчүн,
Көнүлүң кандай мен үчүн,
Жароокерим сени деп,
Жанымды бердим эл үчүн,
Кыйшайтпастан түз сүйлө,
Кан кызы дейт затыңды.
Кааласаң мени чыныңды айт,
Куткарам алтын башыңды.
Куугунчу болдум артыңдан,
Зарлык дейт менин атымды.

Куралайкан Зарлыктын атын угуп, өзүн көрбөгөн. Көрбөсө да балага сырт ашык эле. Зарлыктын атын укканда Кара дөөдөн коркконун унутуп ыргып туруп, Гүлсараттын тизгининен кармап, Зарлыктын үзөңгүсүнө жабышып, бутуна башын коюп кайгы зарын айтып турган жери.

Душмандык кылган атама,
Кара дөө ичи тар экен.
Жандан ширин адамга,
Намыс менен ар экен.
Ыраазымын өмүргө,
Артымда жоктор бар экен.
Кара таштын түбүндө,
Капалыгым ашырам.
Сырттаным келсе артыман,
Сырымды кантип жашырам,
Чеңгелдеп качты Кара дөө,
Канча азап өттү башыман.
Табылар бекен бир амал,
Үмүт кылып жүрөмүп.
Медет кылып өзүндү.
Өмүрүңдү тиледим.
Адамзат кайгы тартпасын,
Азапты тартып жүдөдүм.
Жазында чыгат кызыл гүл,
Жайы кышы солбосун,

Жаман күндө турганда.
Жетип келдин жолборсум.
Бардыгына чыдадым,
Бактысыз мепдей болбосун,
Ардактаган ата-энем,
Азапты тартып жүргөндүр.
Жашыман багып чонойтту,
Жалындүү отко күйгөндүр.
Эгер өзүн кслбесең.
Абийиримди ачтырмак,
Буга катын болбосом.
Кара көздү жаш кылмак,
Өз көзүмчө ант кылган.
Колу бутту жанчтырмак,
Үйдөй таштын астына,
Үч күндөн кийин бастырмак.
Бул каргаша болбосо,
Жылбайт элем кашыңдан.
Бир көөнүмдү көтөрдүм.
Айлансын сенден асыл жан,
Миң дилдеге бербеймин.
Өлөрүмдө сен деймин,
Бир көңүлүм ачылган,
Мен садага болоюн.
Зарлыккан деген атыңдан.
Бир сөзүмө кулак сал,
Улуу тоолук тынарым
Кадырың калктан башкача,
Кол жетпеген чынарым.
Атайы мен деп келипсиң.
Адамдыгың сынадым.
Мен болсо өлгөн кишимин,
Ыраазы болуп турамын.
Тил алсаң баатыр кайра тарт.
Ушул болот сурарым.
А дүйнөлүк жарымсың,
Арбагымды ойлой жүр.
Гүлгүнчөк сулуу убагын.
Сүйгөнүң менен дооран сүр.
Бул кара дөө акмакка,
Алы жетпейт пенденин.
Алышып болбо убара.
Талаага кетет эмгегиң,
Далай алп көрүп жеңилген,
Кара дөөнүн ченгелин,
Жаш экенсиң өмүр сүр.
Аны үчүн акыл бергеним.
Карыптын көөнүн сурадың,
Жанга кубаг келгениң,

Мен эле курман болоюн,
Өлүмдөн коркуп качамбы.
Түбөлүк сыйла өксүтпө,
Акылман Күлбөс атамды.
Эгер өлтүрчү, болсон бул дөөнү,
Соолгон гүлмүн төлөйүн.
Алтын чынар жериме,
Кайрадан барып коноюн,
Өлгөнүмчө кадырлап,
Түбөлүк күнүң болойун,
Келишкен чынар боюңа,
Садага болуп коёюн,
Бул кара дөө мыкачы,
Туругу жок кебинде,
Бирөөгө кылбайт жакшылык,
Адамдык жок тегинде.
Өлүмгө кылсаң тобокел,
Жүрөксүнүп чегинбе.
Ойготпостон кылыч чап,
Уктап жаткан жеринде.

Зарлык Куралайкандын сөзүн угуп, бир жагы боору ооруп, бир жагы намысы ичине толуп, палбандык тамырлары көөп, ар бири чот саптай болуп, Куралайканды колунан жетелеп чарпындыбыз* тийип кетпесин деп, алыс алпарып коюп, ойготпогон баатырлык салтта сөзгө сөлтүк болот деп, аттын кош басмайылып тартып бекемдеп, кырк кулач жибек арканды ээрге байлап, такымга базып белендеп, үчүн сыйыртмак кылып, мойнуна таштап жиберем деп, үңкүрдүн оозуна жетти. Кыйкырбаса түшүнбөйт кепти. Уктап жаткан Кара дөөнү ойгонсун деп, Зарлык заар үн менен кыйкырып жиберди. Кара дөө чоочуп ойгонуп, эки жагын карап баланы көрүп, эч нерседен капары жок и, бала эмине иш менен келдиң деп тоготпой үйкусурап жооп берди. Зарлыктын ачуусу келип, сени менен күрөшкөнү келдим. Күрөшсөн, чык деп кайраттуу жооп берди. Кара дөө чындап күлүп, сен менин бутум менен күрөш деп, чатырдан бутун чыгарып суна берди. Эне эчкинин айтканы Зарлыктын эсине түшүп, даяр жибек чалманы бутуна таштап жиберип, Гүлсары атка камчы базып калды. Көз ачып жумганча Кара дөөнү чалкасынан дыркыратып сүйрөп жөнөдү.

Элирип турган Гүлсарат,
Этине келген убагы.
Сезип турат бул ишти.
Тикчийген эки кулагы.
Ыкыс берип өзү эле,
Жерди казат туягы.
Байкабады Кара дөө,
Таштаганда чалманы.
А көтөк деп чочулап,
Көзү ачыла калганы.
Эки жакка далбастайт,
Эч кимдин болбойт жардамы.
Сүйрөп бара жатканда,
Чатырын буурдап кармады.

Ат үстүндө теинди,
Кайратгуу Зарлык баатыры.
Чалкасынан кара дөө,
Казыктары суурулуп.
Кошо кетти чатыры,
Корум ташы калдырап,
Кыйын болду акыры.
Төмөн жагы Ак-Жардын,
Чаңып-ыскып жатыры.
Суу гүркүрөп, жол жаман,
Зарлык баатыр камынып,
Уңкул-чуңкул койдой таш,
Тулпары койбойт чалынып.
Калдактаган кара дөө,
Кээде сууга малынып.
АлаMAT түштү аскага.
Адамдан бетер чаңырып,
Жаңырыктан өткөндү,
Зыркыратып баратат.
Таштан-ташка үрдүрүп,
Чыркыратып баратат.
Айдоону баскан маладай,
Дыркыратып баратат.
Кабагын иттей үндөнтүп,
Ыркыратып баратат.
Дагы сүйрөп отуруп,
Чуубамага салды дейт,
Шайы кетип бу дөөнүн.
Эси ооп калды дейт,
Жолдун баары бузулуп,
Жалама кылып алды дейт.
Ошондон ушул убакка,
Чубама жол аталып.
Атагы бизге калды дейт.
Эңиштетип отуруп,
Көңтөргө карай сүйрөдү.
Табына келген Гүлсарат,
Аягы жерге тийбеди.
Бодур ташты аралап,
Мыкаачыны ийледи.
Уңкул-чуңкул жерлерде,
Сопондоп ал дөө бийледи.
Жана сүйрөп отуруп,
Көл кечитке барганы.
Ат артына шалпылдап,
Дөөнүн кетти дарманы.
Зарлык менен кармашпай,
Пчиңде барат арманы.

Гүлсары тулпар бурулуп,
Дайра сууга салганда,
Ээрди Зарлык кармады.
Катуу түшүп кара дөө,
Агып жаткан дайраны.
Чүңкүр кылып салганы.
Ошол күндөн ушул күн,
Көл кечит атка калганы.
11оң токойду аралап,
Жана сүйрөп жөнөдү.
Гүлсары тулпар талбады.
Опол тоодой адөөнүн.
Оңбогондой көлөмү,
Алып баратат Зарлыккан.
Ак-Жардагы төрөнү,
Капталдап жүрүп отуруп,
Балкамышка барды эле.
Камыштарын аралап,
Канча жүрүп калды эле.
Бирин-бири сүйрөгөн,
Ушундай шумдук бар беле.
Дагы сүйрөн жөнөдү,
Аралап Коргон-Төбөнү,
Эңиштирген жайык жер,
Айланып өггү дөбөнү.
Жолу татаал сайы тар,
Тегирмен сайды көрөлү,
Энгезердей эки дөө,
Азаптуу жолго жарабайт.
Гүлсары аттан бөлөгү.
Тегирмен сайга барганда,
Тик ылдый сүйрөп саркырап,
Сууга чумкуп Гүлсарат,
Кайра чыкты калтырап.
Сүйрөлүп барат кара дөө.
Ажыдаардай жалтырап.
Аркасында эт калбай,
Араң калган алсыран.
Айлансан болот тулпарга,
Кайра тике салды дейт,
Жеңил эмес эки дөө.
Ыргып-ыргып алды дейт.
Жарча болгон кашатка,
Куйругу дөөнүн капталып,
Балакетти салды дейт
Эки ынтылып омкорсо,
Сайча болуп калды дейт.
Кашатка чыкса чоң жайык,
Сүйрөп барат бирөөбү.

Сүйрөлүп барат бирөөбү,
Күүлөнүп барат бирөөбү,
Сүйлөнүп барат бирөөбү,
Күлүп барат бирөөбү.
Күйүп барат бирөөбү,
Койкондоп барат бирөөбү.
Кокуйлап барат бирөөбү,
Желип барат бирөөбү.
Жедиң деп барат бирөөбү
Экөөбү тең бипбирдей,
Куралайкандып күйөөбү.
Кайра түштү дайрага,
Марал кечит атагы.
Күнү-түнү барагат,
Бир жерге тынчып жатабы.
Ташыганы Кара дөө,
Базарга Зарлык сатабы.
Өлүшпөстөн кугулбайт,
Бул экөөнүп чатагы.
Суу бойлоп Зарлык жөнөдү.
Гүлсараты октолот,
Кыйын күн түштү башына.
Кара дөө нчи чок болот,
Зарлык үчүн зарыл нш.
Дем алып неге токтолот,
Дүнүйөдө эң кызык,
Ит тартыш мындай жок болот.
Жана сүйрөп суу бойлоп,
Дапдыр ташка барды дейт,
Балдыраган кара дөө,
Бир сөз айтып калды дейт,
Эки күнү сүйрөдүн,
Намысың болсо тура тур.
Сен да бир элдин баатыры,
Нарк сөз айтам уга тур.
Ата баба салты бар,
Акыйкат болот урушта.
Кадимтен калыс кеп болгон,
Эйи киши урушса.
Дандыр ташка апкелдиң,
Дарманым жок турушка.
Жоомарт болсоң кулак сал,
Мен айтып жаткан сүнүшка,
Экөөбүз эмес абалтан,
Баатырды баатыр беттеген.
Бир жагы туура сеники.
Ушундай болот кек деген,
Адилет уруш баштайлы.
Арманда кылбайт бек деген,

Күч сынашып кармашып,
Күрөш кылып көрөлү.
Балбандыгың билейин,
Ачуу терди төгөлү.
Женилген наркка жыгылсын,
Нааразы болбой өлөлү.
Намыстантып баланы,
Кара дөө айтып койгону.
Марттыгын көрчү Зарлыктын,
Бу дагы бир аз ойлонду.
А дагы жеңиш өзүнчө,
Жыгылып сөздөн калышым,
Сөзгө сөлтүк болбоюн.
Кетпесин менин намысым.
Бу дагы уят иш болор,
Кармашып күчүм көрсөтпөй,
Өлтүрдүм деп барышым.
Атын отко бош коюп,
Кылычын белге байланып,
Жеңилденип Зарлыккан,
Өзүн-өзү шайланып.
Кайратын жыйып боюна,
Кара дөөнү бет алып,
Он төрттөгү жаш бала,
Басып барды айланып.
Ыргып турду кара дөө,
Чоң жайыкка келгенде,
Уктагандай сыягы.
Элүү жашта эсеби,
Эң бир жаман кыялы.
Уйпаланган шилбидей,
Мурут менен сакалы.
Өмүр бою албаган,
Өзү кантип жашады, -
Далайларды какшатып,
Дубанга кеткен атагы.
Кылымдар бою айтылат,
Кысталактын чатагы.
Бүткөн бою бүт жара,
Болот экен ар кандай,
Кыпкызыл канга боёлгон.
Жошону* сүртүп алгандай
Көтөрүлө түштү эми.
Көрдөн чыга калгандай,
Кайрат кылды кара дөө,
Нар төөдөй чамына.
Эси чыгат адамдын,
Эгер барса жанына.

Баш териде чоло жок,
Канжыгадай тилинип,
Эки кулак айрылган,
Ээгинде жүрөт илинип.
Эки күнү сүйрөлгөн,
Чагырташ менен алышып.
Аңыраят каңшары,
Челектей мурду айрылып,
Чекесине жабышып,
Алышууга жеткени,
Эки бажа таанышып.
Долуланып кара дөө,
Эки колун сунду дейт.
Кайберен менен бир жүргөн.
Болжолсуз чапчаң Зарлыккан.
Карматпастан жакасын,
Кабаттап колун урду дейт,
Тегерене бергенде.
Желкеден алып булкканда.
Кара дөө тоголонуп турду дейт.
Адеп менен кармашпайт,
Кебинде жок туругу,
Кайратын көрүп баланын.
Кара дөө деми сууду.
Жүрөгүн басты Зарлыккан.
Кайберендин уулу.
Эми кылча коркпойт Зарлыккан,
Кара дөө менен теңдешти.
Тартибин айтып күрөштүн,
Эки балбан элдешти.
Жыгылганы былк этпей,
Башын тосуп берсин деп,
Ант кылышып мелдешти,
Белдерип байлап бекемдеп,
Жайбаракат белдешти.
Кара дөө дагы тоготпойт,
Анык көөдөн жан экен.
Жаш бала дейт оюнда,
Көргөндөрү чала экен.
Жанчайын деп жерге уруп,
Көтөрөйүн деди эле
Коргошундай бала экен.
Жыйып кармап кара дөө,
Катуу кайрат кылды эле.
Көкүрөккө көтөрүи,
Баш айлантып урду эле.
Жыгылуу деген ойдо жок,
Былк этпей Зарлык турду эле.
Зарлыкка нообат* келгенде,

Бу да кайрат кылды эле.
Жерден тап-так көтөрүп,
Алты айлантып урду эле.
Бир тизеси бүгүлүп,
Ал карадөө турду эле.
Кара күчкө салышып,
Бирин-бири сүрүшөт.
Жайык, чукур бары бир,
Төш таянып жүрүшөт.
Адам уулу көрбөдү,
Күрөшкөн эки балбанды.
Уккан эмес ушулар,
Жамбашына алганды.
Кучакташып сыгышат,
Кайдан билсин чалганды.
Эптеп баса салышмак,
Бүктөлө түшүп калганда.
Күрөштү булар кербөгөн,
Нообатташкан болот дейт.
Айлапдырып көтөрүп,
Кайта ордуна коёт дейт.
Күнү, түнү эки күн,
Көтөрүшө берди дейт.
Түнү менен күрөшүп,
Таңга маал болгондо,
Зарлыкка уйку келди дейт.
Жарык кирип калганда,
Кара дөө балбан көрдү дейт.
Кара ташка чапсам деп,
Көңүлүң ага бөлдү дейт.
Жерге жарык киргенде,
Улактарын ээрчитип,
Эне эчки келди жардамга.
Көрө койду бардыгы,
Көз салып эки балбанга.
Көрө коюп Зарлыкты,
Эне эчки маарап калды дейт.
Он сегиз улак чуулдап,
Бакырыкты салды дейт.
Тегеренип чуулдап,
Балбандарга басты дейт.
Үнүн угуп эчкинин,
Зарлык көзүн ачты дейт.
Энесин көрүп уялып,
Бала баатыр шашты дейт.
Балаиы көрүп эчкинин,
Бүткөн бою зыркырап,
Боор тартып Зарлыкка,

Он сегиз улак чуркурап,
Ыйлап туруп эне эчки
Батасып берди буркурап.
Эне эчкинин ормондоп,
Зарлык карап койду дейт.
Эненин деми оңойбу,
Он эсе күчкө толду дейт.
Энеден Зарлык арданып,
Кабыргадан кармады.
Кырдай болгон тумшукка,
Кара дөөнү салганы.
Мингизе койгон жери бар,
Ак мойнок болуп калганы.
Андан кайра көтөрүп,
Дандыр-ташка урганы.
Жаны кетти чыркырап,
Жатканынан турбады.
Башын кесип Зарлыккан,
Кунгүрөнүп сүйлөгөн,
Жазасы ушул жамандын,
Жакшы жолго жүрбөгөн,
Тынчылыкты сүйбөгөн,
Ушинтип өтсүн дүйнөдөн.
Жайкала басып Зарлыккан,
Эне эчкиге келди дейт,
Эзрип кетип алыстан,
Эңкейип салам берди дейт.
Жонунан сылап баарынын,
Туугандарын көрдү дейт.
Сагынышкан улактар,
Зарлыкканга ыкташат.
Канча кылса эмчектеш,
Моюндашып жытташат.
Энесинен суранып,
Гүлсаратка минди дейт.
Куралайканды бет алып,
Күнү, түнү жүрдү дейт.
Гүлсараттын дүбүртүн,
Куралайкан укканы.
Эки көздөн жаш агып,
Жолун тосуп чыкканы.
Аттан түштү Зарлыккан,
Куралайкан ыктады.
Зарлык айтты кыскача,
Кандай азап көргөнүн.
Жардам берип кайберен,
Кара дөөнүн өлгөнүн.
Чоң душманын жеңгенде,
Кантип адам кубанбайт.

Шашылыш жөнөп калышты,
Жарым саат туралбайт.
Куралайканды, Зарлыккан,
Учкаштырып артына.
Алибетте жетишет,
Бир биринин баркына.
Ыкчамдап келе жатышат,
Жетсек деп эрте калкына.
Куралайга элестейт,
Ак сүтүн берген апасы.
Жана көзгө элестейт,
Акылман Күлбөс атасы.
Эне менен атаны,
Эңсебеген жан болбойт,
Сөзүмдүн жоктур катасы.
Эсепсиз шашып баратат,
Эки жагын каранбай.
Зарлык менен Куралай,
Экөөбү бир адамдай,
Барган сайын гүүлөнүп.
Гулсарат жүрөт шамалдай.
Тулпарда така жок болгон,
Сыр билдирбей жорголоп,
Чыдап барат кайран мал,
Туяктан каны шорголоп.
Эл ичине келгенде,
Аттын башын имерди,
Сүйүнчүлө канча деп,
Чабарманды жиберди.
Атты минген чабарман,
Аламан сөзгө көнөбү.
Атырылтып жөнөдү,
Кубаптам деп төрөнү.
Сүйүнчүгө баратат,
Сүйүнгөнүн көрөлү.
Үзө коюп ат башын,
Кандын кирди шаарына.
Сүйүнчү деп кыйкырат,
Калаада элдин баарына.
Андан өтүп чабарман,
Кырк жигитке барды дейт.
Сүрдөнүү деген анда жок,
Бакырыкты салды дейт.
Сүйүнчүлөп Жайнактын,
Баш кийимин алды дейт.
Кудуңдап Жайнак сүйүнүп,
Кубанган бойдон калды дейт.
Кирип барды чабарман,

Күлбөскандын кашына.
Отурат эле нес болуп,
Эч нерсе кирбей башына.
Сүйүнчүлөп чабарман,
Жакынырак барды дейт.
Сүйүнчүнүн себебин,
Баяндап айтып калды дейт.
Жалгыз кызың Куралай,
Күйөрүң келди сүйүнчү.
Аркасынан Зарлыккан,
Күйөөбүң келди сүйүнчү.
Жалгыз кызың Куралай,
Балдарың келди сүйүнчү.
Кыз жанында Зарлыккан,
Балбаның келди сүйүнчү.
Чолпондой кызың Куралай,
Асылың келди сүйүнчү.
Кара дөөнү өлтүрүп,
Баатырың келди сүйүнчү.
Ардактап баккан Куралай,
Уларың келди сүйүнчү.
Кара дөөнү өлтүрүп,
Бел кылып жүргөн Зарлыккан,
Уланың келди сүйүнчү.
Кызда болсо Куралай,
Тынарын келди сүйүнчү.
Кара дөөнү өлтүрүп,
Кан күйөбү Зарлыккан,
Чынарың келди сүйүнчү.
Баатыр экен Зарлыгың,
Бирге келди Куралай.
Өз оозунан угарсыз,
Өгкөргөн иши бир далай.
Сүйүнтөйүн деп келдим,
Бир минут токтоп туралбай.
Чакыр деди Күлбөскан,
Жайнак чечен жоромду.
Корккондон жаман сүйүнгөн.
Нес боло түшүп оңолду.
Бала деген оңойбу,
Ордунан тура калганы.
Кантип адам токтолот,
Аман келсе ардагы.
Чабарманды кучактап,
Бетинен өөп алганы.
Шалдырай түшүп Күлбөскан,
Кете түштү дарманы.
Ойлой койду Күлбөскан,
Көңүлдөшү жакканды.

Жаркырай түшүп кабагы,
Топтой калды акылды.
Жан курбусу Жайнакты,
Экинчи жолу чакырды.
Кадимкидей каткырып,
Жылаңбаш кирди Жайнагы.
Сүйүнгөндөн ыйлашып,
Кучакташып экөөбү.
Кайгынын баарын айдады.
Жаш кезимден бер жакка,
Убазир түгүл кансыңго,
Бир сырдашым сен деди.
Абийир болду ойлочу.
Куралайкандын келгени,
Кызын, үчүн марттык кыл,
Сүйүнчүлөп келгенге,
Сураганын бер деди.
Он күнү тарттым уктабай,
Күнү түнү кайгыны.
Ар нерсе болду санаамда.
Бузуктун иши курусун,
Наалат айтам мен дагы.
Тынчы жок ушул заманга.
Чабарман менен аяшты,
Байбичеге жиберчи,
Кубанып калсын аларда.
Макул Күлбөс досум деп,
Жайнак турду чиренип.
Чабарманды ээрчитип,
Колдон кармап имерип,
Аялы менен баланы,
Байбичеге жиберип.
Кайта келди Күлбөскө,
Көңүлү көккө тирелип.
Касам урган ал дөөнүн,
Ак-Жар эле турагы.
Алыс жерден экөөбү,
Аман келген убагы.
Жалгыз эле Куралай,
Каныңдын жалгыз чырагы.
Азырынча алардын,
Алдынан тосуп чыгалы,
Аман көрүп экөөбүн.
Арызы болсо угалы.
Чубап чыкты бардыгы,
Бир саат өтпөй арадан,
Күтүрөшүп жүрүшөт.
Көчөгө батпай аламан
Көпчүлүк эли кубанып,

Көрсөк деп ар кнм самаган,
Эки жакка тизилип,
Калың эл турат жарга окшоп.
Келе жатат экөөбү,
Булуттан чыккан айга окшоп.
Эчкирип келет Куралай,
Энесин көргөн тайга окшоп.
Элин көрүп эрке кыз.
Ээрип кетти майга окшоп.
Калың элди тыялбай,
Кырк жигит кыйла шашышты.
Жан жабыла пош-поштоп,
Кандын жолун ачышты.
Жайнак менен Күлбөскан,
Кайрат кылып басышты.
Кемпири топтон суурулуп,
Бир чыңырып алды дейт,
Куралайканды кучактап.
Апасы баса калды дейт.
Зарлыккан менен Күлбөскан,
Кучакташып калды дейт.
Бетинен өөп баланын,
Бир жылмайып алды дейт.
Күлбөскан экинчи жолу күлдү деп,
Эл оозунда калды дейт.
Ак сарайга киргизип,
Ортого алды баланы.
Суктандырат адамды.
Жаркыраган жамалы,
Кемитпей кошпой сөз айтат.
Улуу тоодун адамы.
Биринчи айтты Зарлыккан,
Кайберен жолго салганын.
Жанада айтты калтырбай.
Кайсы жол менен барганын.
Дагы айтты суратпай,
Кара дөөнүп күлгөнүн.
Гүлсары ат менен сүйрөтүп,
Эки күнү жүргөнүн.
Дагы айтты Кара дөө,
Нааразы болуп турганын.
Аны менен күрөшүп,
Аңгеме дүкөн курганын,
Уктап кеткен чагында,
Кайберен жардам кылганын.
Буларды айтып жатканда,
Эсине түштү Сараты.
Кайда барса канаты.

Кандай болду деп ойлонду,
Бутундагы жараты.
Атымды көрүп келсем деп,
Көпчүлүктөн суранат.
Атына ээ болду деп.
Күлбөскан ичтен кубанат.
Көрөйүн деп тулпарды,
Жайнак кошо жөнөдү.
Ызат кылат баардыгы,
Жашта болсо төрөнү.
Окуранат Гүлсары ат.
Ичи ичине катыптыр,
Жабдыгынын баардыгы,
Булчуң этке батыптыр.
Эми кандай болот деп,
Зарлык айтып туруптур.
Бу сапар мага бергин деп,
Жайнак кызмат кылыптыр.
Чечүүгө болбойт шарт кесип,
Куюшканын алды эле.
Соору чычаң териси,
Кошо кетип калды эле.
Кош басмайыл чечкенде,
Көргөндөр чочуп кетти дейт,
Эптеп тартып алды эле,
Боор эти кошо кетти дейт.
Жана кесип бычактап,
Көмөлдүрүк алды дейт,
Төшүндөгү териси,
Кошо кетип калды дейт.
Ээр токум жайдактап,
Ичмегин жулуп алды дейт,
Кырарканын териси,
Тамам кетип калды дейт.
Сагалдырык чечилип,
Жүгөнүн жулуп алды дейт,
Баш териси жок болуп,
Балакет болуп калды дейт.
Жетелесе жүрө албайт,
Төрт туяктан кан чыгып,
Бети менен баскандай.
Корумташты жыңайлак,
Басып бара жаткандай.
Акылман Жайнак жетелеп,
Караңгы тамга киргизди.
Килем төшөк салдырып,
Камбылдыгын билгизди.
Күлбөскан жарпы жазылып,
Олтуруп алып тагына.

Ачык айтып өз оюн,
Акыл салат баарына.
Жайнак чечен кырк жигит,
Жакын кел деп жаныма.
Бакыт байлык адамда,
Ынтымак болсо жоголбойт.
Кара ниет адамдын,
Кадимтен иши оңолбойт.
Акылымды алдыңар,
Додолоп эч ким келбеди.
Асылганга айлыман,
Чычкак улак бербеди.
Ынтымагың бар экен,
Беттешкен душман жеңбеди.
Канча жыл кылдым кандыкты,
Калкымдын карды ток болду.
Аз күнү тарттым азапты,
Ичим күйүп чок болду.
Душмандык кылган кара дөө,
Өзүнөн өзү жок болду.
Жаш кезимен бер жакка,
Жакшылыкка беттеймин,
Менде дагы мээнет көп.
Кыйналып калса элимди,
Күнү, түнү эстеймин.
Эл бактысын кетирсем,
Талпынган менен жетиеймин.
Өзүмдөгү байлыкты,
Баарыңардан жашырып,
Бир жакка алып кетпеймин.
Ак ниеттүү адамдын,
Айткан сөзү эм болот.
Жамандык түшсө башыңа,
Калыс киши дем болот.
Казына байлык алтын так,
Баарыбызга тең болот.
Жанымдагы кырк жоро,
Кенен салгын пейлиңди.
Жарды, бай деп бөлбөгүн.
Жыргатып ташта элиңди,
Калкыма казна чачсам деп,
Карыяңдын ою бар,
Карыганда көргөнүм,
Куралайкандын тою бар.
Колумда малды аябайм,
Калкым үчүн сойуңар.
Өзүңөр билип кылгыла,
Бирдей көрөм баарыңды.
Дубанбек кылып алгыла,

Жайнак чечен карыңды.
Адамдар көөнү ачылсын,
Жасаткыла шаарыңды.
Ынтымагыңа ишенем,
Эч ким кылбайт тарлыкты.
Ак сакалың бу тойго,
Жайнак айтсын жарлыкты.
Мен үчүн жакшы күткүлө,
Күйөө балам Зарлыкты.
Куралайкандын бул тоюн,
Эл эркине салды дейт.
Көпчүлүктүн милдети,
Жайнак чеченге калды дейт.
Он чакты чалды эрмектеп,
Күлбөскан жатып алды дейт.
Жайнак чечен баш болуп,
Элди иретке салганы.
Калкка жетер алтынды,
Казынадан алганы.
Кырк жигиттин кыйласы,
Чоң базарга барганы,
Түрлүү мөмө ташыды,
Көпчүлүктүн жардамы.
Келгенге кенен болсун деп,
Аябай малды союшту.
Кыз келин менен жигиттен,
Кызматчы кылып коюшту.
Конокторго даярдап,
Боз үйдөн тикти канчаны,
Ар бир үйдө бир саба,
Кымыз ташып чарчады.
Ортосуна от жак деп,
Жыйып койду арчапы.
Кемегени каздырып,
Катарлап казан астырды.
Калкка кенен болот деп,
Кырк жигитти жактырды.
Кемегенин салты деп,
Кериге улак тарттырды.
Келгендерди урматтап,
Кемеге байге чаптырды.
Ар уруудан эл келген,
Таңатса болот тамаша.
Сурнай керней тарттырып,
Сөөлөтүнө жараша.
Жыйырма, отузга баргандай,
Оюңдун түрүн санаса.
Жаркылдашып жүрүшөт,
Жар, агаин жакыны.

Тою кызып отуруп,
Аптага жетти акыры.
Боз өргөнү көтөрүп,
Күйөө кызга арнады.
Аппак кылып тукумдай,
Бордогон туурдук тандады.
Жасатып чебер устага,
Саймалап кылып каалганы.
Зарлыкканды колтуктап,
Кыз-келиндер жандады.
Ыраазы болду Зарлыкта,
Калбады ичте арманы.
Куралайканды апкелип,
Олтургузду жанына,
Шек келтирүү жарабайт.
Эр жигиттин багына.
Ушундай урмат көргөнү,
Ниетинин агыда.
Куралайкан, Зарлыкты,
Суктанып ар ким карады.
Кара дөөнү өлтүрүп,
Зарлыккан ишке жарады.
Ажыдарды жеңди деп,
Алкашып жатат баланы.
Нарк ушундай ал кезде,
Никесин кыйып тарады.

ЗАРЛЫК МУҢДУККА ЖӨНӨДҮ

Күндө кызык тамаша,
Үлпөттөн колу бошобой.
Чогулуп алат боз балдар,
Балалык пейил ошондой.
Кымызга кызып алышат,
Жарашыгы жагымдуу,
Атайы тандап кошкондой.
Өзү теңдүү жаш балдар,
Зарлыкты жакшы көрүшөт.
Чикилдек чаап топ ойноп,
Кыр-кырда чуркап жүрүшөт.
Арасында балдардын,
Зоңкоюп Зарлык дөө жүрсө,
Көргөн адам күлүшөт.
Жанын берет жаш балдар,
Жолдоштукка санаса.

Сөзү калыс Зарлыктын,
Достой көрөт ар бирин.
Көпчүлүк көзү тараза,
Кырк жигитке эркелейт.
Бир тууган болгон агача,
Кээде ойнойт балача.
Токтолуп калган адамдай,
Чоңдорго жүрөт жанаша.
Алптыгы менен акылы,
Айлына бүтүн тараган.
Куралайкандан кем көрбөй,
Кубанып жүрөт Күлбөскан,
Ичин жыйбайт баладан.
Көздү ачып жумганча,
Бир ай өттү арадан.
Бир күндөрү төшөктө,
Жатты эле Зарлык буралып,
Карындашы Муңдукту,
Түшүндө көрдү кубанып.
Кийимдин баары жыртылган,
Айрыгы жүрөт чубалып,
Аза түшкөн шапайып,
Бир тууганын сагынып.
Аралап жүрөт тоолорду,
Караган, шакка чалынып.
Көрө коюп Зарлыккан,
Артынан барат жалынып,
Карап турат мостоюп,
Көзүнүн жашы он тала,
Калган экен таарынып.
Акыбалын көргөндө,
Жүрөгү туйлап Зарлыктын,
Кете жазды жарылып.
Түшүнөн чочуп ойгонуп,
Баш көтөрө салганы.
Өпкөсү көөп калыптыр,
Бир үшкүрүп алганы.
Капа болду өзгөчө,
Кимдин тийет жардамы.
Уйкусу сак Куралай,
Чочуганын билди дейт.
Үшкүрүгүн укканда.
Тызылдап ичи күйдү дейт.
Бир шумдуктун болгонун,
Түшүндө көрүп койгонун,
Кайдыгер кылып күлдү дейт.
Эмине болду өзүңө,
Чочудуңго баатырым.
Үшкүрүгүң таш жарат,

Аны билип жатырым.
Акылың бар билесиң,
Жандан артык жакыным.
Сырыңды менден жашырба,
Сырттан туулган асылым.
Жаман түш көрсөн ачык айт,
Жакшылыкка жоруйун,
Закати* алтып башыңын.
Жүз үйүрбө ашыгым,
Ан үчүн сени такыдым.
Өпкөсү батпай өпкөгө,
Дагы үшкүрүп алганы.
Өзүнөн өзү бошоңдоп,
Оордунда эмес дарманы.
Ак көңүл алтын бала да,
Куралайкандын балбаны.
Калыңдык менен билдирбейт,
Ичинде көп арманы.
Сыр жашырбас сырттанда,
Сырын айта салганы.
Улуу тоодо туулуп,
Улар менен үндөштүк.
Карындашым Муңдук бар,
Кайберен менен сүйлөштүк.
Эгизим менин түгөйүм,
Ээн жерде бирге өстүк.
Бүгүн көрдүм түшүмдө,
Айтайынчы Куралай.
Коё албайсың албетте,
Капалыгым сурабай.
Түшүмдү айтып берейин,
Чыдабайсын угалбай.
Жалгыз менин тууганым,
Айтпастан кантип коёюн.
Түшүмдө Муңдук жүрүптүр,
Кийими жыртык жылаңбаш.
Кантип жыргап толоюн,
Сындалып жүрөт самсалап,
Садагасы болойун.
Өзгөчө мени сагынып,
Шапайып өңдөн азыптыр.
Алиге чейин эстебей,
Мени балакет шайтан басыптыр.
Аралап жүрөт тоолорду,
Караган, шакка чалынып.
Нары басты карасам,
Калган экен таарынып.
Менда чыдап туралбай,

Артынан барам жалынып.
Менден башка медеер жок,
Күткөн окшойт зарыгып.
Бир карасам жалгызым,
Карап турат мостоюп,
Көзүнүн жашы он талаа.
Көрөйүн деген он көзүм,
Айлансам жаным садага.
Кантип чыдап жүрөмүн,
Карындашым бир гана.
Ушуну айтып Зарлыккан,
Башын жерге салганы.
Жападан жалгыз карындаш,
Алыста калса ардагы.
Башын чайкап тиштенип,
Оозунда турат бармагы.
Жооп күткөн немедей,
Унчукпай туруп калганы.
Жакшы болсо жолдошуң,
Кыйындык кетет башыңдан.
Муңайа түшүп Куралай,
Кабагы кайра ачылган,
Кеңеш берет Зарлыкка,
Аялдан чыккан акылман.
Түшүңдө көрсөң Муңдукту,
Касиети бар экен.
Жаман кийим кийгени,
Башына келген бак экен.
Тарынганы Муңдуктун,
Энсеп жүргөн чагы экен.
Ыйлаганы күлгөнү,
Экөөбү кылды акылды.
Өзүң бергин насаатты,
Жөнөтөлү баатырды.
Ээн үйгө чакырып,
Элден бөлүп алышты,
Барсаң баргын балам деп,
Насаатын айтып калышты.
Эптүү Жайнак Зарлыкка,
Барсаң балам бар деди.
Жолуң болсун жорткондо,
Жоргодон тандап ал деди.
Бир тууганың турганда,
Барбаганда эмине.
Калыстык сөздү айтайын,
Кулак сал менин кебиме.
Балалык кылып кирбегин,
Дос душмандын кебине,

Жаман жолго жүрбөгүн.
Шек келтирип тегиңе.
Узак жолго саласың,
Бир кудай ачсын багыңды.
Эчен түрлүү иш болот,
Эсен койсун жаныңды.
Дос душманга сындырба,
Окшошкон эки чалыңды.
Кайра келип күтүп ал,
Эсеби жок малыңды.
Өзүңдөн эч ким талашпайт,
Минип ал алтын тагыңды.
Камылгасы шай экен,
Күчтү жорго алдырып.
Казынадан тандатып,
Күп жарагын шай кылып,
Куралайкандын чоң куржун,
Канча кийим салдырып.
Кымбат баа ар бири,
Көргөндүн көзүн талдырып.
Кары жаш бата беришти,
Баланын бактын жандырып.
Жаз болгондо дайра суу.
Ташкандай болуп баратат.
Өз оюнда бир белден,
Ашкандай болуп баратат.
Артынан издеп куугунчу,
Шашкандай болуп баратат.
Берендер беттеп чыгалбас,
Арстандай болуп баратат.
Улуу тоону этектеп,
Улам алга чамдаган.
Эчен түрлүү кийим бар,
Азык оокат камдаган.
Куралайкандын чоң куржун,
Эптей албайт эки адам,
Зарлыктан башка салбаган.
Жарак, жабдык, ат абзал,
Оордунан тандап арнаган.
Алпатандай Зарлыкта,
Ошончо жүктү көтөрүп,
Балбан жорго талбаган,
Жылкыдан чыккан күчтүү деп,
Жактырып Жайнак кармаган.
Жүрүп барат жаныбар,
Агын суунун шарындай.
Жал куйругу төгүлгөн,
Өзөндүн ноода талындай.
Бузук жерде буйдалбайт,

Өйдө ылдый кагылбай.
Катуу келет талбастан,
Жоргосунан жаңылбай.
Өзөн сууну токойду,
Бойлоп барат Зарлыккан.
Ат үстүндө талпынып,
Ойноп барат Зарлыккан.
Карындашы Муңдукту,
Ойлоп барат Зарлыккан.
Жоргону түштө чалдырат,
Курсагы ачып баратса,
Күүгүмдө токойм деп алат.
Талаада түнөш адатта,
Таң ашырып оттотот,
Жолго чыгат таң атса.
Турмушун ойлоп Муңдуктун,
Терең санаа ой менен,
Өмүрдө өткөн кыйындык.
Оңдой албай кол менен,
Шашып барат Зарлыккан.
Өзү көргөн жол менен,
Турагына Муңдуктун,
Жетип барды жакындап.
Жол арыбайт шашканда,
Жоргонун буту такылдап.
Жолугушуу оңойбу,
Жүрөгү согот лакылдап.
Күн-түнү онлоп Муңдук да,
Зарыгып жолду караган.
Эңсегени Зарлыккан,
Көзүн албайт талаадан.
Биринчи жеке калышы,
Эки ай өттү арадан.
Ойлогон ою чартарап,
Олтурат эле бугулуп,
Дүбүртүн угуп жоргонун,
Көрө коюп Зарлыкты,
Алдынан чыкты жүгүрүп.
Эңсеген эки бир тууган,
Көңүлдөрү жайланып,
Көлдөй толкуп калышты.
Сүйлөшүүгө кеп келет,
Калиттүү* куржун бек келет.
Санагандай көрсөтүп,
Зарлыктын сөзү эп келет.
Зээн салат зерикпей,
Зарлыктын Муңдук жөлөгү.
Сарамжалын кетирбей,

Бир баштан ачып көрөлү.
Азыгын алып чыгышып,
Биринчи татты мөмөнү.
Кудуңдашып сүйүнүп,
Куржунду жана карашып,
Көйнөккө кезек келиптир,
Көз менен көрүп санашып,
Көк гүлдүүсүн кийди эле,
Көкөлөй түштү жарашып.
Жана колун салышып,
Шөкүлө, жоолук алышты,
Чекеси кундуз төбөлү,
Аң-таң болуп калышты.
Башына Муңдук кийгенде,
Каткырып күлүп калышты.
Жана суурун алышса,
Калош, маасы чыкгы дейт.
Жибек ороп кийгенде,
Жылытат экен бутту дейт.
Амиркен маасы кычырайт,
Аны ушундай мыкты дейт.
Чоң куржундун ичинен,
Түйүнчөгү адынды.
Ача салып караса,
Акак* мончок табылды.
Ага канча сүйүнүп,
Ала коюп тагынды.
Нечен сонун буюмду,
Келген экен артынып.
Кундузу карыш белдемчи,
Жүрө турган айтылып.
Мундук карап турсунбу,
Кынай белге тартынып.
Алып чыкты акыры,
Кызыл кымкап чапанды.
Убагында алынган,
Кыдырып жүрүп базарды.
Аземдеп бүктөп салыптыр,
Кулбөскан кызы аманбы.
Базарлыкка көз тоюп,
Кыз эсепсиз сүйүндү.
Эчтеме сатпай апкелген,
Зарлыктын баркы билинди.
Келишимдүү Мундук кыз,
Кемтиги жок кийинди.
Муңдук кыздын сулуусу,
Перилердей түрдөнгөн.
Агасы бар жанында,

Алп кара куш сүрдөнгөн.
Кутулушту экөөбү,
Жылаңач жабыр жүргөндөн.
Эркинчи ойнойт тоолордо,
Жаш кезинен үйрөнгөн.
Өкүм комуз жол башта,
Жаңыртуу обон салалык.
Жан кейитме киши эле,
Жанчарканга баралык.

ЖАНЧАРКАН УУГА ДАГЫ ЧЫКТЫ

Аптада малды семиртчү,
Жетилген жердин тулаңы.
Сызып агат сымалтай,
Сай-сайдан аккан булагы.
Семирип калган убагы,
Эчки, теке куланы.
Ээси жок анын сурары,
Эч качан болбойт убалы.
Жарашыгы жаннаттай,
Жайдын толук убагы.
Камынгыла кырк жигит,
Кайберенге чыгалы.
Кенен бир ай жүрөбүз,
Кийиктин Кең Төр турагы.
Жөнөйбүз деди үч күндө,
Буйруктай болду бу дагы.
Баланча бери келгин деп,
Бирин бири чакырып.
Камылга дагы кыйын иш,
Кырк жигит жүрөт шашылып.
Аттарды кармаш керек деп,
Кээ бири жүрөт ашыгып.
Бир баштан бүтүр баарын деп,
Башчысы жүрөт бакырып.
Уста керек биринчи,
Жабылышып барганы.
Такала деп аттарды,
Омуруолоп калганы.
Жалгыз уста шашканда.
Көөрүгүн бири кармады,
Чоң балкасын алганы.
Така керек баарына,
Жабылып жатып калганы.
Кээ бири нөбөт* талашат,
Бар экен жаңжал салганы.
Күнү-түнү узанып,

Устанын жаны калбады.
Жана сүйлөйт башчысы,
Башында барбы акылың.
Айтпасам мени каарлайт,
Жанчаркандай баатырың.
Жаман көрбө кырк жигит,
Айтканын айтып жатырым.
Он киши менен баткыдай,
Бешөө болсун чатырың.
Ууга керек буюмдун,
Бири да эстен чыкпасын.
Эстегиле акырын,
Аттары анча көп экен,
Алты кап арпа алышты.
Ардактаган чоң дүрбү,
Ат дор бого салышты.
Жан казандан жетөөнү,
Кийизге ороп таңышты.
Кап-кап кылып нан алды,
Ансыз оокат болобу.
Барган жерде эт болот,
Туз албастан коёбу.
Самынды салды калтырбай,
Жуунат окшойт ноёну*.
Кумган, чайнек, пияла,
Чай ичпестен коёбу.
Май, чай жана канттарын,
Дасторконго ороду.
Жатса, турса сый менен,
Жанчаркан болот коногу.
Бир ай тоодо жүрүшкө,
Үч күндөн бери бүлүндү.
Шибеге, тасма, чидерди,
Бир жигит алып жүгүрдү.
Эми түгөл болду деп,
Камбылдары сүйүндү.
Болсо экен деп тезирек,
Башчынын ичи түтпөдү.
Сарамжалын келтирип,
Он беш атка жүктөдү.
Камылга ушул болот деп,
Башкасына күтпөдү.
Адеп менен кырк жигит,
Алдына салып төрөнү,
Тараза жылдыз батканда,
Таңга маал жөнөдү.
Кийин жакта көрөбүз,
Кандай болот өнөрү.
Чогуу бара жатышат,

Чоң кербендей көлөмү.
Кеч бешим болгон убакта,
Көңтөрө жетип калды эле.
Кийиктер жүрчү жерине,
Чоң дүрбүнү салды эле.
Элүүдөй эчки жүрүптүр,
Дүрбүчү көзү чалды эле.
Бөжөңдөшүп беш мерген,
Жакын жетип барды эле.
Кароолго илинип,
Алтообун атып салды эле.
Ошол кезде Зарлыккан,
Ичинде бугун чыгарып.
Кийиктерди кайтарып,
Ойноп жүргөн буралып.
Көлөкөдө отурган,
Оттогонуна кубанып.
Мурун көргөн Зарлыккан,
Чубаган элдин катарын.
Ойлогон эмес кишилер,
Кийикти келип атарын.
Эми көрдү булардын,
Кылып турган чатагын.
Мергендер дагы билишпейт,
Зарлыккандын атагын.
Ачуулу Зарлык ыргыды,
Жүрөгүн ок тешкендей.
Адам дебейт буларды,
Кырк жигиттен сезгенбей.
Бир кыйкырып жиберди,
Жер силкинип кеткендей.
Кийиктин көрүп өлүгүн,
Зарлыккан шашып бүлүндү.
Казандай ташты колго алып,
Кырк жигитке жүгүрдү.
Алыстан таамай урду эле,
Алдыңкы аты бүгүлдү.
Зарлык ойлойт буларды,
Кайдан чыккан ноён деп.
Тирүү коюп өздөрүн,
Аттардын баарын соём деп.
Койдой ташты колго алып,
Кыйла жерден урду эле.
Экинчи аттын башы жок,
Талкан болуп түрдү эле.
Чур дей түштү кырк жигит,
Чымындай жанга күч келет.
Зарлыктын аткан таштары,
Мынтыктан* бетер түз келет.

Үчүнчү атты жамбашка,
Алыстан туруп койду дейт.
Талкаланып үчүнчү ат,
Ээси тирүү болду дейт.
Төртүнчү атты урганда,
Экиге аны бөлдү дейт.
Камгактай учуп ээси,
Көр азабын көрдү дейт.
Жана келип койдой таш,
Бешинчи атка жетти дейт.
Майдаланып бешинчи ат,
Ээси чалкасынан кетти дейт.
Жана бир таш зыркырап,
Алтынча атка барды дейт,
Телпектей учуп ээси,
Ал ат майдаланып калды дейт.
Атырылып Зарлыккан,
Алты эчкини тороду.
Кайберендин уругун,
Калтырбай айдап жөнөдү.
Каяша кылар жан барбы,
Кара дөөдөй көлөмү.
Каршылык кылбай жок болду,
Кырк жигиттин өнөрү.
Жаман жолдо жалт берип,
Кырк жигит качып турганы.
Нес боло түшүп Жанчаркан,
Бир да буйрук кылбады.
Сынын көрүп баланын,
Сыртынан карап турганы.
Кандыгын бала сыйлады,
Ак сакал деп урбады.
Жанчарканды өрттөдү,
Айдай болгон бир жигит,
Күлүмсүрөп турганы.
Жылт коё түшүп жок болду,
Бир каяша кылбады.
Ата бала мээрин,
Кандайча кылып актайсың.
Жүрөктө жүрөт билинбей,
Издеген менен таппайсың.
Тааныбасада атаны,
Жүрөккө мээри тартылат.
Аны үчүн жаман жакка баспайсын
Балаң, жаман чыкса да,
Колуң барбайт урганга,
Бирөөгө да айтпайсың,
Буюмдай болуп көрүнүп,
Колуңда турса ал мээр,

Миң, тилла* пулга сатпайсың.
Эгер билсе Жанчаркан,
Садага болуп тынбайбы.
Зарлык билсе атага,
Өлгөнчө кызмат кылбайбы.
Алар жамандыкка бара албайт,
Чынында көздөрү билип турбайбы.
Бир аз карап Жанчаркан,
Үмүтүн үздү баладан.
Кырк жигит жок жанында,
Алды артынан тараган.
Канчасы өлдү алардын,
Киши жок аны санаган.
Сай сайда жүрөт бекинип,
Ушундай болот аламан.
Жанчарканды көргөндө,
Чубап келе баштады.
Эси чыгып калыптыр,
Зарлыктан коркуп качканы.
Бадалга барып бысыптыр,
Узак качпай шашканы.
Иреңи сары жез болуп,
Кээ бири көзүн жаштады.
Жан деген ширин карачы,
Бир кишиден качканын.
Түшө качкан көп экен,
Кууп жүрөт аттарын.
Шашкандыгын көргүлө,
Жаңылыш ташты басканын.
Сүйрөп келе жатышат,
Буту чыгып жатканын.
Сүрүлүп ташка жыгылып,
Томуйтуп алган баштарын.
Как* бутакка үрүнүп,
Айыртып алган шалбарын.
Аттуу качып алыска,
Кайрылып карап турган бар.
Тегеренип жыгылып,
Тизесин ташка урган бар.
Кокустан бутун сындырып,
Көчүгү менен жылган бар.
Күлүк атка минишип,
Обочо жерде тынган бар.
Жүк жүктөлгөн он беш ат,
Он беш жерге барыптыр.
Үркүнчөгү көп эле.
Каптын баарын жарыптыр,
Ада* болуп арпасы,

Ат торбосу калыптыр.
Зарлыктын үркүп ташынан,
Да бир ат майып болуптур.
Дасторкону чубалып,
Корумга оокат толуптур.
Нан, канттары төгүлүп,
Чай, майлары көрүнүп,
Жайыл дасторкон болуптур.
Казак табак калдырап,
Сайга барып толуптур.
Чатырлар жатат жайылып,
Алаамат мындай болуптур.
Кыйлада барып жыйылды,
Араңдан атын кармашып.
Бу кандай иш болду деп,
Бир бирине жармашып.
Дөө пари* дейт кээ бири,
Адамга калган алмашып.
Кээ бири айтат бул өзү,
Чын кайберен тукуму.
Жактырбай койду карачы,
Билбейсиңби ушуну.
Кымкуут болуп калдыңар,
Кандай курган неме деп.
Бардыгын катар тургузуп,
Жанчаркан кирди жемелеп.
Кайберен деп кээ бириң,
Дөө, пари деп жатасың.
Кырк жигит болбой куруп кал,
Бир кишиден качасың.
Мерген болбой куруп кал,
Качасың артка карабай.
Сандалып келдиң бекерге,
Бир атышка жарабай.
Айдап кетти кийикти,
Адам деп сени санабай.
Алды алдыңан жок болдун,
Атыңарга карабай.
Келе албайт эле жаныңа,
Чогуу турсаң тарабай.
Кырк жигитти жемелеп,
Кызыл тилин бош койду.
Ачуулуу чыкты бир киши,
Антпесе Жанчар токтойбу.
Калыс сөздүү, шок киши,
Эдил деген бар эле.
Байлык, дөөлөт агаин,
Жанчарканга жакын жан эле.
Эдил бир аз кейиди,

Элге ак нээт жан эле.
— Ак сакал болуп калганда,
Уу сөзүң чачып балдарга.
Акшыңдай бербе дагы эле,
Кызмат кылат кырк жигит,
Качанкы кегин бар эле.
Айдаган кийик баланы,
Көзүң менен сен көрдүң.
Бир жакка кеткен жерим жок,
Аныңы дагы мен көрдүм.
Айбаттуу арстан бала экен,
Ала тоого тең көрдүм.
Дөө, пари дешти ушуну,
Дөөпарас* болуп калбасаң,
Угасыңбы ушуну.
Кайберен деди ушуну,
Кадимки адам тукуму.
Бутуна барып жыгылбай,
Сөзүңдүн жаман кычыгы.
Кыяматтык балам деп,
Ата болуп албадың,
Качырдың колдон кушуңду.
Жамалын көргөн ээрийтко,
Айдай сулуу неме экен.
Бир себеп менен бу жерге,
Ооп калган шер экен.
Түрук кылса бир жерде,
Түгөнбөгөн кен экен.
Кырк катының биригип,
Кыйкырса мындай туба албайт.
Түбүндө кеткен берекең,
Арданбастан угуп ал,
Калыс сөз айткан мен экен.
Кызырлуу шердин бири экен,
Кайберенге жагыптыр.
Мээри түшөт тим эле,
Эчкини койдой багыптыр.
Эчки теке дебестен,
Артынан ээрчип алыптыр.
Тоолордо сансыз кийикти,
Өзүмдүк кылып алыптыр.
Оомат келген сагада,
Жаш кезиңден баш болдуң.
Сабыр керек адамга,
Дөөлөтүңө мас болдуң.
Баланы байкап карачы,
Сен канберен менен кас болдуң.
Күрөшкө түшсө жыгылгыс,
Баланы ат үстүнөн эңе албайт.

Биз эмес нечен падышалар,
Биригип келсе жеңе албайт.
Эрегишпей балага,
Угуп тургун сөзүмдү.
Улуу деп сыйлап жатпайбы,
Уйпалап коёт өзүңдү.
Алптыгын өзүң көрдүңго,
Таңган жок сенин көзүңдү.
Жигиттерге асылбай,
Жыйначы акыл эсиңди.
Ушу турган кырк жигит,
Чеңгелине толобу.
Табаңы сенин кандырып,
Чеңгелдеп койсо болобу.
Эңгездердей балага,
Эрегишкен оңобу.
Касиети бар экен,
Ал кайберендин коногу.
Кармашып калсак кокустан,
Адам деп бизди ойлойбу.
Кол курап келчи көрөйүн,
Калкыңдын баарын жойбойбу.
Касташып калсак балага,
Кыркыбызды шашпастан,
Койчо басып сойбойбу.
Пейли кенен бала экен,
Беттешип пенде жеңбеген,
Менин да ичим сыйрылды,
Сүйлөшпөй калдык шер менен.
Кайгырган менен пайда жок,
Табылбайт эми эсеби.
Сырттан эрге жолугуп,
Келди эле бир кезеги.
Капа болбо Жанчаркан,
Калбайлы мында кетели.
Жүрүшүбүз бул болду.
Намыс жагын карайлы,
Талаада кандай иш болду.
Жерге көмүп салайлы,
Дос душман, күлкү кылбасын,
Түн жамынып барайлы.
Капа болуп Жанчаркан,
Бир үшкүрүп койду дейт.
Түндөп элге барууга,
Айласыз макул болду дейт.
Керектүү кээ бир буюмду,
Сайдан издеп тааптыр.
Арпа, нан, оокат жок болуп,
Жеңилденип калыптыр.

Алты жөө жигитти,
Кокуйласа болбостон,
Ат үстүнө салыптыр.
Жүрө албайт деп буларды,
Жетелешип алыптыр.
Түндөп жүрүп отурду,
Түнөшкөн жок талаада.
Таңга маал болгондо,
Жетип барды калаага.
Мээри түштү Жанчардын,
Тоодогу жүргөн балага.
Көзүнө көзү түшкөндөй,
Ичинде болот садага.
Ичи күйүп бүк түшту,
Ар бир иш келип санага.
Жанына келип калчудай,
Дагы эле үмүт үзбөдү.
Жанчаркандын балага,
Биринчи мээри түшкөнү.
Барсамбы деп артынан,
Бир пейили октолот.
Таба албаска көз жетет,
Амалсыздан токтолот.
Күлүмсүрөйт көздөрү,
Ичи күйүп чок болот.
Жамалы күлүп тургансыйт,
Жалындап жүрөк өрт болот.
Ширин болот турбайбы,
Адамзаттын баласы.
Колунан келип турсада,
Урбаганын карачы.
Көзүн жумат Жанчаркан,
Баланын кейпи баягы.
Кыялы кыркка бөлүнөт,
Эмне үчүн мени аяды.
Кайра көзүн жумганда,
Көзүнө түшөт көздөрү.
Шерик болот сүйүүгө,
Элиңдин айткан сөздөрү.
Атайылап Жанчаркан,
Көзүн жумуп коёт дейт,
Жамалы келип жанына,
Жыттагандай болот дейт.
Бирөө менен сүйлөшпөйт,
Оордунан жылбады.
Эсине келбейт кырк катын,
Жатканынан турбады.
Оюн күлкү тамаша,

Оюна келбейт Жанчардын,
Күлүп кабак ачпады.
Таарындай баарына,
Балакетти баштады.
Бирөө менен сүйлөшпөйт,
Бир апта болду жатканы.

МУҢДУК, ЗАРЛЫККА БАКТЫЯРДЫН БАРЫШЫ

Эл оозунда элек жок,
Жаман кеп жерде жатабы.
Онбогондой угулат,
Оозу менен басабы.
Кырк катынга угулган,
Зарлыккандын чатагы.
Балакет кылып айтышат.
Баладан көргөн жапаны,
Айдай сулуу ак бала,
Кайберен менен жүрөт деп.
Адамдарды тоготпой,
Кырк жигитке күлөт деп.
Ойдогудай алп экен,
Оң миң колду сүрөт деп.
Алптыгы менен акылын,
Көргөндөй айтып сүрөттөп.
Ышкы түшүп балага,
Такыр чыкпай талаага,
Жанчар ичи күйөт деп.
Өмүрү чыкпай эсинен,
Жүрөгүндө жүрөт деп.
Тарки* дүйнө кылабы,
Кудай өзү билет ден.
Жолобой жүрөт кырк катын,
Жонунан кайыш тилет деп.
Кадырлуу менин каным деп,
Менменсинип турушчу.
Азем менен чай куюп,
Ар бири кызмат кылышчу.
Адебин сактап ар убак,
Арты менен чыгышчу.
Жигиттерден сурашып,
Кандан кабар алышты.
Жактырбады Жанчаркан,
Амалы куруп калышты.
Бактыярды чакырып,
Эжекелеп жабышты.

— Жанчарканды кыйнады,
Улуу тоонун уланы.
Оңбогондой баланын,
Кайсы жер экен турагы.
Жоголуп жүргөн баланын,
Жок бекен таап сурары.
Айтышып келди кырк жигит,
Кантип бизди алдасын.
Сыйкырчы болсо кокустан,
Балакетти салбасып.
Шаарыбызды жутуучу,
Ажыдаар болуп албасын.
Жерге жүкпай жүрөт дейт,
Каракчы болуп калбасын.
Качантан бери ал бала,
Кайберен менен жүрдү экен.
Кап каяктан үйрөнүп,
Кийиктин тилин билди экен.
Каныбызды тоготпой,
Кай себеп менен күлдү экен.
Элсиз ээн талаада,
Кандайлыктан жүрдү экен.
Же болбосо ал бала,
Албарсты, дөө, пери бекен.
Ар нерсе болуп көрүнгөн,
Учуп жүргөн жел бекен.
Адам болсо ал бала,
Жерин таштап бул жакка,
Желип кайдан келди экен.
Кандуу журтту ал бала,
Кандайлыктан жеңди экен.
Кыркыбыз тең сыйлайбыз,
Тоого барып келсеңиз.
Кандай шумдук болсо да,
Аныгын билип берсеңиз.
Бир амалын табарсыз,
Көзүңүз менен көрсөңүз.
Канча жүрсөңүз эркиңиз,
Тоо аралап жүрсөңүз.
Аман эсен келсеңиз,
Аныгын билип алалык.
Камтама болбой кырк катын,
Кубаттанып калалык.
Каргашалуу иш болду.
Каныбыз жатат карарып.
Ачылар бекен кабагы,
Арстандын көөнү агарып.
— Силер үчүн кырк айым,
Ажалга каршы барамын.

Мен дагы уккан болчумун,
Ал баланын кабарын.
Ишенип кой бийкечтер,
Анык болду барарым.
Бактыярдын билесиз,
Андайды жолго саларын.
Каракчы болсо чын эле,
Кармап байлап аламын.
Камтама болбо айымдар,
Дөөнүн да табам амалын.
Такыр алым жетпесе,
Ширин сөз менен имерем.
Басбас кылып бу жерди,
Барса келбес жиберем.
Тездик менен жөнөйүн
Камынып кокус калбасын.
Кармап калар бекен деп,
Качып жолго салбасын.
Түрлүү-түрлүү мөмөдөн,
Көз көрүнө алды дейт.
Камынып эртең жөнөйм деп,
Кайкаңдап жөнөп калды дейт.
Жумшаган өзү Зарлыкты,
Анык билди келгенин.
Күн чыгышка кетти эле,
Көрдү деп далай элдерин.
Өз оозунан угармын,
Далайларды жеңгенин.
Кайткан окшойт мээнетим,
Талаага кетпей эмгегим.
Түн ортосу болгондо,
Эсине алып уктады,
Эки бирдей эрмегин.
Бактыярдын түшүндө,
Бир аксакал туруптур.
Керет элең Бактыяр,
Кебимди менин угуп тур.
Балдарга бара жатасың,
Айтканымды кылып тур.
Айнек жаан күзгү бар,
Адам ааламды көрөт көз менен.
Өткөн ишти баяндап,
Айтып турат сөз менен.
Эмне болуп жатканын,
Билет акыл эс менен.
Ошону алган адамдын,
Иши келет оңуна,
Падыша болот ааламга.
Ал күзгү тийсе колуна.

Күн батышта Зилай тоо,
Ушул болсун эсиңде.
Узунунан созулган,
Күн батыш жак четинде.
Касиеттүү ал күзгү,
Урчуктун кула бетинде.
Таң маал болуптур,
Бактыяр оң жамбаштап толгонду,
Уйкусу канып калыптыр,
Сүйүнүч менен ойгонду.
Жибереийин деп күзгүгө,
Жүрөгүндө ойлонду.
Ишенчү эле түшүнө,
Балдардын бакты ачылсын,
Кудайым берип койгонбу,
Көп укчу эле Бактыяр,
Айнеки жаан атагын.
Бирок билчү эмес күзгүнүн,
Кайсы тоодо жатарын.
Болуп өткөн иштерди,
Өз оюнда эсептеп.
Узакта жаткан күзгүгө,
Зарлыгым талбай жетет деп.
Башынан өткөн иштерин,
Айнеки жаан чечет деп.
Күзгү кирип түшүнө,
Күчтү болду талабы.
Сагынган эле Бактыяр,
Эңсеген эки баланы.
Бактыярга кошулуп,
Эми дагы баралы.
Узак жолго камынып,
Жеңилденип алыптыр.
Айланган жолго жүрбөстөн,
Бөксө жолго салыптыр.
Зарлыкка баруу зарыл иш,
Зыпылдап жөнөп калыптыр.
Бардыгына белгилүү,
Бактыяр деген ким эле.
Аты аял дебесе,
Берендердин бири эле.
Кайраты жандан башкача,
Желдей сызат тим эле.
Чоң өзөндү жээктеп,
Бойлоп барат Бактыяр.
Канча токой бадалды,
Жойлоп барат Бактыяр,
Эки бала элесин.

Ойлоп барат Бактыяр.
Узаттым эле Зарлыкты,
Эмнелерди билди экен.
Эл ичине барганда,
Кандай кийим кийди экен.
Жакшыларга жолукса,
Кандай атты минди экен.
Узак жолдон келгенче,
Мусапыр болуп Муңдугум,
Кандай күндө жүрдү экен.
Кубанчын уккан алардын,
Өзү да күчкө толот дейт,
Көрүшкөнсүп аларга,
Кээде күлүп коёт дейт.
Таттуу кыял ой менен,
Узун жол кыска болот дейт.
Чарчоо деген ойдо жок,
Чандалашка барыптыр
Дандыр-Таш калып оң жакта,
Чоң жайыкка салыптыр.
Алыстан көрүп көзү курч,
Зарлык баатыр тааныптыр.
Куйундатып жоргону,
Таш-Булак ылдый салыптыр.
Бактыяр байкап караса,
Бир жорго келет зыркырап.
Зарлык экен мингени,
Этектери дыркырап.
Аттан түшүп Зарлыккан,
Экөөбү ыйлап буркурап.
Өпкөлөрүн басышып,
Сагынганын билдирди.
Самагандай сөз сүйлөп,
Энесин бала күлдүрдү.
Жөө басып Зарлыккан.
Парпыраган жоргону,
Бактыярга миндирди.
Кызыл-Таштын чоң үңкүр,
Ошого бала баштады.
Байкатпай түрүп Зарлыккан,
Бактыярдын көңүлүн,
Бир көтөрүп таштады.
Бир жүрсөң да ишенбейт.
Жомокчу сөзү калп келет.
Жоргого Зарлык жеткирбей,
Үңкүргө жакын апкелет.
Астында Зарлык алп келет,
Артынан жорго бат келет.
Жоргого минген энеси,

Зарлык балбан жөө келет.
Бактыяр сынап караса.
Анда мында бир басып,
Алдагандай дөө келет.
Көрө коюп энесин,
Муңдук кыздын шашканы.
Кайберендин сыңары,
Кабат-кабат аскадан,
Каргып-каргып таштады,
Жоргодон түшүп энеси,
Сагынган кызын басканы.
Бул экөөнү көргөндө,
Зарлыктын күлүп жатканы.
Арчага байлап жоргону,
Зарлык атынын бооруп чечти дейт.
Аска ташты аралап,
Экөөбү эки колтуктан,
Сүйөгөн бойдон кетти дейт.
Зыңылдаган аскадан,
Бактыяр башы айланса,
Ушу дагы кеппи дейт.
Мекен кылган үңкүргө,
Сүйрөп-сайрап жетти дейт.
Бактыяр байкан караса,
Көңүлгө үңкүр толуптур.
Көрүп келген Зарлыккан,
Жасалгалап коюптур.
Жеген менен түгөнбөйт,
Кайберендин азыгы.
Түрлүү оокат апкелип,
Айландырат башыңды.
Пээтинде кылдай кара жок,
Экөө тең адам асылы.
Кемчили жок булардын,
Тоодо жүргөн жазыгы.
Бактыяр бир аз дем алып,
Сөзгө кирип кетти дейт.
Сылык сөз менен айтышын,
Сырдашууга өттү дейт.
Сырын сурайт Бактыяр,
Жакшы көрөм кепти дейт.
Жашырбай айтты Зарлыккан,
Күлбөсканга барганын.
Оңу келип калыптыр,
Бир күлдүрүп салганын.
Кара дөөнү өлтүрүп,
Куралайканды алганын.
Калтырган жок Зарлыккан,
Кайберендин жардамын.

Дагы айтты Зарлыккан,
Мергендер кийик атканын.
Жашырган жок жаш бала,
Жайлаганын аттарын.
Сырым ушул энеке,
Бирин да ичке катпадым.
Бактыяр байкап карады,
Эрезеге жеткенин.
Суктанып угуп отурат,
Сүйлөп жаткан кептерин.
Куттуктап койду балам деп,
Аман эсен жеткенин.
Сейилдейт тоодо Бактыяр,
Артында эки чырагы.
Эки күн өттү арадан,
Жанынан карыш чыгабы.
Жарай турган ар ишке,
Жатып туруп сынады.
Эне деп турат эркелеп,
Муңдук болуп ынагы.
Баркына жетет күнү түн.
Балбан Зарлык кырааны.
Баласы жок Бактыяр,
Таркабайт асти кумары.
Энеси эмне дейт экен,
Эки үч ооз угалы.

ЗАРЛЫКТЫН АЙНЕКИ ЖААНГА ЖӨНӨГӨНУ

Ыраазымын Зарлыккан,
Айткан тилди алдыңар
Узак жолго жумшадым,
Күлбөсканга бардыңар.
Көрбөсө көсөм боло албайт,
Көп ишти билип калдыңар.
Чыдадыңар кыйынга,
Эми чырактай болуп жандыңар
Адам болуп не керек,
Алыска даңкың чыкпаса.
Касиети болобу,
Кармашканын жыкпаса.
Адамдын ошо начары,
Атыңды бирөө укпаса.
Жапайы айбан болбойбу,
Үңкүрдө жатып уктаса.
Зарлык балам кулак сал,
Көптү көрдүң эсиң бар.

Батырак билип аласың,
Алибетте сезим бар.
Кайран жаштык өрт болот,
Толуп турган кезиң бар.
Адамда акыл тараза,
Түшүнгүн айтар сөзүм бар.
Айнеки жаан күзгү бар,
Ааламды көрөт көз менен.
Ал күзгүнүн жаны бар,
Айтып турат сөз менен.
Алп урган нечен падышалар.
Аракет кылып жетпеген.
Азыр да турат ал күзгү,
Эчкимдин жетпейт дарманы.
Алп дөөлөр кылды аракет,
Бири дагы албады.
Ал күзгүнү ким алса,
Дүйнөгө болот падыша.
Ичинде калбайт арманы.
Улуу тоонун бийиги,
Зылай-тоо болсун эсиңде.
Узунунан созулган,
Күн батыш жак четинде.
'Түгөнүштө урчукта,
Анын куула бетинде.
Тоодон-тоону кыдырып,
Улап жүрүп таппайбы.
Узун кулак адамдан,
Сурап жүрүп таппайбы.
Түрлүү кыйын иш болор,
Тил алсаң балам барып кел.
Карындашың Муңдукка,
Белек кылып алып кел.
Далай кыйын нерсеге,
Жол жүргөндө көрөсүң.
Кайрат кылган жеңет дейт,
Сен дагы бир төрөсүң.
Жараткан берсин жардамды,
Пешенеңден көрөсүң.
Жолуң болсун жорткондо,
Бир айда келип каларсың.
Иренжибей бара бер,
Кара көөнүң агарсын.
Кечигип кетсең бир айдан,
Муңдук кабар аларсың.
— Кубанып Зарлык көрөм дейт,
Пешенеме келгенди.
Эми такыр токтобойм,
Энем келип дем берди.

— Тобокел барса барсын деп,
Муңдук дагы желденди.
Бактыяр айтат «жигит деп,
Ушундайды жеңгенди».
Бардыгын билген Бактыяр,
Шумдуктун баарын айтты дейт,
Ачылсың балам багың деп,
Батасын берип кайтты дейт.
Улуу тоонун уланы,
Узак жолго салмакка.
Ар бир ишти көрсөм дейт,
Бир кумардан канмакка.
Жоргону жолго суутуп,
Камынып жатат бармакка.
Эрикпеген эр экен,
Эки күнү камыңды,
Күчү ташып күүлөнүп.
Нар төөдөй чамыңды.
Аракет кылат Зарлыккан,
Ачса деп кудай багымды.
Муңдукта жүрөт күтүнүп,
Койсун деп аман жаныңды.
Диттегени узак жол,
Башкага көңүл бөлбөдү.
Ашып түшөт адамдан,
Балбандыктан өнөрү.
Баатыр экен Муңдукта,
Башка кыз болсо көнөбү.
Түнү менен сүйлөшүп,
Таңга маал жөнөдү.
Колунан чыккан Күлбөстүн,
Жарашыктуу жарагы.
Бала баатыр чынында,
Али дөөлөрдөй карааны.
Алдында жорго ойноктоп,
Алып учат баланы.
Жоргосу тынч башы элпек,
Бала кайдан жадады.
Басып өтөт күнү-түн,
Эчен тоо эчен талааны.
Ээн жерде баратат,
Көрбөдү эч бир калааны
Жетип келди бир күнү,
Кең-Булуң дегей жер экен.
Кайың тал терек ыргалат,
Аркандай айтсаң эп экен.
Тоолору тике капчыгай,
Айланасы бек экен.
Күн уяга батарда.

Жетип келди желденип,
Жатса отун көп экен.
Арасынан кайыңдын,
Турган экен билинбей.
Чөп алачык көрүндү,
Түтүн чыгат жүлүндөй.
Жоргону байлап кайыңга,
Басып барды шаңданып.
Алачыкка кирди эле,
Арсак тиштүү бир кемпир,
Карап турат таңданып.
Бир аз туруп отур дейт,
Зарлыкканга жалбарып.
Атыңы жакшы откоруп,
Бир тойгузуп ал деди.
Өзүң дагы дем алып,
Бүгүн мында кал деди.
Кандай ишиң болсо да,
Эртең менен бар деди.
Сүйлөшүүгө адам жок.
Мен да жалгыз жан деди.
Сылык сыпаа жүрүшкө,
Тартибин алган Күлбөстүн.
Далай уккан насаатын,
Жаман жолго жүрбөстүн.
— Пейилине ыракмат,
Кел дедиң мендей балаңды.
Алыстан келе жатамын,
Мен дагы айтам саламды.
Жалгызмын деп муңайба,
Мен болом сизге каралды.
Жатыркап келсем жат дедиң,
Кара көөнүм агарды.
Эми көрдүм биринчи,
Энекебиз аманбы.
Жайнай түштү Зарлыккан,
Кел дегенге кубанып.
Имерилип кемпирге.
Колун берди буралып.
Ушул жакты көрмөккө,
Келдим эле атайын,
Тилиңди алып энеке,
Эрмек болуп жатайын.
Жетелеп келип жоргосун,
Жал куйругун тарады.
Кеп кылып айта бербейли,
Машыгып калган баланы.
Жолдоштой көргөн жоргосун,
Өз көөнүнчө карады.

Узун түндү кыскартып,
Сыр айтышып турушту.
Алачыкта отуруп,
Аңгемени курушту.

КЕМПИРДИН ЧИЛЯК-ЧАЧМАДАН КЕҢ-БУЛУҢГА КЕЛИШИ

— Өткөндү айтып берейин,
Угуп тургун коногум.
Эсиңе алып сактагын,
Энекеңин жомогун.
Биз турган -жер чөл эле,
Амурга жакын жер эле.
Эсеби жок калың калк,
Бир падыша эл эле.
Ошол жердин атагын,
Чиляк-Чачма дер эле.
Мен өзүм калдык кыргыз уруудан.
Калкым абдан көп эле.
Ал кезде менин алганым,
Жыйырма беш жашта эле.
Бой саблати* келишкен,
Мергендиги башка эле.
Мергендигин аныктап,
Абжалил падыша угуптур.
Кыргоол атып берсин деп,
Баласын коштоп туруптур.
Жанында бар бир жоокер,
Балага кызмат кылыптыр.
Чырактай жаш бала экен,
Жоокери бар жанында.
Оокат кылып берет деп,
Ала кетти сүйүндүм,
Жыйырмада чагымда.
Асынган ак бараң,
Мергеним бар жанымда.
Үч күнү жүрүп биз жеттик,
Гапыр-Ниен дария бар,
Амурга куят этеги.
Токою толо кыргоол,
Көрүнөт көзгө кечеги.
Кыргоол атса кызыктуу,
Мылтык жарайт эрмекке.
Ууга чыгат үч киши,

Үйдө болом мен жеке.
Сарамжалын келтирип,
Кызыгамын эмгекке.
Уруксат алып чыгышкан,
Бир ай жүрүп келмекке.
Үйүр алып сүйлөшүп,
Шаңкылдайм эки балага.
Кыргоол жешке кызыгып,
Үч күн өттү арадан.
Төртүнчү күнү үчөөбү,
Кеткен эле шайланып.
Кыргоолду атып канатка,
Канжыгага байланып.
Аяшка тирүү алып барам деп,
Келаткан экен айланып.
Мага жакын калганда,
Балакетти баштады.
Эс алган кыргоол пыр этсе.
Семиз ат ала качканы.
Үстүнөн бала жыгылып,
Үзөңгүдө бүт калып,
Баланы сүйрөп таштады.
Ат карматпай турган болгондо,
Жөкөрү баланын атын бир атты.
Бала өлүп калыптыр,
Атын дагы тырайтты.
Болор иш болуп калды деп,
Жөкөрүн күйөөм жыга атты.
Эмеректи калтырбай,
Чатырды шашпай бүктөдүк.
Жөкөрүмдүн атына,
Сыйлай артып жүктөдүк.
Түндөп жүрүп отурдук,
Эки күн аттан түшпөдүк
Күнү-түнү дебеетен,
Келе бердик чөл менен.
Кайрылбай канча шаарга,
Ишибиз жок эл менен.
Кокустук иш кыйында,
Ар иш өтөт пендеден.
Бир күндөрү болгондо,
Зылайдын тоосу көрүндү.
Ошол жакка кеткенбиз,
Эсептесек бардыгы,
Бир айда араң жеткенбиз.
Ошондон бери карата,
Турук кылдык Чаткалды.
Адат кылып алганбыз,
Кең-Булуңда жатканды.

Он жыл өттү арадан,
Алты уулду төрөдүм.
Алтоо окшош бип бирдей,
Оң көзүм менен көрөрүм.
Алды чыкты жыйырма беш,
Арты он бешке барды эле.
Ууга ээрчитип атасы,
Устат болуп калды эле.
Ууга чыкты кышында,
Бир теке атып коюптур
Кырга чыгып келем деп,
Балдарды сайга коюптур.
Көчкү жүрүп тарс этин,
Алтооң тең жоюптур.
Ала тоого ал жетпейт,
Арманда кылып коюптур.
Күйүтүнөн балдардын,
Чалым өлдү көктөмдө.
Ошондон бери карата,
Отуз жыл болду өткөнгө.
Арбактарын кыялбайм,
Акым жок менин көчкөнгө.
Эрке элем балам бир жерде,
Ээн калдык бу жерде.
Жыргап жүрдүм бир элде,
Жеке калдым бу жерде.
Мыкты болдум бир жерде,
Мусапыр болдум бу жерде.
Кыйын элем бир жерде,
Карып болдум бу жерде.
Семиз элем бир элде,
Арык болдум бу жерде.
Караанын көрбөй каламын,
Кайгырсам кайдан табамын.
Кайгысын тарттым баламын,
Күүлөнсөм кайда барамын.
Күйүтүн тарттым баламын,
Айлымды кантип табамын.
Азабын тарттым баламын,
Жеримди кайдан табамын.
Элимди эстеп айла жок,
Энгиреп ээн каламын.
Ботодой боздоп ал кемпир,
Буркурап ыйлап жиберди.
Көңүлү жарым Зарлыккан.
Чыдай албай чиренди.
— Айттың уктум энеке,
Муң кайгы сизде көп экен.
Арманың айтып отурсаң,

Ала тоого тең экен.
Санаага салдың мени да,
Сабыр кылчы берекем.
Жеткирген окшойт кудайым,
Алыс жактан мен келдим.
Кайгы тартпа пайда жок,
Кызыр менен тең келдим.
Кыйналдым айткан зарына,
Чыдай албай термелдим.
Баландай көргүн мени да,
Бар экен сенин таалайын.
Бул өмүрүң өткөнчө,
Он көзүмдү салайын.
Башкаларга телмиртип,
Суратып кантип калайын.
Үмүт кылба эч кимден,
Өмүр бою багайын.
Ээрип кетип Зарлыккан,
Чөнтөккө колун салды дейт.
Жайнак берген алтынды,
Жан калта менен алды дейт
Пулдун баркын билеби,
Бошошуп турган кемиирге,
Бүт бойдон таштап салды дейт.
Кемпирдин көзү тостоюп,
Ишене албай турду дейт.
Ченем менен бергин деп,
Чын ыкылас кылды дейт.
— Ала бергин энеке,
Сиз табасыз айласын.
Соода сатык иш кылып,
Көрө элекмин пайдасын.
Андан көрө алтынды,
Чөнтөккө салып бекемде.
Жүрө берип жанымда,
Жүк болбосун бекерге.
Мындай дүйнө көп болот,
Алтын башым эсенде.
Кемпир чынын түшүнүп,
Андан кийин алды дейт.
Жай баракат алтыңды,
Бокочосуна салды дейт.
Дүйнөдө мындай март жок деп,
Аң таң болуп калды дейт.
Чын экен эне дегениң,
Эми билдим сырыңды.
Карабайсың алтынга,

Даңкың басат кылымды.
Жигиттик сының бар экен,
Ойлобой кеткен чыгымды.
Эне бала бололук,
Мен да айтайын чынымды.
Жалгыз козу бар экен,
Кудайы кылып сойду дейт.
Кыяматтык болушуп,
Кол алышып койду дейт
Зарлык өз үйүндөй кыбырап,
Козу этине тойду дейт.
Көөнүнө толду эненин,
Ар ишти карап ыгына.
Таңга маал уктады,
Кемпирдин алачыгына.
Эрте туруп саардан,
Суугарып токуйт жоргосун.
Ат жабдыгын тазалап.
Бөктөрүп койду дорбосун.
Бир убакта энеси,
Балам чайга кел деди.
Олтургузуп баласын,
Жагана* эттен бергени.
Энеси менен баласы,
Эзилишкен убагы.
Эми балам сыр айт деп,
Зарлыккайдан сурады.
— Сыр жашырбас Зарлыккан,
Жооп берүүдөн качпады.
Бир башынан түшүнтүп,
Акылынан шашпады.
Эмне үчүн мында келгенин,
Эрикпей айта баштады.
Ата энени билбейбиз,
Ойго келбейт ушулар.
Эгизибиз менин түгөйүм,
Карындашым Муңдук бар.
Адамзат пендеси,
Ар нерсеге кызыгар.
Айнек жаан күзгүнү,
Түшүндө көрүп алыптыр.
Ашык болуп ошого,
Акылынан таныптыр.
Өжөрлөнөт тим эле,
Өлөр жерге барыптыр,
Ошого мени жиберип,
Зарлык азаптуу күнгө калыптыр.
Айтканын анын кылбасам,
Мени жаман көргүдөй.

Жаалы тез неме эле,
Жалдан кечип өлгүдөй.
Өтүнүп сизден сурарым,
Өз балаңдай көрсөңүз.
Зылай тоону көрүпсүз,
Жолун айтып берсеңиз.
Жолдон эч ким чыкпаса,
Кандай болот сурарым.
Барарыма жол таппай,
Баш айланган убагым.
—Безге сайган немедей,
Кемпир кепти баштады.
Буркурап ыйлап жиберип,
Буунуп кала таштады.
Алыстан келген жан элең,
Азаптуусуң го кулунум.
Азыртан баштап өзүңүн,
Азабың тартып турумун.
Ушул Зылай тоо болот,
Күн батыш жак четинде.
Адамдай болгон таштар бар,
Алиге чейин эсимде
Ошол жерге барганда,
Айнеки жаан келчи ден,
Үч кыйкырып аласың.
Ачылып кетсе ал күзгү,
Бир кумардан канасың.
Ачылбаса ошерде,
Таш болуп катып каласың.
Ал күзгүнү алам деп,
Алп дөөлөр нечен барды эле.
Падышалардын балдары,
Өзүңдөн кем жан беле.
Үч кыйкырып таш болуп,
Кайра келбей калды эле.
Нечен-нечен акылман,
Бир айласын табам деп,
Ушул жерден өтүшкөн.
Кайрылып элге келбестен,
Кыяматка кетишкен.
Мечен-нечен падышалар,
Алабыз деп дегдеген.
Нечен балбан баатырлар,
Ал күзгүнү жеңбеген.
Барган адам кайтпаган.
Барса келбес жер деген,
Өзүңү койбой кумарга,
Жыргасаңчы эл менен.
Өтөм деп элден ойлонбо,

Эл түгөнбөс кен деген.
Акылын ал энеңдин,
Ар балага жолугат,
Көпкүлөң болуп желдеген.
Убал кылба өзүңө,
Улуу тоо экен турагың.
Тынччылыкты ойлонгун,
Бул сөзүмө ынагын.
Азоолонбо кунаным,
Мен десең барба чырагым.
Бул турмушка жетишет,
Балбандык жактан өнөрүң.
Бир күн мээрлешсеңда,
Бир баламдай көрөмүн
Бүгүн сени төрөдүм,
Эртен өлсөм көмөрүм,
Ойлобойм мындан бөлөгүн.
Алтын бербей уу бердиң,
Азабың тартып кетермин.
Тил алсаң балам барбагың,
Муратка анан жетемин.
Элесиң кетпей жүрөктөн,
Эңгиреп өлөт экемин.
Айланайын жалгыз деп,
Мойнуна колун имерди.
Бир сапар тилим алгын деп,
Чыркырап ыйлап жиберди.
— Сабырдын түбү сары алтын,
Өмүр бою толбойбуз.
Өлбөй адам калабы,
Дүнүйөгө үстүн болбойбуз.
Аламын деп келгенмин,
Убада сөз карс деген.
Бирөөгө кылсаң убада,
Кечирилгиз парс деген.
Акылмандан калган кеп,
Сөзүнөн кайтпайт март деген.
Өлүп кетсем сизди да,
Жүрөккө сактап коёмун.
Тагдыр жетсе айла жок,
Ачылган гүлүм сооломун.
Жалган айтып жүргөнчө.
Карындашым Муңдукка,
Курман болуп коёмун.
Убадасыз жалганчы,
Татыбайт миң жыл жашаган.
Жалган айтпай түз жүрүп,
Артыкко бир жыл жашаган.

Убада берип келгенмин,
Токтотпойун барышты.
Таза сактап жүрөйүн,
Жандан артык намысты,
Жөнөрүнө көз жетти,
Барса келбес алыска.
Колтуктап атка миндирип,
Ыраазы болду барышка.
Баланын көөнү чөкпөйбү,
Улам-улам жабышса.
Ыйлап туруп ал кемпир,
Батасын берди барышка.
Сапарды эч ким болжобойт,
Аманың тилеп турайын.
Кыдыр болуп жолдошуң,
Сактасын өз кудайың.
Тоо аралап Зарлыкан,
Токтоосуз жолго салды дейт.
Энеси берип батаны,
Демдүү болуп калды дейт.
Демиктирип жоргону,
Жонго чыгып алды дейт.
Күн батышка созулган,
Бийик тоо мындай жок экен.
Сай-сайга түшүп отурбай,
Жөндөп кетсе оң экен.
Колотто аюу бышкырат,
Кийик теке мол экен.
Узак жолду арбытат,
Жоргодо күч чоң экен.
Тоо түгөнгөн урчукка,
Эртесинде барганы.
Адамдай болгон таштарды,
Көзүнүн кыры чалганы.
Ооздугун чыгарып,
Коё берип жоргону,
Камчысын колго кармады.
Айнеки жаан келчи деп,
Бакырыкты салганы.
Үй кыйкырып берди эле,
Таш болуп катып калганы.
Таш болуп калып сүрөтү,
Өзү жер астына киргени.
Бир тешедей жер экен,
Адамдар басып жүргөнү.
Зарлык досум келгин деп,
Жан жабыла күлгөнү.
Тамашага окшотуп,

Буда салам айтып ийгени.
Ушулардын бардыгы,
Ар жерден келген неме экен.
Канзаада менен бек заада,
Ар кандай айтсаң эп экен.
Падыша болгон кээ бири,
Болжолу жок шер экен.
Кемтиги жок жигиттер,
Козголбой турган жайынан,
Убада берип сулууга.
Келип калган бу жерге,
Ашыглыктын айынан.
Кээ бири келген күзгүгө,
Кыйналсамда барам деп.
Күзгү тийсе колума,
Падыша болуп алам деп.
Буларда баатыр көп экен,
Далбас урган ар жакка Бул айнеки жаанды,
Калкына алып бармакка.
Күзгүнү берип падышага,
Күйөө болуп алмакка.
Кээ бирлерин бу жерге,
Падышасы жиберген.
Каары менен келиптир,
Мындан көрө өлөм деп,
Заары менен келиптир.
Кайра чыгып кеталбай,
Жатат экен камалып.
Бир жери жакшы карыбайт,
Күндөр өтөт саналып.
Көп кылым өткөн баатыр көп.
Жаш боюнча жүрүшөт,
Мурут, чачы карайын
Нөбөттөшүп күнүгө,
Күзгүнү күндө көрөт дейт.
Эмне болуп жатканын,
Күзгүдөн көрүп билет дейт.
Эли жерин көрүшүн,
Эрмек кылып жүрөт дейт.
Мурун көргөн ушулар,
Зарлыктын келе жатканын.
Үстүнө келип киргенде,
Үрөйү Ташка катканын.
Түзүк жигит экен деп,
Алды аркасын карады.
Эсил жигит келдиң деп,
Эрмек кылат баланы.
Ушуну каалап келдиң деп,
Күзгүнү бере салышты.

Көрөбүз деп турмушун,
Жабылып жатып калышты.
Зарлык көрдү биринчи,
Ата энеси бар экен.
Кырк катын кылып күнүлүк,
Энеси аралда жаткан чак экен.
Жана көрдү Зарлыккан,
Бактыяр кемпир багыптыр.
Ыраазы болуп Зарлыккан,
Ыракмат айтып салыптыр.
Жапчаркан экен атасы,
Жүдөмүш болуп карыптыр.
Кырк катынын урганда,
Бардыгы каткырып күлүп калыптыр.
Жана көрдү күзгүдөн,
Күлбөсканга барганын.
Эне эчки чыгып жолунан,
Бата берип салганын.
Кара дөөнү өлтүрүп,
Куралайканды алганын.
Жана көрдү күзгүдөн,
Бактыяр ушул жолго салганын.
Күзгүдөн дайын көрдү дейт,
Муңдуктун тоодо жүргөнүн.
Бүт турмушун көрсөтөт,
Бузбайт күзгү бир жерин.
Зарлык кээде муңайып,
Кээ бир жерде күлөт дейт.
Ичинде бар арманы,
Бардыгын байкай билет дейт.
Эми болуп арманда,
Эл катары жүрөт дейт.
Ошолордун ичинде,
Бардыгына бел эле.
Тобокелчи чын жолборс,
Көпчүлүккө дем эле.
Аты жөнүн ошонун,
Шер бала баатыр дер эле.
Өз элинде жүргөндө,
Эчендерди жеңди эле.
Кандын кызын алам деп,
Как ушул жерге келди эле.
Уруш болуп кан өлгөн,
Алуучу кызы дагы өлгөн,
Ушул жерден көрдү эле.
Көп жыл өткөн арадан,
Улутунуп жүрчү эле.
Мүнөзү жагып Зарлыктын.
Өзүнө карай имерген.

Бир күндөрү бак конуп,
Аман чыксак бул жерден.
Карындашым Муңдукту,
Бересиңби дегенде.
Зарлык куп маакул деп жиберген.

МУҢДУК АГАСЫН ИЗДЕП БАРЫП АЙНЕКИ ЖААНДЫ АЛГАНЫ

Муңдук жүрөт тоолордо,
Бой келбети жүлүндөн.
Кыздын таза чүрөгү,
Кызгалдактын гүлүндөй.
Кыткылыктап жиберсе,
Күлгөнү күкүк үнүндөй,
Үңкүр аска зоолору,
Өзүнүн жаткап үйүндөй.
Бир тууганын көп эстейт,
Бир ай өттү билинбей.
Муңдуктун пейли өзгөрдү,
Күндөн күнгө тарыгып.
Санайт өткөн күндөрдү,
Зарлыкканды сагынып.
Аганын жолун көп карайт,
Тиктей берет зарыгып.
Өйдө төмөн көп басат,
Күндөр өтөт закымдап.
Уйкусу качты Муңдуктун,
Кырк күнгө калды жакындап.
Таңга маал Муңдук кыз.
Жаман түш көрүп алыптыр.
Агасы Зарлык алыста,
Таш болуп катып калыптыр.
Түшүнөн чоочуп ойгонуп.
Бир чыңырып алыптыр,
Муундары калчылдап,
Безгек тутуп кеткендей.
Бүт денеси дүркүрөп,
Жер титиреп өткөндөй.
Башы айлана түштү дейт,
Түрган жери көчкөндөй.
Бетин жууп булака,
Киймин тез-тез кийди дейт.
Таң каракчы болуптур,
Төбөгө чачын түйдү дейт.
Үңкүрдөгү буюмун,
Бир бурчуна үйдү дейт.
Эликтей болгон эстүү кыз,

Төмөн карай жүрдү дейт.
Бир шумдуктун болгонун,
Жүрөгү сезип билди дейт.
Кайберен менен бир жүргөн,
Муңдук эмей ким эле.
Сур эчкинин өзүндөй,
Шуулдап кетет тим эле.
Жатпай түрбай баратат,
Жайдын толук күнү эле.
Өзүн өзү шаштырып,
Кыйнай кетип баратат
Бардык күчүн боюна,
Жыйнап кетип баратат.
Агасын эстеп муңайып,
Ыйлап кетип баратат
Ылдый карап чуркаса,
Эликтер чуркап учкандай.
Жайыкта жүрсө зыпылдап,
Күчтүү жорго сызгандай.
Өйдө карай кеткенде,
Кайберен тоого чыккандай.
Шакылдап бара жатканда,
Бугунун үнүн уккандай.
Алдынан каршы жоо келсе,
Жеңип туусун жыккандай.
Кайратында ченем жок,
Кара тоону бузгандай.
Күнү түнү жол жүрүп,
Кең булуңга жетти дейт.
Чөп алачыкты көргөндө,
Адам бар деп сизди дейт.
Киши болсо жол сурап,
Жыйайынчы эсти дейт.
Чырым этип алайын,
Эс алдырып көздү дейт.
Алачыкка барды эле,
Бир кемпир чыга калганы.
Окшоштуруп Зарлыкка,
Кемпир тааный салганы.
Келегой кыз келгин деп,
Кете түштү дарманы.
Зарлыгынан айрылган,
Мунунда көп арманы.
Атыңды айт таанып турам деп,
Колунан бекем кармады.
Муңдук болуп жүрбө деп,
Шак эле айта салганы.
Таңкыркай түштү кыз дагы,
Сөздүн кандай салмагы.

Көрө сала кел дедиң,
Пейлиң кандай кең деди.
Айтып жаткан сөздөрүң,
Алтын менен тең деди.
Агам Зарлык билесизби?
Анык Муңдук мен деди.
Муңдук атын укканда,
Бир бакырып алганы.
Турган кызды кучактап,
Мойнунан жыттай салганы.
Кумары анын канбады,
Кете түштү дарманы.
Мен садага болоюн,
Зарлыккан деген атыңдан,
Күйүтүңөргө күл болуп,
Далай иш өттү башымдан.
Муңдукмун деген атыңдан,
Айлансын сенден асыл жан.
Кыйналып жолуң күтөмүн,
Кыяматтык баламды.
Адамзат пендеси,
Ар түрлүү болуп жаралды.
Көтөрө албай жүрөмүн,
Башыма келген заманда.
Кой дегенче болбостон,
Балакетти баштаган.
Анык жолборс шер экен,
Ажалдан кайра тартпаган.
Дүнүйө керек эмес деп,
Алтынды мага таштаган.
Айнеки жаан күзгүгө,
Азоолук менен жибердиң.
Кырк күндөн бери кабар жок,
Азабың тарттым силердин.
Анчадан бери жол карайм,
Аман болсун ылайым.
Күнү-түнү жол карап,
Күйүттүү кылдың кудайым.
Жападан жалгыз өтөмбү,
Баланын көрбөй убайын.
Көрбөгөн жолго жиберип,
Кызым күйдүрдүң кандай кылайын.
Күнөөлүүдөй Муңдук кыз,
Кемпирге боюн таштады.
Жүрөгү кетип сыгылып,
Кандуу жаш көздөн акканы.
Энекеlep солуктайт,
Сөз айтпайт андан башканы.
Кыздын муңу оңойбу,

Кыйлада барып токтоду.
Алып барып үйүңө,
Акылын кемпир топтоду.
Арадан өттү убакыт,
Алтындуу кемпир болуптур.
Соодагерлер өткөндө,
Анча кой алып коюптур.
Муңдук кызды меймандап,
Тандап койдон союптур.
Ала кетет жолго деп,
Көп бышырып коюптур.
Кенен уктап мейман кыз,
Сыйлуу конок болуптур.
Таңга маал турушту,
Күлүп жайнар кези жок.
Сапардан башка жумушту,
Ойлой турган эси жок.
Жандан кечип алыптыр,
Барамдан башка сөзү жок.
Башка кыйын иш түшсө,
Келтирчү элем эбине.
Кой дегенге болбостон,
Барайын эне дедиң ээ.
Барарың анык чын болсо,
Кулак сал менин кебиме.
Ынтылды деп аташат,
Ушул сайдын баш жагын.
Тик өйдө чыгат татырап,
Көбүк тер кылып аттарын.
Жадабастан чыга бер,
Кайра аркаңа качпагын.
Чарчабайсың басканда,
Бу кезде балбан жаш чагың.
Андан чыксаң кырчыңды,
Менда көргөм сыртыңды.
Жайып жүрдүм жылкымды,
Эстеймин эски журтумду.
Белден нары ашканда,
Жылуу суу алтын арашан.
Таза болуп жуунгун,
Касиетин бааласаң.
Кыблага карай созулуп,
Зылай-Тоо жатат карасаң.
Түгөнүшү урчук тоо,
Ошондо сенин аласаң.
Айнеки жаан күзгүсү,
Урчуктун кула бетинде.
Адамдай болгон таштар бар,
Ар дайым болсун эсиңде.

Ортосунан алардын,
Сандыктай ташты көрөсүң.
Айнеки жаан ошол таш,
Акыл менен билесиң.
Сандыктай ташты көргөндө,
Коркуп кайра качпагын.
Кыйкырган кызга жарашпайт,
Адебиңди сактагын.
Кыйкырсаңда ачылбайт,
Дувалап койгон таштарын.
Бир аллага жалынып,
Акылыңдан шашпагын.
Касиеттүү күзгүнү,
Сылык болсоң аласын.
Жамандыкка жүрбөгөн,
Тунук болсоң аласың.
Даңкы чыккан ал күзгү,
Кыйындардын кыйыны.
Ажеп эмес буйруса,
Аялдардын буюму.
Нечен кылым өтсө да,
Эч ким жеңип албаган.
Ааламда аял затынан,
Сенден башка барбаган.
Чыга албай жатат ал жерде,
Нечен нечен асыл бар.
Ошолордун ичинде,
Агаң Зарлык баатыр бар.
Сандыктай ташты кучактап,
Таш экен деп арданба.
Күнү-түнү ыйлай бер,
Эч ким барбайт жардамга.
Айнеки жаан ачылат,
Сандыктай таштын үстүнө,
Көзүңдүн жашы тамганда.
Кучактап ыйлап жата бер,
Маакул бол өлүп калганга.
Тирүү чыгат адамдар,
Ал күзгүнү алганда.
Жолун айтып күзгүнүн,
Насаат айтып турду эле.
Жөнөтөйүн эми деп,
Бир аз тыным кылды эле.
Кишенеген алыстан,
Жылкынын үнү угулду.
Кишинеген жагына,
Экөө тең бурулду.
Зарлыккандын жоргосу,
Оттоп келе жатыры.

Ар бир жерге шашылбай,
Токтоп келе жатыры.
Көөнү келсе даңқаңдап,
Жүрүп келе жатыры.
Өз жолунан жаңылбай,
Билип келе жатыры.
Тааный коюп жоргону,
Экөө барды жүгүрүп.
Окуранат Муңдукка,
Зарлыктан калган түңүлүп.
Оонаган эмес жоргосу,
Жабдыгын жакшы сактаптыр.
Алпештеп Муңдук бакчы эле,
Мээнетин жорго актаптыр.
Айбан малдан асылдар,
Чыгат экен ар кандай.
Кучактап ыйлап калышты,
Зарлыгы келип калгандай.
Ар ойго кетип жатпайбы,
Каран түн башка салгандай.
Адам тиктеп тура албайт,
Эки көзү жангандай.
Мундукту жыттап жатпайбы,
Зарлыкты айтып салгандай.
Тегеренет тим эле,
Ангырап жеке калгандай.
Ичи-ичине катыптыр,
Ачка калган тайгандай.
Муңдук тиктеп жоргону,
Сай сөөгү зыркырап.
Үстү-үстүнө эчкирет,
Үнү чыгат чыркырап.
Кара көздөн аккан жаш,
Алты айры болот дыркырап.
Оордунан туралбай,
Улам-улам ынтылат.
Колтуктан сүйөйт энеси,
Калат экен жан чыдап.
Күйүттүн баары чогулуп,
Көөдөнүнө сыйыптыр.
Көрүп жаткан кордугу,
Көкүрөккө орноду,
Коргошун болуп уюптур.
Кандай кылат айла жок,
Кемпир араң тыйыптыр.
Кайрат кылып акыры,
Калдактап араң туруптур.
Кыздын ушул турмушу,
Каалоочулар үгүп тур.

Кемпир айтат Муңдукка,
Кызым атка мин деди.
Жорго келип калганы,
Жолун болот бил деди.
Ырым кылдым ичимде,
Токтолбостон жүр деди.
Туура тартып жоргону,
Туйгун кызды мингизди.
Эбелек болуп жүгүрүп,
Энелигин билгизди.
Ыгына кой жоргону,
Өзү кетет чалынбай.
Караңгыда какпагын,
Көзү көрөт жалындай.
Тийе көрбө башына,
Калбасын жолуң табылбай.
Жаман жолго салсада,
Кете бергин таарынбай.
Адамдай эстүү мал экен,
Айнеки жаан күскүгө,
Алып барат жанылбай.
Кайрат кылып баргын деп,
Кызды жолго салганы.
Кудай өзүң колдо деп,
Кожой кыдыр оңдо деп,
Колун жайып калганы.
Бабеденин бат айтып,
Бетине сүртүп алганы.
Кетип барат Муңдук кыз,
Айдай жарык жамалы.
Алдындагы жоргосу,
Арбытып барат талааны.
Үстүндө Муңдук чу дебейт,
Жерге жүкпайт кадамы.
Өз оюнча баратат,
Үстүндө жоктой адамы.
Заманасы куурулуп,
Муңдук кетип баратат,
Зарлыктай болгон карааны.
Типтик кыя жолу бар,
Ушул экен Ынтылды.
Өйдөгө кыз өбөктөйт,
Жоргосу жонго жулкунду.
Бара жатат шашылып,
Барган сайын булкунду.
Ыргыштап чыкты сыртына,
Ынтылды да турсунбу.
Улам барат күч алын,
Өрүшү кең кырчынды.

Кыз баратат кылт этпей,
Сылагын мындай жылкыңды.
Кара терин кургатып,
Таза жүнү кулпурду.
Белден ашып алчактап,
Арашанга барды эле.
Отко коюп жоргосун,
Таза жуунуп алды эле.
Бабединге сыйынып,
Бата кылып алды эле.
Жолду жыттап жоргосу,
Оозун ачып эстеди.
Улутунуп кайран мал,
Улуу тоону беттеди.
Зыңгыраган боюнча,
Зылайга салып кеткени.
Сабырдуу туулган Муңдук кыз,
Чу деп койбойт ашыгып.
Бир көргөндө машыккан,
Жоргосу барат шашылып.
Өйдө-ылдыйга карабайт,
Арандай оозу ачылып.
Кууп бара жаткандай,
Илбесинди качырып.
Жетип барды уурчукка,
Тулпардын иши мамындай.
Адамдай болгон таштарга,
Алып барды жаңылбай.
Таштарды көрүп Муңдуктун,
Ичи күйөт жалындай.
Аттан түшө салды дейт,
Анык болуп келгени.
Жүгөнүн алып жайдактап,
Ырыстуу бол деп жаныбар,
Эркинче коё бергени.
Буркурап ыйлап жиберип,
Сандыктай ташка барды дейт.
Кайдасың Зарлык агам деп,
Кучактап жатып калды дейт.
Тыңшап турган адам жок,
Арманын айтып алды дейт.
Асман мелжеп жетилген,
Чынарым элең Зарлыккан.
Улуу тоону айланган,
Кынарым элең Зарлыккан.
Оң чекеме тагынган,
Гүлүм элең Зарлыккан.
Жарык кылган адамды,

Күнүм элең Зарлыккан.
Душманыма сүр болгон.
Жүрөгүм элең Зарлыккан.
Дүнүйөдө бир гана,
Түгөйүм элең Зарлыккан.
Ала-Тоодой бел кылган,
Кубатым элең Зарлыккан.
Бу дүйнө караңгы,
Өлөмүн дүйнө тарлыктан.
Тирүү жүрсөм өлбөстөн,
Көрөрүм элең Зарлыккан.
Өлүп калсам кол менен,
Көмөрүм элең Зарлыккан.
Кызыл гүлдөй жайнаган,
Манатым элен Зарлыккан.
Уча турган асманга,
Канатым элең Зарлыккан.
Колтугуман көтөрүп,
Сүйөрүм элең Зарлыккан.
Өлүп кетсем өзүмө,
Күйөрүм элең Зарлыккаи.
Артыңдан келдим сени издеп,
Аттиң дүйнө тарлыктан.
Кандуу жаш агып көзүнөн,
Жүрөккө кайгы тирелди.
Ботодой үнүн чыгарып,
Боздоп ыйлап жиберди.
Жалама ташты кучактап,
Жалгызын Муңдук эстеди.
Мунажат* кылып ыйласа,
Тообасын кабыл эткени.
Көзүнөн аккан мончок жаш,
Сандыктай ташка жеткени.
Сандыктай таш шарт этип,
Оодарылып кеткени.
Кабыл болуп тообасы,
Күзгүнү Мундук жеңди дейт.
Алдынан чыгып агасы,
Бирпнчн болуп келди дейт.
Айнеки жаан күзгүнү,
Алп Шербала көтөрүп,
Мундукка белек берди дейт.
Зарлыкты Муңдук кучактап,
Эсен аман көрдү дейт.
Аман чыккан адамдар,
Колун шилтеп айнекке,
Басып кетип баратат.
Экөө үчөө болушуп,
Адыр менен белести,

Ашып кетип баратат.
Эли жериң эңсешип,
Шашып кетип баратат.
Айнеки жаан артынан,
Кармап кала тургандай,
Качып кетип баратат.
Аласасы болбосо,
Кое түр деп койбосо,
Алар неге токтолду.
Алды-алдынан тарашып,
Аламан дөөлөр жок болду.
Айнеки жаан күзгүнү,
Муңдук эми карады.
Өңүнө кызыл жүгүрүп,
Жаркырай түштү жамалы.
Эми билди Муңдук кыз,
Ата-энеси бардыгын.
Апасы калып аралда,
Кырк катындын тарлыгын.
Жактырабы кыз бала,
Атасынын жарлыгын.
Ала качып Бактыяр,
Кайберендин бакканын.
Кырылгандай кырк катын,
Таяк жешип жатканын.
Эне эчкинин Зарлыкты,
Тосконун көрүп кубанды.
Тааный коюп энеси,
Сагынгандан муңайды.
Ээрчип келген артынан,
Жакшы көрдү улагын.
Эсине түшүп кыз күлдү,
Эне эчкини талашып,
Эмне жаткан убагын.
Жана көрүп калды дейт,
Кара дөөнүн чатагын.
Мурун уккан болучу,
Кара дөөнүн атагын
Дагы көрүп калганы,
Күлбөсканга барганын.
Куралайканды алганын,
Кийим кече жиберип,
Өзүнө кылган жардамын.
Дагы көрдү атасы,
Ууга чыгып турганын.
Жалпайта коюп аттарын,
Зарлыккандын урганын.
Күлүмсүрөп урбастан,
Атасын урмат кылганын

Жана көрүп мунайды,
Жолдо кемпир көргөнүн.
Жоргону минип зуулдап,
Ушул жерге келгенин.
Айнеки жаан колунда,
Шербала баатыр бергенин.
Түйүп койду ичине,
Шердин кылган эмгегин
Каткырышып үчөөбү,
Кубанышып калышты.
Оттоп жүргөн жеринен,
Жоргосун таап алышты.
Туура тартып жоргону,
Муңдукту жеке миндирди.
Желип коюп Зарлыккан,
Карындашын күлдүрдү.
Жоргону минип жайкалып,
Энесин эстеп Муңдук кыз,
Ойлоп кетип баратат.
Зарлык менен Шербала,
Таштан ташка секирип,
Ойноп кетип баратат.
Жазы кечүү сууларын,
Бойлоп кетип баратат.
Жана жүрүп отуруп,
Арашанга барганы.
Көздөрдүн жашын сүртүшүп,
Бетин жууп алганы.
Кырчындыны кыйгачтап,
Ынтылдыга салышты.
Ана мына дегенче,
Кемпирге жетип барышты.
Ыйлап-сыктап көрүшүп,
Жаны тынып калышты.
Шербала менен Зарлыкка,
Семиз койдон сойдурду.
Куттук айтып үчөөнө,
Күйругуна тойдурду.
Зарлык айтат энеке,
Албетте акыл салабыз.
Көптү көргөн карысыз,
Айтканың менен барабыз.
Айнеки жаан көрдүңүз,
Маслаат* кылып бер деди.
Алдыбызда көп иш бар,
Акыл таап бер деди.
Багыңды тилейт энекең,
Кантип ойго албасын.

Буга окшогон кайгыны,
Кудайым башка салбасын.
Өз оюмду айтайын,
Сөзүм жерде калбасын.
Ачуулунун астынан,
Чыкпа деген кеп бар го.
Акыл менен ойлонуп,
Бүтө турган эп барго.
Апаңарга барсаңар,
Айкырыкты салбасын.
Үчөөңөрдү дем кылып,
Элин кырып салбасын.
Атаңарга барсаңар,
Оттой болуп жанбасын.
Кырк катындын калдасын*,
Топтой кылып албасын.
Бузулбаган эл эле,
Жаман атка калбасын.
Кайнатаңа бара бер,
Калыстыктан жанбасын.
Баалоо керек жакшыны,
Бактыяр табат айласын.
Сабыр кылып балдарым,
Бүгүн мында калгыла.
Эртең келет кербенчи,
Эки ат сатып алгыла.
Апкелип да бир кой союп,
Энедин көөнүн алгыла.
Шербала, Зарлык күрсүлдөп,
Дагы бир койду сойду дейт.
Бүт бойдон салып казанга,
Тойдон кылып койду дейт.
Эртеси күнү эртелеп,
Кербендер келип конгону.
Турук кылып булунду,
Турат окшойт болжолу.
Коюн жайып кашатка,
Очогун казып орноду.
Шербала, Зарлык эки дөө,
Аларга басып барганы.
Эбегейсиз чоң балдар,
Эч кимдин жетпейт дарманы.
Чочулашып беш киши,
Араң колун алганы.
Ат алабыз сатсаң деп,
Ачык айта салганы.
Соодалары шыр болуп,
Эки ат сатып алышты.
Ээр сураса жок экен,

Чом бар дешип калышты,
Тим кой десе болбостон,
Пулун төлөп салышты.
Жетелешип эки атты,
Алачыкка барышты.
Батасын алып жөнөттү,
Кемпирге берип оң колду.
Муңдукту кемпир атказды,
Салдыр дешет жоргоңду.
Жөнөп кетти гүтүрөп,
Булардын иши оң болду.
Каткырышып күлүшүп,
Токунганы чом болду.
Кутулушкан үчөөбү,
Барса келбес жолунан.
Бактысы жеңип кутулган,
Жөргөмүштүп торунан.
Кайгысыз бара жатышат,
Ар нерсе келет колунан.
Өзөңдү бойлоп салышып,
Күн чыгышты беттеди.
Жайдын ысык күнүндө,
Жадабай жүрсө кечкээри.
Бир күндөрү түш ченде,
Шаарга келип жеткени.
Элдин келип четине,
Бир үйгө келип токтоду.
Тааныйт экен Зарлыкты,
Жүгүрүп келип тоскону.
Бирине жаман айтпаган,
А дагы бир достору.
Сүйүнчүлөп Күлбөскө,
Менден айткын саламды.
Арып келди алыстан,
Тосуп ал дегин балаңды.
Шаарга кирбей уялат,
Токунганы чом деп айт.
Араң келип жетишти,
Ат берсеңиз оң деп айт.
Сүйүнчүлөн Күлбөскө,
Бара турган убагы.
Канча түрлүү олжону,
Ала турган убагы.
Кубанган киши турабы,
Куюндап чапты бу дагы.
Эч бир жанга токтолбой,
Күлбөсканга келди дейт.
Каныбыз Күлбөс сүйүнчү,
Муңдук, Зарлык келди дейт.

Жанында алптай жигит бар,
А дагы ашкан шерби дейт.
Шаарга кирбей уялат,
Токунганы чом экен.
Эл аралап жүрүүгө,
Эки ат берсеңиз оң экен.
Ушул бойдон мен барсам,
Кайнатам сөзгө сынат дейт,
Акылман мындай жок экен.
Зарлык келди дегенде,
Ыргып турду тагынан.
Өз баласындай эмине,
Жакшы көрчү жанынан.
Эсен аман келиптир,
Эр жигиттин багынан.
Жайнакты алды чакырып,
Оорун берип жанынан.
Сүйүнчүлөгөн жигитке,
Каалашынча алтын бер.
Эки жетек коштошуп,
Кырк жигитти жиберди.
Салып жетип баргыла,
Сагынды деди силерди.
Чапкылашып кырк жигит,
Зарлыкканга барышты.
Агасындай кырк жигит,
Кучактап жатып калышты.
Кумарлары канышып,
Шербала менен таанышты.
Зарлыккандан кем эмес,
Боор тартып калышты.
Жасалуу эки жоргого,
Миндиришип алышты.
Муңдукка барып Куралай,
Өзү тосуп алды дейт.
Эл көзүнөн корчолоп*,
Алып кетип калды дейт.
Шаңданышып бардыгы,
Күлбөсканга барышты.
Аттан түшүп жабыла,
Ызат кылып калышты.
Аман эсен көрүшүп,
Кучактарын жаиышты.
Сүйлөшүүгө жеткенде,
Ордунан түрүп Шербала.
Таксыр көңүл бөлүң дейт.
Болгон иштин бардыгын,
Күзгүдөн карап көрүң дейт.
Айнеки жаан көрсөттү,

Баардыгы көрөт көз менен.
Болгон ишти түшүнтүп,
Айтып турат сөз менен.
Бүт дүйнөдө болгонду,
Билет акыл эс менен.
Кезегинде жашышып,
Кезегинде күлүштү.
Касиетин айнектин,
Калкы бүтүн билишти.
Дүйнөдө кымбат буюмду,
Алып келгенге сүйүндү.
Аман эсеп калыптыр,
Баланын бакты билинди.
Зарыктырбай балдарды,
Эрте барыш керек деп.
Эстүү киши бүлүндү.
Шербала айтат Күлбөскө,
Камыныш керек барганга.
Жаңылыш чатак көп болот,
Калыс сөз керек жардамга.
Башыбыз эсен турганда,
Кандардын каны өзүңүз.
Жаш кезде баатыр болдуңуз,
Жалтанбаган көзүңүз.
Жаманды жолго саласыз,
Бал татыйт экен сөзүңүз
Кудалардын чырына,
Казы болор кезиңиз.
— Зарлык менен Шербала,
Жаман жерде болдуңар.
Жалганчы ушул дүйнөнү,
Ортого салып койдуңар.
Жакшыларда жаруу жок,
Ширин болот кеби да.
Бир жолку ушул сапарга.
Казы бол дедиң мени да.
Мураскорум Зарлыктан,
Кем көрбөймүн сени да.
Жанчарканга барганда,
Калыс сөздү айтабыз.
Ар кимдин өз теңи да,
Кандардын каны дедиңго,
Жакшынын сөзү көптүрөт.
Жүргөнүңдү көралбай,
Жаман адам чөктүрөт.
Алибетте барамын,
Ыгын таап сурадың.
Колуман келсе силерди,
Сурай турган убагым.

Экөө болуп Зарлыгым,
Толуп ташып турамын.
Кандай болуп барышты,
Досум Жайнак айтсынчы,
Угуп тургун чырагым.
— Мен айтайын билгенди,
Эл түгөнбөс кен болот.
Адылдыктын белгиси,
Бардыгына тең болот.
Туура кылсаң акылды,
Анан сөзүң эм болот.
Соода сатык иштерге,
Керек болот тараза.
Анык калыс деп койгун,
Тараза болуп жараса.
Калтактаган* сай менен,
Калтак жеген кыр менен.
Досуң менен коштошоң,
Тынччылыкта тур деген.
Кудабыз биздин Жанчаркан,
Өмүрү өттү чыр менен.
Биз барбасак ким барат,
Эч ким барбайт жардамга.
Ушунча ишти бүлдүрүп,
Күнөөлүү өзү балдарга.
Мойнуна алат өзү эле,
Көрөбүзгө барганда.
Күнөөсү бар кишиге.
Күнөөлүүдөй барбайлы.
Шайкелең андай кишини,
Көтөрүлтүп салбайлы.
Мусапырдай көрүнсөк,
Балдар сынып калбайбы.
Түпкүлүгү кудабыз,
Элчи салбай басабыз.
Эр болсо байлап алсынчы,
Ичибиз ак тазабыз.
Айтыла турган сөз бизде,
Кепке кармап барабыз.
Багы ачылган балдарды,
Бетке кармап барабыз.
Көздөй болгон кудабыз,
Аны кантип танабыз.
Сураштырып бекерге,
Эмне үчүн сөздү салабыз.
Айнеки жаан турбайбы,
Колуна бере салабыз.
Жанчаркандын ордодо,
Ченем менен турабыз.

Канышайымга барышты,
Анан акыл кылабыз.
Уруксат бериң барышка,
Камыналык алыска.
Бир жарайбыз калыска,
Адам керек таанышка.
Атты таптай жарышка,
Бу да өзүнчө жарышта.
Күчүбүз бар алышса,
Камчыбыз бар салышса.
Бара турган адамдын,
Түгөл болду жарагы.
Атышчудай камынып,
Айбаттуу болду карааны.
Даярданды кырк жигит,
Анык болду барары.
Күлбөскан да козголуп,
Кандык киймин кийиптир.
Султандыгын билдирип,
Сур жоргону миниптир.
Зарлыккандын жоргосун,
Шербалага мингизди.
Айбаттуу эрдин бири эле,
Шерлигин элге билгизди.
Зарлык баатыр камынып,
Гүлсар атты минди дейт,
Өзү көргөн жол менен,
Эң алдыда жүрдү дейт.
Жарашыктуу Муңдук кыз,
Тоту кызга окшоду.
Жеке жүрүү жарашпайт,
Эки аялды кошкону.
Салтанаты келишкен,
Баарынын Күлбөс атасы.
Сөөлөтүнө жараша,
Сөзүнүн жок катасы.
Жолду арбытып баратат,
Арыштап аттын басканы.
Жолду баштап баратат,
Шербала, Зарлык арстаны.
Тобунан бийик заңкаят,
Толуп турган жаш чагы.
Түнөп конуп баратат,
Жарашыктуу жатканы.
Тойго бара жаткандай,
Жайнак чечен бакылдап.
Табына келген кырандай,
Кырк жигит барат шакылдап.
Улуу тоону алкымдап,

Калкына кандын жакындап.
Өздөрү шектүү болбосо,
Келбегенде эмине.
Катуу жүрүп отурду,
Токтогон жок чегине.
Алдагандай жүргүнчү,
Аралап кирди элине.
Тоготпогон немедей,
Ордосуна келгени.
Жигиттер чыгып калды эле,
Зарлык салам бергени.
Катар турат кырк жигит,
Кандык таажы башында,
Ортосунда Күлбөскан.
Жигиттери Жанчардын,
Көрүп туруп болду таң.
Келип турган жүргүнчү,
Алдагандай түрү бар.
Алп дөөлөрү кашында,
Адамдан башка сүрү бар.
Айлына келген алптарга,
Каяша кылчу кими бар.
Шашып калды жигиттер,
Кайра кирди канына.
Шашып айтып саламды,
Келе калып жанына.
Ордобузга бастырып,
Алдагандай жан келди.
Алп дөөлөрү кашында,
Адамдан сүрдүү кан келди.
Айтканын угуп жигиттин,
Каны шашып калганы.
Каны шашса канетет,
Баары шашып калганы.
Билип келчи барып деп,
Эдилди жумшап салганы.
Тартынбаган эр Эдил,
Эшикке чыга салды дейт.
Келип калган көп киши,
Саламын алик алды дейт.
Келиң мейман келиң деп,
Жөнүн сурап калды дейт.
Жайнак чечен турабы,
Камынып турган бу дагы.
Ушул турган жигиттер,
Күлбөскан болот чынары.
Сапарга бара жатабыз,
Мейман болуп тыналы.
Бүгүн аттар дем алсын,

Эртең менен чыгалы.
Каныңызга айтыңыз,
Жообун биз да угалы.
Түрүн көрүп алардын,
Эдил шашып келди дейт.
Күтүп турган Жанчарга,
Айтканын айтып берди дейт.
Жүргүнчүбүз узактан,
Жөнөйбүз эртең сапарга.
Бир күн конок болобуз,
Уруксат берсин жатарга.
Катар турат жигиттер,
Батынбадым сүрүнө.
Салам айтты заңк этип,
Жүрөгүң чыгат үнүнө.
Арасында алптар бар,
Таң каласың түрүнө.
Алышчу болсок алардын,
Күчүбүз жетпейт бирине.
Эгер каным тил алсаң,
Аларды мейман кыласың.
Пейилиңди жактырып,
Алар дагы сынасын.
Жактырбай койсоң кетирип,
Бир балага каласың.
Эрегишсең аларга,
Элди азапка саласың.
Алар менен келишсең,
Абийирди аласың.
— Андай болсо жигиттер,
Баштагын жатар жерине.
Ондон бөлүп конокко,
Келтиришти эбине.
Бөлөкчө жайды көрсөтүп,
Белги берди бегине.
Салтанаттуу сарайга,
Жайнак, Күлбөс киришти.
Зарлык менен Шербала,
Артынан ээрчип жүрүштү.
Жайкалтып төшөк салды эле,
Меймандос бу да жан беле.
Олтурушуп төртөбү,
Чайга мыктап канды эле.
Жанчаркан, Эдил баш болуп,
Алты киши келишти.
Салам айтып Күлбөскө,
Адеп менен көрүштү.
Сүрү кыйын меймандар,
Мостоюшуп турушту.

Сөз чыгарбайт бири да,
Эч ким кылбайт сунушту.
Бир жигитти чакырып,
Айта турган сөз бар дейт.
Муңдуктарды алып кел,
Сүйлөшө турган иш бар дейт.
Камданып жаткан жолборстой,
Меймандар турат шаңданып.
Жигити менен Жанчаркан,
Унчукпай турат таңданып.
Жигиттери ээрчитип,
Муңдуктар келип калды эле.
Отургузуп үчөөнө,
Башка төшөк салды эле.
Айнеки жаан күзгүнү,
Жайнак келтире кармап оңуна,
Көрүнүзчү каным деп,
Жанчардын берди колуна.
Бул эминен экен деп,
Жанчар алды кенебей.
Бир баштан айтты турмушун,
Катасы жок кенедей.
Бардыгына түшүнүп,
Жинди болгон немеден,
Бир убакта бакырып,
Секирип туруп кетти дейт.
Кучактай салып атасын,
Муңдук, Зарлык жетти дейт.
Ана мына дегенче,
Жанчаркан чалкасынан кетти дейт
Көзүн ачса Жанчаркан,
Сүйөп турат балдары.
Кучакташып кайтадан,
Чыңырышып калганы,
Эстеп эсин жыйышып,
Кайрат кыла салганы.
Эсине түшүп меймандар,
Күлбөсканга барганы.
Бутуна Жанчар жыгылып,
Кучактап жатып алганы.
Коюң эми болду деп.
Эптүү Эдил кармады.
Отургузуп койду эле,
Анчага чейин зарлады.
Жайнак чечен оңойбу,
Жылбай туруп кашынан.
Сүйүнчү Жанчар каным деп,
Аныктап айтып атынан
Кийип турган тажысын,

Жулуп алды башынан.
Жакшы жолго өзүндү,
Салып келдик сүйүнчү.
Арстандай Зарлык балаңды.
Алып келдик сүйүнчү.
Качкан кушун колуңа,
Келгенине сүйүнчү.
Айдай кызың Муңдукту,
Көргөнүңө сүйүнчү.
Келиниң керет Куралай,
Болгонуна сүйүнчү.
Кан кудаң Күлбөс үйүңө,
Конгонуна сүйүнчү.
— Жайнак сенден аябайм,
Алтын такты ал деди.
Казына байлык колунда,
Канча болсо бар деди.
Жетик Жайнак тажысын,
Кайтып алып барганы.
Каткырып күлүп башына,
Бат кийгизе салганы.
Кыя карап жымыйып,
Күлөт Зарлык балбаны.
Бактылуу турмуш болсун деп,
Куттук айтып калганы.
Бар экен менин ырысым,
Жолуктурдум баарыңды.
Ыраазымын мен көрдүм,
Бактылуу Күлбөс каныңды.
Кызым балам келиним,
Аман койсун жаныңды.
Жайнак чечен, Шербала,
Кечиргин жинди чалыңды.
Тубаса Жайнак чечендин,
Кызыды окшойт таманы.
Чоң чечендин сөзүнө,
Чогуу кулак салалы.
Бу жалганчы дүйнөдө,
Кымбат нерсе көп болот.
Эненин мээри баарынан,
Артык деп айтсак эп болот.
Калыс сөз айтсам силерге,
Калбагыла таарынып.
Бир көрсөм деп энесин,
Балдар турат зарыгып.
Баарысынан керектүү,
Кудагый кайда болду экен.
Көрсөтпөй бизге корчолоп*,

Кайда катып койду экен.
Кудагыйсыз бул жерде.
Жей албайбыз майыңды.
Жетимдей болсо бул балдар,
Ичели кантип чайыңды.
Көрөр көзүң болбосо,
Көрөлү кантип жайыңды.
Жарашыгы болобу,
Бозортсоң эки тайыңды.
Кайда болсо алып кел,
Кудагыйды көрөлү.
Кардыбызды тойгузбайт,
Андан башка бөлөгү.
Мусапыр болуп турбасын,
Муңдук, Зарлык өмөгү*.
Ал жетпесе ачык айт,
Көмөктөшүп көрөлү.
Айткан сөзү катасыз,
Ыгын таап сайрады.
Бардыгынан сөз катуу,
Аркан жипсиз байлады.
Жайнактын сөзү жаадай,
Жанчарканды жайлады.
Өзүнө өзү батпастан,
Калжайып дене узарды.
Уялганынан Жанчаркан,
Кара көк болуп кызарды.
— Менден да кеткен жаңылыш,
Ар кандай айтсаң угамын.
Бу сөздөн кылыч жеңил го,
Мусапыр болуп турамын.
Кандыкты сизге бердимго,
Бийлигим өтпөйт элиме.
Жарашыгын келтирчи,
Тоскоол жок кебиңе.
Улуулугум сыйлачы,
Уят кылбай бегиңе.
Жайнак чечен карабай,
Канча сөздү урду эле.
Бирин бири макташып,
Мостоюшуп турду эле.
Эдил айта салды дейт,
Бактыяр келе жатканын.
Капырай аны карачы,
Албаң-далбаң басканын.
Муңдук-Зарлык келгенин,
Аныктап элден укту эле.
Балдарымы көрөм деп,
Кайрат кылып чыкты эле.

Жарыша чуркап жүгүрүп,
Бактыярга барганы.
Сагынып жүргөн кемпирди,
Басып жатып калганы.
Мээри түштү балдардын,
Ким көрдү мындай асылды.
Ыйлап сыктап көрүшүп,
Андан кийин басылды.
Колтуктап келет экөөбү,
Баарынын оозу ачылды.
Керемет айым ушул деп,
Бардыгы ызат кылды дейт.
Кубанышып бардыгы,
Куттук айтып турду дейт.
Жүрүшүндө ката жок,
Күлбөскө колун сунду дейт.
Чыдай албай Жанчаркан,
Бу да колун сунду дейт.
Бек болсун бешик бооң деп,
Аны да мазак кылды дейт.
Бардыгы менен көрүшүп,
Муңдукту алып жанына,
Баа жеткис болуп тынды дейт.
Канча жылы кыйналган,
Капалыгын жойду дейт.
Айнеки жаан күзгүнү,
Алып кел Муңдук көрөм деп,
Бир жылмайып койду дейт.
Күзгүнү Мундук көтөрүп,
Ылдам тура калганы.
Колун сунуп Бактыяр,
Оң колу менен алганы.
Мээнетим эми чыкты деп,
Тооп кыла салганы,
Кут болсун күзгүң Мундук деп,
Куттук айта салганы.
Кан менен бектин бардыгы,
Астыртан көзүн салды дейт.
Бактыярдын ажары,
Балбылдай түшүп жанды дейт.
Аялдан асыл экен деп,
Суктанышып алды дейт.
Карап жатат күзгүнү,
Өзүнө карай имерип.
Ордолуу жердин канындай,
Олтурат аял чиренип.
Көп эле болгон кыйындык,
Көкүрөккө тирелип.
Көрүп турат бардыгы,

Бактыяр сөзүн эп койду.
Жанчаркан ууга чыкканда,
Кантер экен деп койду.
Аттарды Зарлык талкалап,
Жанчарканга басканда,
Кудай сакта деп койду.
Көпчүлүк күлүп жиберди,
Ушу сөзү жеп койду.
Жашыбайтта, муңайбайт,
Баарын көрүп укту дейт.
Кызын таптап кыйгачтап,
Муңдугум жеңип чыкты дейт.
Бактыярга баа берип,
Анык көрөт мыкты дейт.
Көпчүлүк көңүл бургун деп,
Жайнак тура калганы.
Чечендин сөзү ширелүү,
Чечим кыла салганы.
Аралда жатат кудагый,
Жан жабыла баралы.
Канышайымдын көңүлүн,
Бир көтөрүп салалы.
Жанчаркан Күлбөс баш болуп,
Жигиттер менен баралы.
Чеп-Таштын белин ашабыз,
Туура жолго салалы.
Ийгилик иш болгон соң,
Тилектешбиз баарыбыз.
Чын кудагый Бактыяр,
Кызыңыз менен барыңыз.
Алып келип айымды,
Урматына каныңыз.
Сөзүң, алтын бал экен,
Жакшы жолго салыңыз.
Узак жолго жүрүштү,
Кербен бара жаткандай.
Көп кишини ээрчитип,
Мерген бара жаткандай.
Түрүн көрсөң баатыр көп,
Жоого бара жаткандай.
Уруу-уруу көп киши,
Доого бара жаткандай.
Шагырашып жигиттер,
Ойноп бара жатат дейт.
Камдап сөзүн чечендер,
Ойлоп бара жатат дейт.
Шапкар уруп* жигиттер,
Жүрүп бара жатат дейт.
Жетпегенге алдыңкы,

Күлүп бара жатат дейт.
Бет алып Чеп-Таш ашуусун,
Билип бара жатат дейт.
Улам түшүп сайларга,
Кирип бара жатат дейт.
Жорголорго жоргочу,
Жетпей бара жатат дейт.
Улуулардан кичүүлөр,
Өтпөй бара жатат дейт.
Аркадагы жаш балдар,
Ырдап бара жатат дейт.
Кызыгына күлүшүп,
Жыргап бара жатат дейт.
Акындыкты ушулар,
Билер бекен деп ырдайт.
Муңдук, Зарлык жылмайып,
Күлөр бекен деп ырдайт.
Муңдук менен Зарлыктын,
Кетелек ичтен капасы.
Күлө турган түрү жок,
Ойлошкону апасы.
Чеп-Таштын чыгып белине,
Эки жагын карады.
Мелмилдеген дарыя,
Беш бөлүнөт аралы.
Ээн жерди көргөндө,
Ичине салып санааны.
Аралда жаткан адамдын,
Жаны тирүү калабы.
Баланын тартып азабын,
Көзүнүн жашын төккөндүр.
Убайым санаа саргайтып,
Мустумдай* болуп чөккөндүр.
Турмуштун тартып кыйынын,
Көп азап баштап өткөндүр
Эки иттен башка пенде жок,
Акылынан таңгандыр.
Санаа адамды саргайтат,
Чачы агарып калгандыр.
Кыялы кырка бөлүнүп,
Ылдыйлап сала беришти.
Аксакалдар алдыда,
Чоң токойго келишти.
Арстанбы десе ит экен,
Жүгүрүп чыгып астынан,
Арсылдап сала беришти.
Адам уулу чыдабайт,
Үрүп турган үнүнө.
Атты жарып салгыдай,

Батынбайт адам сү1рүнө.
Жалпы токтоп калышты,
Карап туруп түрүнө.
Шерменде кылып жеп коёт,
Катылса эгер бирине.
Бардыгы үчүн ыйыкта,
Акысы жок атышка.
Муңдук, Зарлык турганда,
Туура эмес кылыч чабышка.
Намыс кылат бардыгы,
Аркасына качышка.
Бири кың деп көрсүнчү,
Бир жаман сөз антышка.
Иттерге арбак конду эле,
Тур кет деп да коё албайт.
Азуусу карыш дөбөттөр,
Аны эч ким жоё албайт.
Таяк ташты коё тур,
Камчы кезеп коё албайт.
Карап туруп токойго,
Каалабайт эч ким барышты.
Алдыга карыш жылдырбайт,
Даяр жоону табышты.
Эки кандын адамы,
Айласы куруп калышты.
— Токтогула жигиттер,
Жардырасың атыңды.
Кереттин ишин карачы,
Бактыяр тапты акылды.
Капа болбой кандарым,
Бир аз сабыр кыл деди.
Ашыкпастан азыраак,
Аттан түшүп тур деди.
Чакырып алды жанына,
Муңдук, Зарлык балдарын.
Силерде Канышайымдын жыты бар,
Оң келип турат барганың.
Эркелетип кармай бер,
Жүрөксүнүп калбагын.
Айбан да билет асылды,
Итсиң деп түртүп салбагын.
Эмесе маакул эне деп,
Жакындашып барганы.
Шыйпаңдатып куйругун,
Ит эркелеп калганы.
Бою менен тең болуп,
Кучакташа салганы.
Экөө тең келген жолуна,
Жүгүрүшүп калганы.

Көздү ачып жумганча,
Каншайымга барганы.
Сүйүнчүлөйт тили жок,
Жоолугун жулуп алганы.
Даңкаң-даңкан желишип,
Зарлыктарга салганы.
Чындап кейип Каншайым,
Айтып турган арманы,
Жоолугун иттер жулганда,
Башын баса салганы.
Эки итке адам жетеби,
Эч кимдин болбойт жардамы.
Эки көздөн жаш агып,
Эсеби жок зарлады.
Көп жылы болуп мусапыр,
Элсиз ээн талаада.
Эгиз төрөп берем деп,
Зар болдум сүйөр балага.
Намысым кетип колумдан,
Шерменде болдум калаага.
Күйдүрүп менин ичимди,
Жолукту баштан алганын.
Канча кылса айбанго,
Иттигине барганын.
Кетирип менин алымды,
Азапты башка салганын.
Сөөккө батып сыздатат,
Айбандын кылган кордугу.
Эмиздим эле баладай,
Ак сүтүм арам болдубу.
Кудайым бербей баланы,
Куубаш кылып койдубу.
Айбанга жүрүп ишенип,
Акыры мени сойдубу.
Көргөн түшүм келбеди,
Көк чыбык болдум жердеги.
Ачуулу азыр жан деди.
Камылга кылып тоюңа,
Азырынча бар деди.
Жаныңдагы жигиттен,
Анча-мынча ал деди.
Араң турган Жанчаркан,
Аламан сөзгө көнөбү.
Тондун камын кылам деп,
Он жигит менен жөнөдү.
Ушундай кыйын иштерге,
Бактыяр керек эптерге.
Ачык сүйлөйт шаңкылдап,
Жанындагы бектерге.

Бир сөзүнөн жаңылбайт,
Жазгандай кылып дептерге.
Азырынча ушунда,
Сабыр кылып тургула,
Кудаларым каласың.
Кудагыйың таанысын,
Кызы менен баласын.
Эсин жыйсын Канышайым,
Чакырганда барасың.
Айнеки жаан күзгүнү,
Колго кармап алалык.
Муңдук, Зарлык, Шербала,
Төртөөбүз эле баралык.
Акыйкатын билген соң,
Адагы керет жан эле,
Көңүлү калар агарып.
Ушуну айтып Бактыяр,
Чоң токойго салышты.
Жоолук алган иттерди,
Жолдон тосуп алышты.
Кабышты такыр ойлобойт,
Катар жүрүп калышты.
Жөнөгөнү туруптур,
Канышайымга барышты.
Бактыярды тааныйтта,
Учурашып калышты.
Күзгүгө сабыр кылалбайт,
Муңдук, Зарлык жабышты.
— Сүйүнчү деди Бактыяр,
Эс акылың жый деди.
Таңыркаба чындык иш,
Эгиз балаң бул деди.
Кырк катын сени алдаган,
Бир кыз, бири уул деди.
Балдарыңдын амалын,
Өзүм эптеп тапкамын.
Урматы үчүн өзүңдүн,
Улуу тоого баккамын.
Бактыярга ишенет,
Бир чыңырып алды дейт.
Эми кандай кылам деп,
Эси ооп жатып калды дейт.
Муңдук Зарлык баш сүйөп,
Бактыяр суудан чачат дейт.
Көзүн ачып бир азга,
Кайта эси ооп жатат дейт.
Кокус болор бекен деп,
Бактыяр да шашат дейт.
Бир убакта үшкүрүп,

Араң келди*эсине.
Кайта баштан чыңырат.
Муңдук, Зарлык баланын,
Көзү түшүп көзүнө,
Арадан бир саат өткөндө,
Кайратына келиптир.
Айнеки жаан күзгүнү,
Шербала баатыр бериптир.
Башынан өткөн иштерин,
Бир башынан көрүптүр.
Бир караса күзгүнү,
Киндигин кесип Бактыяр,
Ала койду баланы.
Экинчи көзгө көрүнбөйт,
Бактыярдын карааны.
Бир караса күзгүнү,
Кырк катын жүрөт топурап.
Апкелип эки күчүктү,
Канышайымдын алдына,
Таштап коюп отурат.
Күзгүнү көрүп эт үркүп,
Өлгүлө деди чочулап.
Бир караса күзгүнү,
Балакетти баштады.
Эки күчүк жанында,
Беш-Аралга таштады.
Башын чайкап Канышайым,
Эми үшкүрө баштады.
Бир караса күзгүнү,
Бактыярга жалынып,
Эки бала имерди.
Жалынганын укканда,
Канышайым ыйлап жиберди.
Бир караса Бактыяр,
Көтөрүп алган баланы,
Кийиктерге жагызып,
Бактыяр ишке жарады.
Кайберен берип жардамды,
Жаркырайт бала жамалы.
Бир караса күзгүнү,
Келтек* жеп жатат катындар.
Ура берсин деп койду,
Анткени менин акым бар.
Жана дагы Бактыяр,
Кийим берет балдарга.
Мээрман мындай кереттен,
Айлансын жаным садага.
Арбактай кылып өзүмдү,

Сыйлап турган нээтицен.
Бактыярга кайрылып,
Өөп алды бетинен.
Кулбөскандын жайнаган,
Жерин көрүп кубанды.
Чоң шаарда жашаган.
Элин көрүп кубанды.
Катташып жүрөр бекем деп,
Ойлоп коёт буларды.
Кер маралдай көрүнгөн,
Көрдү келин баласын.
Садагаң балам деп коёт,
Көрүп туруп карасын.
Он төрткө чыгып Зарлыккан,
Өткөн экен мүчөлү.
Гүлсаратты мингенде,
Каңырыгы түтөдү.
Кара дөөгө баратат,
Кайгысы кайра күчөдү.
Шашып жүрүп Зарлыктын,
Кум-Белди ашып келгенин.
Жолунан тосуп кайберен,
Балага бата бергенин.
Кара дөө менен беттешип,
Ат менен сүйрөп калды дейт.
Дандыр-Ташта күрөшүп,
Баланы уйку алды дейт.
Улактары бакырып,
Кайберен жардам берди дейт.
Башын кесип кылычтап,
Зарлык баатыр жеңди дейт.
Дагы көрдү күзгүдөн,
Жанчаркан ууга чыкканын.
Кийиктерди кайтарып,
Аттарын Зарлык жыкканын.
Күзгүгө жөнөп кемпирге,
Баргандыгын көрүптүр.
Ал кемпирдин Зарлыкка,
Жардамдарын көрүптүр.
Чакырганда күзгүнү,
Таш болуп катып калды дейт.
Айланайын балам деп,
Канышайым жашып алды дейт.
Аркасынан Муңдуктуп,
Жөнөгөнү көрүндү.
Көрүп туруп муңайып,
Көңүлү көпкө бөлүндү.
Зарлыккандын таш болуп,

Калганын көрүп муңайды.
Кыздын зарын укканда,
Эне байкуш чыдайбы.
Көзү көлдөп ыйласа,
Кошулуп айтты кудайды.
Айнеки жаап ачылып,
Баласы мурун чыкканы.
Айланайын жалгыз деп,
Зарлыкка эне ыктады.
Күзгүнү колго көтөрүп,
Шербала баатыр чыкканы.
Белек кылып Муңдукка.
Күзгүнү берип ыктады.
Шербаланы кучактап,
Канышайым өөп жыттады.
Муеапырчылык башында,
Көргөндөн бери бу жерди.
Бук болуп жүргөн шериңиз,
Буркурап ыйлап жиберди.
Жана көрдү күзгүдөн,
Жолдогу энесине келгенин.
Комдоп-чомдоп ат таап,
Балдарга жардам бергени.
Чыгарбас керек эсинен,
Ал кемпирдин эмгегин.
Дагы көрдү күзгүдөн,
Күлбөсканга барганын.
Шашылышып бардыгы,
Кайра жөнөп калганын.
Кайра көрдү күзгүдөн,
Өзүнө келип жеткенин.
Беттей албай бу жерге,
Жанчаркан кайра качып кеткенин.
Шашыла чаап Жанчаркан,
Тез үйүнө жеткенин.
Ачуу менен Жанчаркан,
Кырк катынды байлады.
Чоң таяк менен салгылап,
Башгарын жарып жайлады.
Жыйырмаасын урду эле,
Өзү шайы кетип калганы.
Отура калып дөңгөчкө,
Муздак суу ичип алганы.
Кара көк болуп буулуп,
Кете түштү дарманы.
Көрүп туруп көз менен,
Кошо карайт балдары,
Азая түштү арманы.
Чоң токойду караса,

Күлбөскан турат айбаттуу
Бардык иш келет колунан,
Карысада кайраттуу.
Кудасын сынап көрдү эле,
Башынан нээти ак экен.
Акылы артык алп мүчө,
Төп келген сыны бар экен.
Кайраттуу керет Каншайым,
Өзү шашып турду дейт.
Имерилип чоң талга,
Бети колун жууду дейт.
Айланайын Муңдугум,
Алып кел деди кийимди.
Жаңыртып кийип үстүнө,
Кемтиги жок кийинди.
Чакыргыла бардыгын,
Кудалар көрсүн түрүмдү.
Оозунан буйрук чыкты эле,
Шербала баатыр жүгүрдү.
Чакырганда Шербала,
Бардыгы шашып бүлүндү.
Опур-топур болушуп,
Чоң токойго сүрүлдү.
Каншайымга келишип,
Өз өзү атын байлады.
Мурункудай жаркылдап,
Каншайым чыга калганы.
Күлбөсканды баш кылып,
Баарынан колун алганы.
Таарынбайт да муңайбайт,
Каткырыкты салганы.
Башынан өттү кыйындык,
Эмнеге элден жашырат.
Мурун тартынчак жаш кези эле,
Азыр неге басынат.
Шаңкылдайт ширин сөзүнө,
Адамдытн көөнү ачылат.
Түрүн көрүп айымдын,
Келгендер бүтүн таң калды.
Өзгөрбөптүр бир жери,
Кайдан алган жардамды,
Тан* берип карап турушту,
Сурашарга ал барбы.
Тамашалап Эдилди,
Бир атыңы сой деди.
Ушунча жыл камадың,
Бир тойгузуп кой деди.
Кудалар кур ооз кетпесин,
Ылдамыраак бол деди.

Ай туяк чалат жылкыдан,
Кудайы кылып кой деди.
Ыраазы болугт эр Эдил,
Жеңесинин кебине.
Ай туякка чалалы,
Келип турат эбине.
Ушул иш туура болот деп,
Жакты Жайнак бегине.
Даяр турган жигиттер,
Семиз атты алышты.
Урматына балдардын,
Ай туякка чалышты.
Тополоң кылып токойду,
Той кылып жатып калышты.
Каншайымдын боз үйү,
Туурдугун жаңы баскандай.
Сарамжалын карачы,
Сандыкка салып каткандай.
Алып барса базарга,
Жап жаңы үй деп саткандай.
Кенен кылып тигиптир,
Келгендер кенен баткандай.
Алып келген кырк жигит,
Азык оокат чоң болду.
Олтургузуп боз үйгө,
Баарынын иши оң болду.
Тоо пияздан туурашып,
Шорпосу ширин мол болду.
Кайратын көрүп айымдын,
Балли ракмат деп койду.
Артынып жүрүп каткан нан,
Шорпого туурап жеп койду.
Шатырашыи көпчүлүк,
Жөнөмөк болду калаага.
Батасын берди дүркүрөп,
Муңдук Зарлык балага.
Аттарына мингенче,
Анча убак өттү арада.
Жөнөгөндө көпчүлүк,
Эстен чыгып калбаган.
Канышайым минип келет деп,
Күчтүү жорго тандаган.
Бактыяр, Муңдук, Канышайым,
Сагынганын билдирип.
Шайырланып Бактыяр,
Жигиттерди күлдүрүп.
Аттуу жөнөп калышты,
Бирин-бири миндирип.
Көңүлү ачык көпчүлүк,

Агарып таң аткандай.
Күлүп келет шатырап,
Карысы да жаштардай.
Аттары болсо шайма шай,
Канча жолду баскандай.
Күүдүлдар жолду кыскартат,
Кызыктуу сөзү дастандай.
Чөп-Таштын бели ченемсиз,
Жакындашып калганы.
Ар кыясы түшчүлүк,
Аңкыштап* жүрүп отуруп.
Бир биринен калбады,
Ушунча жолду тоготпойт,
Улуу тоонун балдары.
Белге чыкты беймарал,
Тулпар аттар талбады.
Аттардын терин кургатын,
Ар жакка салат назарын.
Эсине салат Канышайым,
Айдалып келе жатканда,
Жөөчүлүктүн азабын.
Аттардын тери кургады,
Өйдөнү эстен чыгарып.
Күтүрөп жөнөп калышты,
Көпчүлүк кайра чыңалып.
Ылдыйлап келе жатышат,
Кербендей болуп чубалып.
Жайыкка гүшүп жетишти,
Көз жетпейт алыс тунарып.
Жоргону жолго салышты,
Жортоктору чабышты.
Ал өпкө аттар жүмкүнүп,
Мингендин колу карышты.
Катуу жүрүп отуруп,
Жанчаркандын ордого,
Бешимде жетип барышты.
Эли тосуп жабыла,
Жүгүрүп атын алышты.
Ээрчитип алып Канышты,
Ак сарайга киришти.
Канышайымдын боз үйүн,
Көк майсанга тигишти.
Эскирмек түгүл жаңы экен,
Сарамжалын билишти.
Жанына келбей кырк катын,
Бурч-бурчта качып жүрүштү.
Күлбөскандын кырк жигит,
Ондон конокко бөлүп коюшту.

Казы керттип, жал чайнап,
Этке мыктап тоюшту.
Көрүнөө душман өзүндө,
Жанчаркан тынчып жатабы.
Кыялын өйкөйт күнү түн,
Кырк катындын чатагы.
Бузук чыгып кырк катын,
Өрттөгөн менин калаамды.
Он алты жылы тентитти,
Эки бирдей баламды.
Бала үчүн буздум зарланып,
Өмүр бою санамды.
Нээти жаман арамды,
Жок кылыш керек аларды.
Пайдасы тийет дайыма,
Ушундайда кудалык.
Элдин баары жайылсын,
Чоң жыйынды кылалык.
Иретке салып иштерди,
Ичтеги кирди чыгарып.
Ар ким айтсын өз оюн,
Көпкө салып туралык.
Элдин баарын чогултул,
Жыйын кылам калаага.
Жалпы баары угушсун,
Ушак сөз кылбай арада.
Калкыма болуп белгилүү,
Уксун катын-балада.
Каны буйрук кылганда,
Калкы бүтүн келишти.
Муңдук, Зарлык, Күлбөстү.
Калбастан баары көрүштү.
Сапардан келген булардын,
Салтанаты келишти.
Айдалып келди кырк катын,
Аркага колу байланып.
Катар кылып бир бурчка,
Отургузду жайгарып.
Күнөлүү болду кырк катын,
Буларга да кез келди.
Сөз бербесе жөн түр деп,
Бардыгын зекип эскертти.
Өзүңүз айтып бериң деп,
Жанарканга сөз берди.
Калкым көрүп турасың,
Үйүмдө экен душманым.
Аныгына жеткенде,

Ичимде калды бушманым.*
Он алты жыл тоо, ташта,
Балдарым өстү талаада.
Бир токойдо зар какшап,
Канышайым жатты жанада.
Тилине кирип булардын,
Сууга ыргытып жибербей
Керет аял Бактыяр,
Ыракмат айтам агада.
Канча жылы тарыдым,
Кайгыда жүрүп карыдым.
Кызым жок деп тарыдым,
Кыйналып жүрүп тарыдым.
Балам жок деп тарыдым,
Азабын тартып карыдым.
Колунан келсе ушулар,
Өрттөп берет калаамды.
Боору таш, жан кечти,
Аябай такыр адамды.
Көргө кирип кетпесе,
Көрө албайт мешш баламды.
Адамдын коркпойт канынан,
Азапка башын саламын.
Аны үчүн жыйдым силерди,
Азыр башын аламын.
Азыр башын албасам,
Арманда болуп каламын.
Сөз беришти жабыла,
Күлбөскан куда билсин деп.
Эки болбойт өкүмү,
Ушунун сөзү жүрсүн деп.
Мейли эмесе элим деп,
Күлбөскан чыкты шаңданып.
Кандай айтаар экен деп,
Көпчүлүк турат жарданып.
— Жанчаркандай куданын,
Жаңы көрдүм элдерин.
Аралашып жүрсөм деп,
Ак ниет менен келгенмин.
Ак көңүл менен жүргөндөр,
Эзелде жолдон адашпайт.
Адыл болсо башчысы,
Айылын бөлүп таратпайт.
Кудалардын элине,
Так Сулайман болсом да,
Казылыгым жарашпайт.
Кыйнап жаткан бардыгын,
Кырк кудагый турбайбы.

Кыркын тең кырып сал десем,
Мени кудай урбайбы.
Кудагыйларын кырды деп,
Душманым шылдың кылбайбы.
Мага шылтап каныңар,
Далбас кылып жатыры.
Таалайыма туш кылса,
Таап алам акымы.
Тийешем жок бул үйдө,
Жанчаркандын катыны.
Көпчүлүк айтты туура деп,
Күлбөскан тапты эсебин.
Зарлыкканга беришти,
Эмдиги сөздүн кезегин.
— Аралап ала тоолорду,
Азапта жүрүп чоңойдум.
Абалтан нээт ак экен,
Акыры минтип оңолдум.
Терең ойло көпчүлүк,
Тез чабарлык кылбайбы.
Атамдын баскан төшөгүн,
Энебиз болот турбайбы.
Өлтүрчү болсо буларды,
Энелерин кырды деп,
Уккандар ушак кылбайбы.
Калкым карап турганда,
Кантип буйрук кыламын.
Аталардын алдында,
Адеп менен турамын.
Калдайып турган эл айтат,
Улуу кичүү тең айтат.
Кырк катындын тагдырын,
Канышайым бнлснн деп айтат.
Канышайым четке каккан жок,
Көпчүлүк айткан сунушту.
Кандай айтар экен деп,
Калкы карап турушту.
Кадимтен керет неменин,
Ар бир иш келет колунан.
Абийири бар калкына,
Иши келген оңунан.
Көпчүлүктүн көөнү үчүн,
Буластап тура калганы.
Азыркы турган элине,
Айтылат окшойт арманы.
— Ээн жерде жашаган,
Эсепте жок жан болдум.
Эч ким кабар албады,
Элими көрбөй зар болдум.

Кап кайда жүрүп жашаган,
Карасы жок жан болдум.
Кабар алган эч жан жок,
Калкымды көрбөй зар болдум.
Карасын көрбөй калаамын,
Кайгысын тарттым баланын.
Айлымды кайдан табамын,
Азабын тарттым баланын.
Элимди кайдан табамын,
Эмгегин тарттым баланын.
Жалпыңды кайдан табамын,
Жамалын көрбөй баланын.
Мусапыр менин абалым,
Муңкансам кайда барамын.
Атамын билбей кабарын,
Алдастап кетип каламын.
Энемин укпай кабарын,
Эчкирсем кайдан табамын.
Күйүтүмө чыдабай,
Энем өлдү башында.
Атамда өттү көрбөдүм,
Сексенге чыккан жашында.
Кыла албадым кызматты,
Кыйналып өлгөн асылга.
Колуна тийсем булардын,
Канымы менин сормокчу.
Кас душманым кырк катын,
Каныңды ичсем болмокчу.
Бактыяр эже болбосо,
Балдарды тирүү соймокчу.
Кырк акмакка теңелип,
Башыңды жулсам болмокчу.
Күлкү кылып кылымга,
Мени ит тууган деп коймокчу.
Ичи тарларга теңелип,
Ичиңди жарсам болмокчу.
Кыйын иш болду чынында,
Кылыгым кетет кылымга.
Азаптуу болдум чынында,
Атагым кетет кылымга.
Оозго түшөт мендейлер,
Оордунда калат сендейлер.
Айтылып жүрөт мендейлер,
Арманда болот сендейлер.
Жомок болот мендейлер,
Жок болуп кетет сендейлер.
Адамдык менен жүрөйүн,
Сапатымы жойбоюн.

Күнүлүк кылып жатат деп,
Көпкө күлкү болбоюн.
Булар өлсө жер тойбойт,
Өлүмгө такап койбоюн.
Өлүмгө буйрук бере албайм,
Көрдүңөргө кыялын.
Өжөрлүктөн пайда жок,
Өзүнөр билгин биягын.
Эл ичинен суурулуп,
Эдил тура калыптыр.
Кадимтен калыс киши эле,
Оттой болуп жаныптыр.
Көрүп билип жүрөбүз,
Эл ичинде калысым.
Аял да болсо көп ойлойт,
Калың элдин намысын.
Сыйпалатып айттыңар,
Бактыяр чечет баарысын.
Жүрүшү жандан омоктуу,
Оюна албайт башканы.
Эстүү аял туруптур,
Эркштенип басканы.
Элге калыс сөзү түз,
Бактыярдын айтканы.
Мыйыгынан бир күлүп,
Мындайча деп баштады.
Кыжырланбай Жанчаркан,
Угуптур менин кебимди.
Кыжылдатып бардыгын,
Кырк катын ал дедимби.
Бала кезден бер жакка,
Билесиң менин жайымды,
Без калтаны толтуруп,
Алып бердим айымды.
Кадырыңды кетирип,
Катын эле болсо тандайсың.
Аялсынтып өзүмдү,
Бир кеңешке албайсың.
Үстүнө алса бир катын,
Мурункусу тарынат.
Күнүлүк жаман баарыдан,
Колунан келсе жарылат.
Аны билбей эркектер,
Чачташса да кенебейт.
Арыз кылып айтышса,
Айткан сөзүн элебейт.
Көтөрүп коёт көөдөнүн,
Ичи тар жаман неме дейт.
Убагында айтайын,

Угуптур эркек сөрөйүм.
Кырк жигит менен келишип,
Бир катын алчы көрөйүн.
Кырк катының биригип,
Чакырып алып жабышты.
Өлтүрүп берген эже деп,
Жабылып жатып калышты.
Жок кылбасам балдарды,
Жайлап салмак мени да.
Уу кошуп берип оокатка,
Уйпалап коймок сени да.
Жалпы баары киришип,
Балекетти баштады.
Ала бер деп аябай,
Алтынды берип таштады.
Кап менен алтын көрсөтүп,
Бактыярдын кыйынын,
Эсептеп ал Жанчаркан,
Жеген жокмун тыйынын.
Ишиңиз жок биз менен,
Азапка мени салышкан.
Ала качып алыска,
Кайберенге жагызгам.
Канча жыл болдум убара,
Маңдайдан терим агызгам.
Адамдан чыгат асылдар,
Алп болуп балдар төрөлдү.
Кайберен берип жардамды,
Кайыңдай болуп көгөрдү.
Кырк катын менен кырк жигит,
Жакшы үйрөнүп алышты,
Мушташып турчу өнөрдү.
Айнеки жаан күзгүдөн,
Көрүп түрдүк баарыбыз,
Белиңди бекем байладың.
Кырк айымды токмоктоп,
Баилап туруп жайладың.
Беш-Аралдан келгенче,
Кудаларым көрбөйт деп,
Куусуңго теги кайраным.
Кудай берди сага да,
Келиниң жатат алыста.
Өзүң Жанчар кансыңго,
Даярлык керек барышка.
Калкың күтүп отурат,
Кабат-кабат тоюң бар.
Биз айтабыз албетте,
Өзүңдүн кандай оюң бар.
Жамандын иши оңолбойт,

Жакшылар теги кор болбойт.
Бир жактама кылбасак,
Билип кой теги той болбойт.
Калыстыкты кылайып,
Мен айта турган кеп болсо.
Оюмду салам ортого,
Көпчүлүккө эп болсо.
Жан деген кыйын экенго,
Жалдырап менден суранды.
Бир жагы намыс билип кой,
Өлтүрбөйлү буларды.
Төркүндөрүнө жөнөткүн,
Боз үйүн берип колуна.
Жоготпосоң буларды,
Тоскоол болот жолуңа.
Душмандыгы кетеби,
Түшөсүң дагы торуна.
Жөнөтүш керек буларды,
Ишиң келет оңуна.
Өлгүрбөгөнгө буларды,
Көпчүлүк эли кубанды.
Кантип адам баалабайт,
Аялдан чыккан кыраанды.
Жарк дей түшүп Жанчаркан,
Бардыгын алды эсине.
Тарынмак түгүл кубанат,
Келтирип айткан сөзүнө.
Кырк катын берген алтынды,
Көрсөттүң деп көзүмө.
Сүйүнчүң болсун сенин деп,
Кайтарып берди өзүнө.
Жакын кел деп жаныма,
Эдилди антып чакырды.
Түүра билген экенсиң,
Бактыяр тапты акылды.
Жигиттерди чакыргын,
Кечиктирип салбагын.
Боз үйүн берип колуна,
Бүгүндөн калбай айдагын.
Эдил баатыр турабы,
Эпкиндүү болду бу дагы.
Жигиттерди чакырып,
Буйруган ишти кылалы.
Кырк катынды жоготуп,
Андан кийин тыналы.
Жигиттер дагы шайланып,
Буйругун кылды баатырдын.
Аң-дөңүнө карайбы,

Азабы өткөн катындын.
Кырк катын чечип үйлөрүн,
Шакыр-шукур болушту.
Керегесин илиң деп
Ууктарын коюшту.
Казандарын көмкөрүп,
Түндүгүн кошо коюшту.
Белин тартып бекемдеп,
Тулгасын коюп астына,
Чамгарагын салышты.
Кумган менен чайнегин,
Түндүгүнүн астында
Тулгасына асышты.
Таңылчак менен туурдугун,
Салык артсаң оонайт деп,
Дагы бир атка теңдеди.
Бир бериңе карап бар,
Ооп калат тең деди
Жаткан жерде жардамдаш,
Чогуу кете бер деди
Субай катын чарчабайт,
Жетелеп кете бересиң.
Эптеп өлбөп кеттиңер,
Ырыскыңды тересиң.
Куудулдарды мазактайт*,
Төрөгөндө келесиң.
Жөнөтүп келип аларды,
Кырк жигит кайра топтолду.
Кара ниет катындар,
Ошо бойдон жок болду.
Эдил, Жайнак, Күлбөскан,
Сырдашып көөнү агарып.
Пшнбиз чала дагы бар,
Бүтүшүн көздөп баралы.
Каншайым менен Жанчарды,
Жараштырып алалык.
Маакулдашып үчөөбү,
Каншайымды алдырып.
Жанбашташып калышты,
Калың төшөк салдырып.
Алдыга айым келгенде,
Сыр чечишип турушту.
Боорлошуп сырдашып,
Боло турган жумуиггу.
Канышайым дагы чечилип,
Сырды ортого таштады.
Ээрип кетип тим эле,
Кара көзүн жаштады.
Улуу сөздөн башташып,

Узак жолго салышты.
Үч кыраакы оңойбу,
Сөздөп кармап калышты.
Көп жылы тарттың санааны,
Жамалын көрбөй баланын.
Жанчаркан да кыйналды,
Баланын тартып азабын
Нээтиңер ак экен,
Баш коштуңар карагын.
Душмандарды айдады,
Оорундалып талабың.
Канчалык кылсын аракет,
Кара ниет оңолбойт.
Кара жерге кирсе да,
Буйруктуу алтын жоголбойт.
Бузуктун кирбейт тилине,
Жакшылар жолдон адашбайт.
Адептүүнүн белгиси,
Улуудан жолду талашпайт.
Жамандыгын жашырып,
Намысын элге таратпайт.
Жанчаркан менен Канышайым,
Бул жүрүшүң жарашпайт.
Жараштырып тургандай,
Чыр чатагың болбоду.
Эбин таап душмандар,
Эрмек кылып ойноду.
Кудай берген балдарды,
Жакшы жолго салгыла.
Чакыралы Жанчарды,
Туз жылытып алгыла.
Ушул жерде айтылган,
Өпкө калдык болбосун.
Мейманды күтүп көргүлө,
Ар ким өз милдетин жолдосун.
Улууга салам бербеген,
Кесир болот угуп кой.
Жанчарканың келгенде,
Оордуңдан туруп кой.
Урматына балдардын,
Бергилечи улуу той.
Эдил барып Жанчарды,
Алып келди кубанып.
Салам айтып киргенде,
Канышайым түрдү буралып.
Жайнак чечен тез туруп,
Кол алыштырып жиберди.
Ичтеги кирди чыгарып,

Олтурушкан азыркы,
Адамдардын тереңи.
Башка сөзгө өтүштү,
Ичтеринен кенени.
Чай ичүү көпкө созулуп,
Олтургандан түрбады.
Аны-муну кармалап,
Канышайым кызмат кылганы.
Жапырайып отуруп,
Жаичарканым жыргады.
Муңдук, Зарлык, Шербала,
Үчөө жетип келишти.
Кемпир чалдын беттешип,
Олтурганын көрүштү.
Жанчаркан кылды буйрукту,
Шербала, Зарлык балага.
Баглан козу бышырчы,
Атаңар болсун садага.
Чакырып кел Муңдугум,
Бактыярдай энеңди.
Урматташ керек түбөлүк,
Акылы артык тереңди.
Бактыярды ээрчитип,
Муңдук келди сүйүнүп,
Энесине эркелеп,
Алды артына жүгүрүп.
Бактыяр келип караса,
Мына сонун тамаша.
Канышайым, Жанчар жанаша,
Козунун эти кааласа.
Шербала чуркайт балача,
Жамбашташат ноендор,
Олтурушка жараша.
Тура калып Канышайым,
Келиңиз эже келиң дейт.
Олтургузуп эжесин,
Козунун эти жегин дейт.
Ызаат кылып ушундай,
Шекерден ширин кебиң дейт.
Жакшы келе калдыңыз,
Аягыңыз жеңил дейт.
Учурашып кандарга,
Урматына кубанды.
Кыя тиктейт күлмүңдөп,
Жарашып калган буларды.
Эркелетет көз менен,
Кызматта эки уланды.
Жарашыктуу иштердин,

Калаага кетти кабары,
Каалашынча отуруп,
Таңга маал тарады.
Эрте туруп Жанчаркан,
Кырк жигитин жыйды дейт.
Кудаларды урматтап,
Тамашаны кылды дейт.
Ээрчитип барып Жайнакты,
Казынага киргизди.
Каалашынча алгын деп,
Марттыгын ага билгизди,
Ар бир түрлүү буюм бар.
Аралатып жүргүздү.
Каухардан кылган кемер бар,
Ошону алды жактырып.
Жанчаркан да кубанып,
Кут болсун деди каткырып.
Убагында кемерди,
Бир шаардын кунуна,
Араң алган саттырып.
Казына байлык силерге,
Кан кудабыз сен деди.
Каалашыңча алтыңдан,
Тартынбай ала бер деди.
Жайнак чечен каткырып,
Пейилиң жакшы каным дейт.
Аны үчүн бу күндө,
Ачылган таалай багың дейт.
Ыраазымын кан куда,
Каалашымча алдым дейт.

КУРАЛАЙДЫ КӨЧҮРҮП КЕЛИШИ

Жанчаркан жигиттерин чакырып,
Камынгыла жабыла.
Күндөп-түндөп барабыз,
Күлбөскандын шаарына.
Апкелейли келинди,
Түш келген менин багыма.
Нар төөнү комдотуп,
Алтыңдан буйла тактырып.
Адам карап тургудай,
Азем менен жаптырып.
Арзан иш эмес ойлочу,
Алтын, кете* арттырып.
Көсөмдүн бири жетелеп,

Кеч алдына бастырып.
Кыямына келиптир,
Кырк жигити кайраттуу.
Шербала, Зарлык жанында,
Жанчаркан барат айбаттуу.
Бактыяр менен Канышайым,
Желбеген жорго мингени.
Эки келин Муңдук бар,
Жарашыктуу жүргөнү.
Мурунку эки мейман келин бар,
Ичиңи өрттөйт күлгөнү.
Жергесинен аттанып,
Жетөө болду жүргөнү.
Эрте туруп Күлбөскан,
Кырк жигити шаттанып.
Аркабыздан жөнөр деп,
Азанда кеткен аттанып.
Дем алдырбай аттарын,
Күнү-түнү шашылып.
Мурун көргөн жол менен,
Жүрүп барат ашыгып.
Көбүк тер болуп аттары,
Араандай оозу ачылып.
Өзүнүн элин аралап,
Кирип барды шаарына.
Салам айтып калышты,
Улуу кичүү баарына.
Күлбөскан келип калды деп,
Калкы барды жабыла.
Аттан түшпөй Күлбөскан,
Калкынын көөнүн көтөрүп.
Кыдырып айтат саламды,
Бирин да кылбай нааразы.
Сагынышкан аларды,
Чогулушуп тургула,
Айтамын жакшы кабарды.
Аттан түшүп чай ичип,
Олтуруп алып тагына,
Буйрук бере баштады,
Жайнакты алып жанына.
Элүү чакты кудалар,
Аркадан келе жатышат.
Ондон болот коногуң,
Канча үй тиксең батышат.
Өзүңөр үчүн жүз үй тик,
Карылар кайда жатышат.
Коноктой күт элиңди,
Адебиңди айтышат.
Үй үйүңдү тазалап,

Тартипти колго алгыла.
Аракет кылып жабыла.
Шаарды жасап салгыла,
Жолун күтүп алардын,
Төрт-бешин баштап калгыла.
Топурабай калганың,
Катар туруп алгыла.
Бирден барып чубашып,
Колтуктап аттан алгыла.
Отурганда саламга,
Жүз чакты киши баргыла.
Эртең келип калышар,
Даяр болуп турабыз.
Алыстан келген куданы.
Беш он күн конок кылабыз.
Кары жаш маакул болушту,
Азыркы айткан сунушка.
Ким кылбайм деп четтесин,
Кудага кызмат кылышка.
Катар тигип боз үйдү,
Жанына тартып кермени.
Аттарын байлап койсун деп,
Алыс жактан келгени.
Качан келер экен деп,
Кудаларды дегдеди.
Кубанышып калың эл,
Кызмат кылып бүлүндү.
Жайык жерди тандашып,
Жүз элүү үй тигилди.
Салтанаты санаксыз,
Байлыктын баркы билинди.
Түкумдай* ак боз үйдү,
Күйөөлөр үчүн тандады.
Ал өргөөнүн жанына,
Беш үй тигип салганы,
Бал кошкон кымыз беш саба,
Зарлыктар үчүн арнады.
Баглан козу, сүт эмди тай,
Союшуна кармады.
Тоо пияз менен кийик от,
Тоолорунан алдырып.
Үйдүн жытын оңойт деп,
Ысырыгып салдырып.
Ар бир үпгө беш-бештен,
Кара чырак жандырып,
Күнү-түнү катпайт деп,
Аюунун майын салдырып.
Алты бакан орнотуп,
Селкинчепш камдады.

Кыз-келиндер кызыгып,
Серендеп жатып калганы.
Куралайкандын апасы,
Кошо жүрөт каралап.
Аты Ширин байбиче,
Боз үйлөрдү аралап.
Өзү чебер аялдын,
Колунан ар иш жаралат.
Күтүнбөстөн турабы,
Күйөөбү келсе саламат.
Чабармандан угулду,
Жанчаркандын кабары.
Калкы жөнөп алдынан,
Дүңгүрөттү калааны.
Ээрчитип келди беш киши,
Түшө турган үйүнө.
Аттарын алып уландар,
Эшик ачты кирүүгө.
Күлбөскан, Жайнак баш болуп,
Көп киши барды саламга.
Учурашып отуруп,
Аламан чыкты араңда.
Кудагыйларды кудагый,
Жабылып тосуп алышты.
Бир-биринин бетине,
Ун чачышып калышты,
Шанкылдашып көрүшүп,
Беттерин аарчып салышты.
Тура турган үйүнө,
Эшик ачып киргизди.
Дасторконун жайнатып,
Эптүүлүгүн билгизди.
Канышайым менен Бактыяр,
Атагы кеткен калкына.
Атактууну сыйлаган,
Ал кезектин салты да.
Азыр болсо кудагый,
Албетте жетет баркына.
Келин кыз менен Мүңдүктү.
Бир үйүнө баштады.
Эркинче жүрүп алышсын,
Бул кезде гүлдөй жаш чагы.
Зарлык кирди өргөгө.
Күйөө жолдош Шербала.
Кан күйөөдүн үстүнө,
Бейчеки кирбейт бир бала.
Жеңе-желпи, балдыздар,
Басып кирип келишип.
Дасторконун жыйнатып,

Бал кымыздан беришип.
Алыстан келген келин-кыз,
Атайы барып көрүшүп.
Таң калтырат көргөндү,
Эки шердин саблати.
Кыз-келин күтөт аябай,
Күлбөскандын дөөлөтү.
Күнү-түнү дебестен,
Күрөш болду эки күн.
Төрт күн улак тартышты.
Байгеси менен жети күн.
Күйөө жолдош Шербала,
Керилип улак тартпады.
Же ат минбейби эмине.
Күрөшкө дагы түшпөдү,
Келтире албайбы эбине.
Балбандардын бардыгын,
Чынында албайт теңине.
Кара күчүн сынайлы,
Шербаладай төрөнү.
Уруксат деп күйөөгө,
Зарлыкты да көрөлү.
Жайнак айтып Күлбөскө,
Көрүнсүн деди өнөрү.
Андай болсо Жайнагым,
Балбаны байге алсын да.
Күчүн көрүп калалык,
Калың эл күлүп калсын да.
Жайнак барып казынага.
Он жолукту алыптыр,
Ар бирине бир кадак.
Алтын түйүп салыптыр,
Нар төөдөй ташты көрсөтүп.
Ким көтөрсө ушуну,
Оп кадак алтын алат дейт.
Эч ким көтөрө албаса,
Казнада алтын калат дейт.
Ошол таштын жанына,
Көпчүлүк көчүп барышты.
Адамдын алы жетпейт деп,
Аң-таң болуп калышты.
Күлбөскандын элинде,
Нечен-нечен балбан бар.
Өгүз атты көтөрүп,
Желкесине салган бар.
Аларда барып чамалап,
Асылышып калышты.
Термелте албай ал ташты,
Түңүлүп калкы калышты.

Көтөрө алар бекем деп,
Нечендери чарчады.
Күйөө тартып чыксын деп,
Жарчылары жар салды.
Муну Зарлык укканда.
Шербала досум кел деди.
Тетиги ташты көрдүңбү,
Ыргытып жиберип кел деди.
Шербала баатыр турабы,
Каткырып чыкты бу дагы.
Барса эмне экен деп,
Заңкайып барган убагы.
Жайнак чечен баркылдап,
Кана балам кел деди.
Көтөрө албай балбандар,
Убара болдум мен деди.
Алың жетет деп ойлойм,
Бир көтөрүп көр деди.
Сөзүн угуп Жайнактын,
Шербала ташка жетти дейт.
Сынамак болгон экен деп,
Ушул деле кеппи дейт.
Кайрат менен ыргытса,
Бута атым жерге кетти дейт.
Чочуп кетти көпчүлүк,
Адамдан чыккан алп экен.
Бере кой дешет байгесин,
Бербеске айлаң канча экен.
Он кадак алтын он жоолук,
Байгең ушул деп калды.
Атасына ыракмат,
Алп экен деген ат калды.
Жанында Эдил түрду эле,
Алтоону сунуп ал деди.
Аксакалдарды кур койбой,
Бөлүштүрүп сал деди.
Зарлыкка сунуп экөөнү,
Бул сиздики ал деди.
Аяш менен экөөбүң,
Кыз оюнда бересиң,
Жаныңарга сал деди.
Бир калтасын чуулдаган,
Кыз-келин бөлүп калды дейт.
Артып калган бир калта,
Энелериме берем дегк
Боз үйгө карай салды дейт.
Жетип барып Муңдук кыз,
Шербаланын колунан.
Жоолукту жулуп алганы.

Энең албаса албай турар деп,
Каткырып күлүп калганы.
Кыз оюнда керек деп,
Чөнтөгүнө салганы.
Күлгөндөй болуп Шербала,
Зарлыктардын үйүнө,
Мулуяп басып барганы.
Жоолукту жүлүп алганын,
Канышайым менен Бактыяр,
Эки керет көрүптүр.
Эркелетип жатат деп,
Мыйыгынан күлүптүр.
Бир бирине ашык болуп калганын,
Күмөн кылып жүрчү эле,
Анык эми билиптир.
Кеч киргенде Мундук кыз,
Куралай менен сырдашты.
Ички сырлар айтылып,
Кыз оюнга бир басты.
Зарлыктын кыз оюну,
Селкинчек тээп жатышат.
Комуз чертип ырдашып,
Далай акын катышат.
Эки кандын балдары,
Элдин баары айтышат.
Кыз келиндер көп келген,
Кызыл гүлдөй жайнаган.
Узактан келген уландар.
Кайыңга атын байлаган,
Сонун болду тамаша,
Согумдун эти кайнаган.
Кыз оюнда бир кызык,
Оюндун бетин ачмагы.
Токмок кылып жоолукту,
Тоготмектен баштады.
Муңдуктун берди колуна,
Чегинип ал да качпады.
Тартынбастан түз барып,
Шербалага таштады.
Оюнду баштап жүрдү эле,
Шербала баатыр шар болуп.
Сүрдөй түшүп Муңдуктан,
Заманасы тар болуп.
Жоодон кайра тартпаган,
Эми алды-арты туюк жар болуп.
Кана баатыр ырда деп,
Сүрөгөн канча жан болуп.
Мукактанып бир азга,
Муңдуу обон салыптыр.

Кыз-келинди кубантып,
Кыйгаштап ырдап калыптыр.
Байкабаган тумчугат,
Ирим экен жашчылык.
Жандан кымбат жароокер,
Ширин экен жашчылык.
'Түбөлүк көөнү түз болсо,
Аял эрдин бактысы.
Бириктирген экөөнү,
Ашыктык экен ачкычы.
Баркына жетип түбөлүк,
Бир бирин сыйлайт асылдар.
Өмүрүңдү гүл кылып,
Ширин болот ашык жар.
Адамды тартат өзүнө,
Аппак сүттөй жүрөгү.
Алтындай бою буралып,
Муңдук кыздын чүрөгү.
Күнү-түнү уйку жок,
Ичими менен күйдүрүп.
Коёр бекен Муңдук кыз,
Ак бетинен сүйдүрүп.
Жолумду бууп таштадың,
Жаман жолго баспаган.
Оюңду өзүң баштадың,
Ашык жар болсоң, качпагын.
Шербала көпкө ырдаса,
Кыз-келин жигит ээриптир.
Ыргып туруп Куралай,
Шербаланы жетелеп,
Муңдукка алып келиптир.
Жигиттин акын жебе деп,
Шерди, Муңдукка түртүп жибериптир.
Ак бетин тосуп Мундукта,
Мелтиреп туруп бериптир.
Кыз оюнга келгендер,
Тирмийип туруп көрүптүр.
Кызыктырат кыз оюн,
Кыз-келин менен баланы.
Түнү менен уктабай,
Таң атканда тарады.
Кеңеш кылып калышты,
Күлбөскандын тагында.
Эзилишип отурат,
Эки куда жанында.
Жалпы сөздөр айтылсын,
Жакшылардын барында.
Жанчар айтат аларга,
Мейман болдук кубанып.

Эми биз да кайталык,
Өзүңөрдөн суранып,
Артыбыздан баргыла,
Даярданып туралык.
Өзүңөрдөй көргүлө.
Биз да кызмат кылалык.
Өзүмдүн жалгыз келиним,
Куралайдын тою бар.
Алтын такты Зарлыкка,
Беремин деген оюм бар.
Зарлыкканда балаңар,
Миндирип такка коюңар.
Ага-ини болуп катташып,
Ашыбыз болсун жоролош.
Жайытыбыз бир болуп,
Коюбуз болсун короолош.
Уруксат берсең кудалар,
Батаңарды алалык.
Бардык элиң бүт барсың,
Даярданып калалык,
Сыйыңды көрүп кубандык.
Нээтибиз агарып,
Туура эмес жерин оңдойлу,
Сунушту кабыл алсаңар.
Ордолуу элсиң жайнаган,
Он күндөн кийин барсаңар.
Отургандардын баарына,
Туура болгон окшоду.
Этегинде Жанчаркан,
Эл чакырып токтоду.
Кабыл алды сунушту,
Күлбөскан нээти агарып.
Тилектешпиз тоюңа,
Айткан күнү баралык.
Тези жакшы жумуштун,
Күндөр өтөт саналып.
Кашымдагы жигиттер,
Катындан кабар алгыла.
Кемтиги жок болушсун,
Келиндерге баргыла.
Кудагыйлар кубансын,
Кетер жолго салгыла.
Келинге кете кийгизген,
Кемтиги жок жүргүзгөн.
Куралайкан жалгызга,
Гүлсары атты мингизген.
Барар жери болгон соң,
Кечикпей жолго салышсын.
Кошо жүргөн артынан,

Кырк нөкөрү барышсын.
Кандан кабар болгондо,
Кудагыйлар камынды.
Куралайкапды кийинтип,
Койсун дейт аман жаныңды.
Гүлсары атты минип ал,
Күлбөскан паркын* билип ал.
Тулпар атын минип ал,
Туугандын паркын билип ал.
Зарлык баатыр жолдошуң.
Бактылуу болуп жүрүп ал.
Куралайкандып кырк кызы,
Даяр болду барышка.
Камылгасы шай болду,
Узак жолго салышка.
Кудагыйларды урматтап,
Кадырын калкка билгизип.
Баа жеткис кымбат кийимден,
Ар бирине ылайык,
Эт бышымга кийгизип.
Куралайга Күлбөскан,
Батасын берди буркурап.
Бетинен өөп жиберип,
Ширин кемпир чыркырап.
Көрөрү жалгыз кызы да,
Көзүнүн жашы дыркырап.
Сай сөөгү зыркырап,
Алдыга салып аларды,
Бактыяр жолду баштады.
Эки нарда боз уй бар,
Желмаяндай басканы.
Отуз атта себи бар,
Кошо келе жатканы.
Ылдам баргын элге деп,
Эки киши жиберди.
Кырк баатыры жанында,
Кубанып Жанчар чиренди.
Кудалашып Күлбөскө,
Алдым деп жакшы бүлөмдү.
Колумда барын чачамын,
Алтыным бар деп жүрөмбү.
Тамаша менен келатат,
Унуткан Жанчар санааны.
Ала-тоодон бел кылып,
Муңдук, Зарлык баланы.
Ширин ой менен жол жүрсө,
Тартылат жердин танабы.
Алыстан аман келишип,
Аралап кирди калааны.

Тосуп турган элине,
Жанчардын болду саламы.
Учурашып калкына,
Ак сарайга киришип.
Сыйын айтты Күлбөстүн,
Куданын баркын билишип.
Эртең менен айталык,
Боло турган санатты.
Уруксат берип Жанчаркан,
Жигиттерин таратты.
Жабылып чуркап аялдар,
Келинди тосуп алышып.
Аттарын алып ардактап,
Кырк нөөкөр менен таанышып.
Ак өргөгө киргизди,
Отко майды салышып.
Куралайканды жүгүнтүп,
Колтукташып алышып.
Аламандар тарашып,
Кызматчылар калышты.
Алыс жолдон келди деп,
Дем алдырып салышты.
Эртең менен Жанчаркан,
Элин жыйып түрүптүр.
Эки кандын тою деп,
Келгендин баары үгүптүр.
Эдилди алып жанына,
Каны буйрук кылыптыр.
Куда болуп кубанып,
Он күндөн ашык жүрдүңөр.
Салтын билип ал элдин,
Тартибин да көрдүңөр.
Өрдөк жеген каз байлайт,
Жабылып кызмат кылалык.
Сыйлаганга сый керек,
Жолунан тосуп чыгалык.
Улуулугун урматтап,
Жолуна улак кылалык.
Күлбөскандын алдына,
Көкбөрү таштап туралык.
Беш миңден ашык кол келет,
Беш жүз үй тигип тургула.
Той өткөнчө үй ээси.
Конокко кызмат кылгыла,
Ошондой кылсак жумушту,
Кан кубанып калат да.
Тез эле той тарабайт,
Жыйырма күнгө барат да.
Эски акылчы Түнкатар,

Билегиңди түрүп тур.
Короо-короо кой келет,
Эттүүлөрүн көрүп тур.
Жыйырма күн бүткөнчө,
Кой, тай, согум берип тур.
Шербала, Зарлык эстегин,
Кең-Булуңда жашаган,
Жолдогу кемпир калбасын.
Көчүрүп мында келишке,
Эки жигит тандасын.
Ушу баштан жибергин,
Тарынып калып энеңер,
Өпкөсүн айта салбасын.
Той салты менен тамаша,
Кудам Күлбөс, Жайнак бар,
Ошолор менен бололук.
Көөнүнө алып жүрбөсүн,
Бирге билип коёлук.
Шербала, Зарлык кырк жигит,
Өзүңөр кызмат кылгыла.
Карайбыз Эдил экөөбүз,
Акыл сурап тургула.
Биз биле турган сөз болсо,
Ылдам жетип кел деди.
Ишиңе берсин ырайыш,
Уруксат кете бер деди.
Күндөп-түндөп жүгүрүп,
Аракетти кылышты.
Бүтүрүп жатат бир баштан,
Боло турган жумушту.
Алып барып өз үйүн,
Кырк жигит тигип таштады.
Көркөмүн элге көрсөтүп,
Өздөрү мурун баштады.
Аны көрүп калың эл,
Өздөрү көчүп барышты.
Биринен бири өтмөккө,
Өз ичинде жарышты.
Нарагыраак тик дешип,
Журт талашып калышты.
Менин үйүм жакшы деп,
Тигишке нөбөт алышты.
Намыс деген кыйын да,
Бекер турган жан барбы.
Көпчүлүктүн күчүнөн,
Жагар отун камдады,
Короо-короо койлорду,
Айдап келип калышты.
Жайлоодон келген койчулар,

Жакын жерге жайышты.
Жылкыдан келди канча үйүр,
Тункатарга беришип,
Даяр кылып салышты.
Эки жигит кетти эле,
Аяр кылып турабы.
Кең-Булуңдагы кемпирди,
Көчүрүп келген убагы.
Муңдук, Зарлык, Шербала,
Тосуп чыкты жолунан.
Муңдук келди жетелеп,
Кармап алып колунан.
Мейман үйгө киргизди,
Иши келди оңунан.
Түбөлүк кемпир кутулду.
Жокчулуктун торунан.
Даярданды Жанчаркан,
Күндөр өтөт саналып.
Кандай келет болду экен,
Күлбөсканга баралык.
Буйрук берди Күлбөскан,
Чакырып элди жанына.
Тартибин айтып баруунун,
Катуу кылды камылга.
Байбичеси Ширинди,
Кырк катын менен бар деди.
Тойдун шартын билесиң,
Камылга кылып ал деди.
Күлбөскан жөнөп калганы,
Жайнап жаткан эли бар.
Беш миң кол менен жөнөдү,
Эминеден кеми бар.
Жаркылдап жүрүн баратат,
Жайында Жайнак беги бар.
Жер дүңгүрөп калың кол,
Жүрүп келе жатышат.
Узак жолдун ашуубун,
Билип келе жатышат.
Куудулдар айтып аңгеме,
Күлүп келе жатышат.
Кеч кирген жерге конушуп,
Жатып келе жатышат.
Илбесин чыкса жолунан,
Атып келе жатышат.
Тамашага калың эл,
Батып келе жатышат.
Элине келсе Жанчардын,
Жолун тосуп алыптыр.
Салтанатын арттырып,

Улак тартып калыптыр.
Бир чабандос улакты,
Ат жалына салганы.
Күлбөскандын алдына,
Таштап туруп калганы.
Байгеңиз ушул баатыр деп,
Күлбөскан бир ат мингизди.
Чабандес кетти кубанып,
Нарктын жолун билгизди.
Келгендигин куттуктап,
Керней-сурнай тартылды.
Акындар мактап ырдашып,
Канча салам айтылды.
Ондон санап конокту,
Алып кете берди дейт.
Бирин да ката кетирбей,
Беш миң колду бөлдү дейт.
Кырк жигитти, кырк жигит,
Жана ээрчитип калганы.
Ар бирине беш-бештен,
Кошумча кылып алганы.
Күлбөскан менен Жайнакты,
Эдил алды өзүнө.
Канды бөлөк күтүштү,
Алган экен эсине.
Жанчаркан келди саламга,
Эки бала жанында.
Учурашты кубанып,
Эсепсиз жакшы камылга.
Каншайым менен Бактыяр,
Ширинди тосуп алышты.
Кудагыйларды ээрчитип,
Конок үйгө барышты.
Божурашып сүйлөшүп,
Ээришип жатып калышты.

ШЕРБАЛАНЫН МУҢДУККА ҮЙЛӨНҮШҮ

Эртең менен саарда,
Ичпей туруп наарда.
Эл дүрбөшүп калышкан,
Эдил Жайнак экөөн.
Дубанбек кылып салышкан.
Козголуп калган конокко,
Экөө жетип барышты.
Он жерге улак чыгарып,

Алаксытып калышты.
Жанчаркандын шаарында,
Ордокана бар эле,
Ордо атып ойногон.
Оюнга шыктуу жан эле,
Бекзаада менен Канзаада,
Ордого барышты.
Тегерек чийип чийинди.
Кырк таман кылып салышты.
Кырк бирден киши болсун деп,
Жарыя кылып алышты.
Сексен эки ашыкты*,
Тулубу менен таштады.
Кол менен кылган каны бар,
Оюнду кызуу баштады.
Чыр чатагын айтсын деп,
Калыс киши шайлады.
Күлбөскан менен Жанчаркан,
Элирип жетип барганы.
Эки куда атышсын,
Оюндун чоңу ушу деп,
Көпчүлүк айтып калганы.
Зарлык, Жайнак, Күлбөскан,
Бир тарапка бөлүндү.
Кырк жигити шаңданып,
Оюнга шыктуу көрүндү.
Шербала, Эдил, Жанчаркан,
Булар да чыгып турушту.
Эрежесин жат билет,
Ордодо болчу жумушту.
Чыр чатагын жок кылып,
Шактуу* ашык тандады.
Атты жакшы салгын деп,
Жаш балага берип калганы.
Тири жандар тирмийип,
Тиктеп туруп алганы.
Калкка калыс жаш бала,
Эки калчап алганы.
Үчүнчү жолу салганда,
Жанчаркандын ашыгы,
Таа туруп калганы.
Эптүү Эдил заңкылдап,
Топту бир жактама буз деди.
Бодомокчуң токтолуп,
Топ бузарың чык деди.
Чала бузуп жигиттер,
Эдилдин ичин кайнатты.
Өзүм бузуп берем деп,
Шербала топту жайнатты.

Айланайын балам деп,
Жанчаркан берди кайратты.
Кыйыр атып кадашып,
Үчөөбү түшүп турушту.
Бири мыдып черталбай,
Экөө жыдып чыгышты.
Каным өзүң түшүңүз,
Кыйындыгың бар эле.
Жанчаркан кыйын чертчү эле,
Ордого шыктуу жан эле.
Кызыса колу Жанчардын,
Арбытып коер дагы эле.
Тооруп түштү Жанчаркан,
Томпою барды жыйынга.
Жакшы чертчү чүкөнү,
Арбытып жерчү чынында.
Жетимиш калган жакындап,
Олтуруш-туруш кыйында.
Далил чертип беш ашык,
Кайраттанып калганы.
Кубатсыз колу жаңылып,
Томпойду мыдып алганы.
Күлүмсүрөп кызарып,
Оордунан тура калганы.
Жанчар өзү там берип,
Менден үмүт кылбагын.
Үч оюнуң бүт турат,
Эдилем карап турбагын.
Эдил кайраттанып чиренип,
Кадамак кадап барды дейт.
Жайнап жаткан чүкөнү,
Жакшы эле чертип салды дейт.
Кызып чертип жатканда,
Томпою чыгып колунан,
Топ аралап калды дейт.
Өзү туруп оордунан,
Томпоюн ала салды дейт.
Аралат деди оюнду,
Жигиттер атып жатышты.
Тийгизе албай чүкөгө,
Көп кызыкка батышты.
Эдил жана түштү дейт,
Чертейин деп камынып.
Шашпай черте баштады,
Калбайын деп жаңылып.
Алты ашык жатса топ болот,
Былк эткизбей тизесин,
Катуу чертип койгону.

Тескери ыргып бир чүкө,
Бутунан өтүп калды эле,
Дагы жолу болбоду.
Ыргып туруп оордунан,
Томпоюн ала койгону.
Оюну бар жигиттер,
Оюн атып калышты.
Бир тоорумак келди эле,
Эдилге айтып калышты.
Катуу торуп жергенде,
Чийинден ашык өттү дейт,
Кырдана түшүп томпою,
Жыдымак канды аралап,
Жыдыган бойдон кетти дейт.
Күлбөскандарга келгенде,
Жабылып тура калды дейт.
Каны менен ашыгын,
Калтырбастан алды дейт.
Теңинен көбүн булардын,
Эки атар кылып салды дейт.
Күтүрөшүп булар да,
Топту бузуп турушту.
Кырк жигиттин жармысын,
Эки атардан кылышты.
Зарлык айтып күлдүрөт,
Мен үч атар болбоюн,
Биринчи ордо көрүшүм,
Тоскоол болуп койбоюн.
Ошентти да Зарлыккан,
Томпойду колго алды дейт.
Моло таш уруп көнгөн кол,
Топ ашыкка салды дейт.
Топ дыркырап бөлүнүп,
Каны кошо чыгып калды дейт.
Таш ургандай кылды деп,
Ордодогу эл күлөт.
Мелжегени жок болуп,
Мылтыктан бетер түз тиет.
Жеке-жеке ашыкты,
Томпой менен урат дейт.
Урганы сая кетпестен,
Черткенден жаман кылат дейт.
Анан боюн токтотуп,
Эми келди эсине,
Тоорумак менен кадамак.
Жайнап калды четине.
Бодомокчу көп экен,
Баарын чертип алды дейт.
Жанчаркан жак мурунку,

Жыйган ашыгы менен калды дейт.
Канды көздөн өткөрүп,
Ашыкты жасап салды дейт.
Зарлык абдан катуу урба деп,
Шыбырап Жайнак калды дейт.
Биринчи Зарлык баштаса,
Топко томпой барганы.
Түрө тийип ашыкка,
Быт-чыт кылып салганы.
Чекесине чийиндин,
Тоорумак менен кадамак,
Жайнап жатып калганы.
Кана төрөм түш десе,
Күлбөскан басып барганы.
Топко түшүп Күлбөскан,
Жакшы эле ашык чыгарды.
Анын да колу жаңылган,
Томпою колдон буралды.
Жыдымакты басты эле,
Жыдытып канды чыгарды.
Ордоңорду ата бер,
Тамаша менен болгула.
Жанчаркан менен Күлбөстү,
Оозго албай койгула.
Ошону айтып Күлбөскан.
Жанчардын барды жанына.
Күлбөскандан башкасы,
Күлүп калды жабыла.
Бириндеген чүкөгө,
Эми Жайнак киргени.
Жарымынан өтө бергенде,
Катуу чертип жергенде.
Зарлыкка чүкө тийгени,
Чоочуп кетип Зарлыккан,
Бир секирип алганы.
Чийиндин түшүп ичине,
Жайнак жыдып калганы.
Октон мындай коркпойт деп,
Күлбөгөн адам калбады.
Болор иш болду эми деп,
Жайнак кадап түшүптүр.
Күлө бер күлсөң мага деп,
Зарлык качып жүрүптүр.
Өнөрү артык ордого,
Жайнак кан-паны менен сүрүптүр.
Толуп жатат тамаша,
Кызык болот эми дейт,
Кудасынан жеңилип,

Жанчаркан оп жеди дейт.
Шербала бөлүп Эдилди,
Эн жерге барганы,
Эзилишип экөө,
Сыр айтышып калганы.
Атамдай болгон агамсыз,
Жашырбайм сизден сырымды
Ашыглык арзан иш эмес,
Табарсыз менин ыгымды,
Жоро жолдош турганда,
Карабайм кеткен чыгымды.
Мен үчүн кылгын аракет,
Кадырыңды билемин.
Карындашың Муңдукту,
Жактырып ичтен жүрөмүн.
Көптү көргөн кишисиз.
Сөзгө-сөздү улабайм.
Ушул ишти бүтүрсөң,
Мындан башка сурабайм.
Маакул деди эр Эдил,
Бал тилимди, салайын.
Акылдашып баарына,
Бир ишиңе жарайын.
Колуман келер иш болсо,
Тарынтып кантип калайын.
Өзүң менен дос эле,
Зарлыгыма барайын.
Зарлыкка айтты эр Эдил,
Бардык иштин ал жайын.
Шербала баатыр Муңдукка,
Ашык болуп калганын.
Зарлык айтты Эдилге,
Айнеки жаан күскүдө,
Шербала менен болгонун.
Барса келбесте жатканда,
Муңдугумду берем деп,
Убада берип койгонун.
Сиздин кылар ишиңиз,
Жайнактын барып жанына.
Жайнак айтар бүт сырын,
Кашында Күлбөс канына.
Үчөөбүң айтсан түз болот,
Атам Жанчар чалыңа,
Ушул ишке тез кириш,
Ракмат деймин аныңа.
Курч жаралган эр Эдил,
Жайнактын барды жанына.
Маакулдашып ал экөө,
Барды Күлбөс канына.

Үчөөнүн сыры бир чыгып,
Бир тилекте болушту.
Жанарканга барууга,
Макулдашып коюшту.
Бирге барып Жанарды,
Эңдетип алышты.
Ачык сырын айтышып,
Эктешип калышты.
Зарлыктын досу Шер бала,
Кемтиги жок жан деди.
Ата болуп өзүңө
Жакындашып кал деди.
Муңдук кызын ылайык,
Күйөө кылып ал деди.
Аты жөнү Шер бала,
Ала тоодон шер экен.
Жалгыз балаң Зарлыкка,
бөлүккө бел экен.
Сага кудайым берип жатпайбы,
Келечегиң кең экен.
Жанаркан айтат буларга,
Ак ниет алтын жансыңар,
Менин ишим билерге.
Муңдуку берсем берейин,
Ыраазымын силерге.
Эртең тойду баштайлык,
Бүгүн никесин кыйып кой деди.
Жангыз Муңдук кызыма.
Жайнак сен өкүл ата бол деди.
Жайнак менен эр Эдил,
Экөөңөр болдуң дубан бек.
Аябай малды сой деди,
Күлбөскан менен Жанчарды.
Дем алдырып кой деди.
Казы карта алдында,
Кымыз ичип кызышып,
Тоюн кылып Мундуктун,
Калың, эли дүрбөштү.
Даяр турган өргөгө,
Келин кыздар жамдашып,
Шербаланы киргизди.
Куралайкан жалпылдап,
Жсңелнгнн билгизди.
Шербаланы жасатып,
Кемтиги жок кийгизди.
Ыраазы болду Шербала,
Күйөлүк доорун сүргүздү.
Эл салтына жараша,

Никесин кыйып койду дейт.
Жайнак чечен Муңдукка,
Өкүл ата болду дейт.
Батасын берип тургандар,
Суусунан ууртап койду дейт.
Даярданган беш жүз үй,
Ондон конок конушат.
Жанчаркандын өзү эле,
Ошолор менен болушат.
Бир күнү кой союлса,
Бир күнү тай союшат.
Казы менен картага,
Жегенинче тоюшат.
Күндүзү тартып улакты,
Түндө кымыз менен болушат.
Сааркысын чайына,
Жагана эт сактап коюшат.
Каалап турса меймандар,
Сары майдан эритет.
Каалабаса кымызды,
Журттан алып келишет.
Курут эзип май салып,
Жупканы малып беришет.
Жадаганы улактан,
Чикилдекти чабышат.
Каранышып киймине,
Аттарын дем алдырып алышат.
Алты бакан орногон,
Селкинчекти да салышат.
Кыз-келин менен жигиттер.
Шаңкылдап ырдап калышат.
Бир нече жерде селкинчек,
Бир-бири менен жарышат.
Ырдап барып сонундап.
Саламын айтып кйлышат,
Эки күндө, үч күндө,
Кыз куумай дагы болот дейт.
Жеңилгени алардын,
Бир кой союп коет дейт.
Беш топко булар бөлүнгөн,
Жай-жайына конот дейт.
Мелдешип кетип кээде,
Оодарышмак болот дейт.
Мелдеши чоң сорунун*,
Жайнактар берип коёт дейт.
Кезек-кезек күн алыс,
Күлүктөр узак чабылат.
Төрт түлүктөн мал сайып,
Алтындан байге алышат.

Кезеги менен чогулуп,
Жоргону жолго салышат.
Талбай келген жоргозор,
Далай байге алышат.
Күлүк менен жоргону,
Акындар мактап калышат.
Кыл кыягы муңканып,
Комуздун коңур күүлөрү.
Суу-суунун баары эл болсо,
Жарашат сурпай үндөрү.
Тойдон тойго уланып,
Анык бир ай болуптур.
Жакшы аттары арыктап,
Жаман ат минип коюптур.
Эки куда сырдашып,
Бир-бирине айтышсын.
Гүрдөсүн жарып сүйлөшүп,
Андан кийин кайтышсын.

ЗАРЛЫКТЫН КАН БОЛУШУ

Жанчаркан айтты Күлбөскө,
Сырымды угуп ал деди.
Кудайым сүйгөн кудамың,
Жакпаса кайрып сал деди.
Ушул жалган дүйнөдө,
Азабын тарттым баланын.
Канча жылы зарландым,
Баланын көрбөй караанын.
Жетип келди өзүмө,
Жетимишке барарым.
Өзүңдү кудай жеткизди,
Калкым калды кубанып.
Урматтап бердик чоң тойду,
Ушуга канат кылалык.
Өмүрүн тилейм кудадан,
Тийгизсин элге керегин.
Маакул десең кан куда,
Зарлыгыма кандыкты,
Өткөзүп өзүм беремин.
Колуман келбейт карыдым,
Акыл чыкпайт жаңыдан.
Зарлыгым талаада жүрүп такшалды,
Дос душманды тааныган.
Суранарым өзүңөн,
Дагы беш күн жүрүп кет.

Кан болгонун балаңдын,
Көзүң менен көрүп кет.
Азыр бийсиң баарына,
Башкарып элди билип кет.
Жанчаркан айтып өз оюн,
Ортого салып таштады.
Ичиңдеги чын сырын,
Күлбөскан айта баштады.
— Жанчаркан куда сырымды ук,
Кулак салып чынымды ук.
Ойдо жүргөн иш эле,
Жакшы жакка бурулдук.
Бул ниетиң кут болсун,
Жыргалдуу ишке урундук.
Кудайым уул бербеди,
Куралай жалгыз кулунум.
Тагынды бердиң балаңа,
Муңайгансып турумун.
Куралайкандан кем көрбөйм,
Зарлык балам менин да,
Өлүп кетсем көмөрүм,
Ала-тоодой белим бар.
Куралайкан жалгызым,
Бала болду сага да.
Ак ниеттүү Зарлыгың,
Мураскор болсун мага да.
Акылмандар айткан го,
Жакшы адам жолдон адашпайт.
Өзүң билген карылар,
Жаштардан жолду талашпайт.
Ыраазымын турмушка,
Калыстык жакка келейин.
Зарлыгыма кандыкты,
Мен да өткөрүп берейин.
Сыр чечишип отуруп,
Бир сөз болуп алышты.
Жайнак менен Эдилди,
Чакырышып калышты.
Экөөнө Күлбөскан,
Көөнүнөрдү бур деди.
Он киши батып тургандай,
Бийик жайды кур деди.
Чоң жыйын болот эл менен,
Бул кызматты кыл деди.
— Камтама болбо кандарым,
Буйрукка маакул болобуз.
Жыя салып устаны,
Тез орнотуп коёбуз,
Жыгачтарын орнотуп,

Такта кагып турду дейт.
Чыгып алып сүйлөйт деп.
Шады* жасап койду дейт.
Такталардын үстүнө,
Тукабадан жапты дейт,
Келе бериң кандар деп,
Кабар берип айтты дейт.
Чакырганда калың эл,
Калбай келди сүрүлүп.
Калк кайкалап кетиптир,
Эки кан эли биригип.
Чоң тактага чыгышып,
Эки эле киши барды дейт.
Көпчүлүк көңүл бургун деп,
Күлбөскан сүйлөп турду дейт.
Карыяңар сүйлөсүн,
Калкым кулак салгыла.
Азыркы айткан сөзүмдү,
Көнүлгө түйүп алгыла.
Аздын келбейт колунан,
Көптүн иши көл деген.
Көбөйө берсин элиңер,
Арманда болот ким деген.
Ынтымак болсо айлыңда,
Бир-бирине караган.
Ынтымаксыз айыл бар,

К. САЛИБАЕВДИН АЙТУУСУНДАГЫ «МУҢДУК, ЗАРЛЫК» ПОЭМАСЫНДА КЕЗИККЕН СӨЗДӨРГӨ ТҮШҮНДҮРМӨЛӨР

Түшүндүрмө сөздөр тексттеги маанисине карай берилди

Керет	- акыл — эстүү, көрөгөч, байкагыч, алдын ала туюуга, сезүүгө жөндөмдүү.
Аңын	- үрөйүн.
Гарстан	- жыгачтан коллолоп кесилип, оюлган отургуч.
Канизак	- нөкөр, ханышанын жардамчы кыздары.
Накаста	- сараң, байлыгына чиренип өзүн көтөргөн куу чирен.
Каргынасты	- башына түйшүктү артты (каргы — ошейник, нас — фарсы сөзү).
Куугунчу	- албарстыны багынткан адам. Ал киши бар жерге албарсты келбейт.
Пал	- көзү ачыктай сүйлөгөн, төп сүйлөгөн.
Кал	- мең.
Итерип	- түртүп.
Дарчасын	- терезенин көзөнөгү, (форточка).
Жошо	- кызыл түстөгү ылай, баткак.
Нообат, (нөбөт)	- кезек.
Закати (зекет)	- кайыр, садага.

Калиттүү	- ачкычтуу кулпуланган деген мааниде.
Акак (акык)	- асыл таш.
Көөрүк	- усталардын от үйлөгөн чаначы. Териден жасалат.
Ноен	- 1). Улук, аким, төрө; 2). Баатыр, эр.
Мынтык	- мылтык.
Тилла	- алтын.
Как бутакка	- куураган, жылаңач бутакка.
Ада	- түгөнүү, калбай калуу.
Пари (пери)	- 1). Дин. канаттуу учуп жүрүүчү укмуштуу жан; 2). Сулуу, ченебеген чырайлуу ургаачы.
Дөөпарас (дөөперес, дөөпөрөс)	- акылы тайкы, ойку — кайкы сүйлөгөн адам.
Тарки	- кечип кетүү, көңүлү калуу.
Саблати	- сөөлөтү, келбети.
Жагана (жагына)	- күндүзгү конокко берилген тамак.
Мунажат	- кудайга кайрылуу, сыр айтуу (монолог).
Маслаат	- кеңеш.
Калдасын (калла)	- баш.
Корчолоп	- далдалап, көрсөтпөй.
Калтактаган	- токмоктогон.
Өмөгү (омогу)	- жөлөнүп, таянары, бел кылары.
Шапкар уруп	- ат таскак менен катуу бара жатканда үстүндөгү опондоп бара жатканын айтат.
Мустумдай	- сабыры суз болуу, көңүлү чөгүү.
Баданими	- денемди.
Келтек	- токмоктоо, уруу.
Тан	- баа берүү.
Аңкыштап	- түрдүү түмөн сөз сүйлөп, жол кыскартып.
Бушманым	- бушайман, арман, капачылык.
Мазактайт	- шылдыңдайт.
Кете	- кымбат кездеменин аты.
Тукумдай	- жумурткадай.
Паркын	- баркын.
Ырбайыш	- иш ийгиликтүү болсун, табигат кубат берсин.
Ашыкты	- чүкөнү.
Шактуу ашык	- кырылбаган урчуктары кете элек жаңы чүкө.
Сорунун	- мөөрөй, байге.
Шады	- шаты.

МАЗМУНУ

«МУҢДУК, ЗАРЛЫК» ПОЭМАСЫНЫН БАШАТЫ, ТАРАЛУУ АЙМАГЫ ЖАНА КЫРГЫЗ ФОЛЬКЛОРУНАН АЛГАН ОРДУ	5
„МУҢДУК, ЗАРЛЫК” (Б. АЛЫКУЛОВДУН АЙТУУСУНДА)	10
МУҢДУК ЖАНА ЗАРЛЫК.....	10
Б. АЛЫКУЛОВДУН АЙТУУСУНДАГЫ «МУҢДУК, ЗАРЛЫК» ПОЭМАСЫНДА КЕЗИККЕН СӨЗДӨРГӨ ТҮШҮНДҮРМӨЛӨР	27
„МУҢДУК, ЗАРЛЫК” (К. САЛИБАЕВДИН АЙТУУСУНДА)	30
БЕТ АЧАР	30
МУҢДУК, ЗАРЛЫК.....	31
ЗАРЛЫК ЭНЕ ЭЧКИГЕ ЖОЛУККАНЫ	72
ЗАРЛЫКТЫН КАРА ДӨӨНҮ ЖЕҢГЕНИ	77
ЗАРЛЫК МУҢДУККА ЖӨНӨДҮ	97
ЖАНЧАРКАН УУГА ДАГЫ ЧЫКТЫ	104
МУҢДУК, ЗАРЛЫККА БАКТЫЯРДЫН БАРЫШЫ	113
ЗАРЛЫКТЫН АЙНЕКИ ЖААНГА ЖӨНӨГӨНҮ	119
КЕМПИРДИН ЧИЛЯК-ЧАЧМАДАН КЕҢ-БУЛУҢГА КЕЛИШИ	123
МУҢДУК АГАСЫН ИЗДЕП БАРЫП АЙНЕКИ ЖААНДЫ АЛГАНЫ.....	133
КУРАЛАЙДЫ КӨЧҮРҮП КЕЛИШИ.....	177
ШЕРБАЛАНЫН МУҢДУККА ҮЙЛӨНҮШҮ	190
ЗАРЛЫКТЫН КАН БОЛУШУ	198
К. САЛИБАЕВДИН АЙТУУСУНДАГЫ «МУҢДУК, ЗАРЛЫК» ПОЭМАСЫНДА КЕЗИККЕН СӨЗДӨРГӨ ТҮШҮНДҮРМӨЛӨР	200